

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLER ANABİLİM DALI

**DİN GÖREVLİLERİNİN TOPLUMDA ROL MODEL
OLMASI ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA**

Nesrin DELEBE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Semra Nurdan YAĞLI SOYKAN

Çankırı-2025

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**DİN GÖREVLİLERİNİN TOPLUMDA ROL MODEL
OLMASI ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA**

Nesrin DELEBE
Orcid:0009-0003-3943-6119

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Semra Nurdan YAĞLI SOYKAN

ankırı-2025

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
TEZ KABUL VE ONAY	iii
ÖNSÖZ.....	iv
SUMMARY.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
TABLO LİSTESİ	x
1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	4
1.5. Araştırmanın Örneklemi	4
2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	5
2.1. Rol	5
2.1.1. Rol Teorisi.....	7
2.1.2. Rol Teorisinin Kavramları	10
2.1.3. Sosyal Öğrenme.....	13
2.1.4. Rol Model	17
2.1.5.Rol Modelin Özellikleri	18
2.2. İslam Dininde Rol Model	21
2.2.1. Rehberlik ve Rol Modele Duyulan İhtiyaç	23
2.2.2. Rol Model Olarak Din Görevlileri.....	24
2.2.3. İdeal Din Görevlisi.....	26
2.2.4. Sosyal Medya ve Din Adamı	31
2.2.5. Dini Rehberliğin Bireysel Boyutu	33
2.2.6. Anlam Arayışı	34
2.2.7. Maneviyat	40
2.2.8. Dini Tecrübe.....	44
2.2.9. Din ve Dindarlık	47
3. YÖNTEM.....	54
3.1.Araştırmanın Yöntem ve Deseni	54
3.2.Katılımcı Grubu.....	55
3.3. Veri Toplama Teknikleri ve Veri Toplama Süreci.....	56

3.4.Araştırmacının Süreçteki Rolü	57
3.5. Verilerin Analizi.....	57
3.6. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliliği.....	58
4. BULGULAR.....	59
4.2. Toplumda Din Görevlilerinin Varlığı Algısı ile İlgili Bulgular	60
4.3. Bireylerde Rol Model Algısı ile İlgili Bulgular.....	64
4.4. İdeal Din Görevlisi Algısı ile İlgili Bulgular	67
4.5. Rol Modelliğin ve Manevi Rehberliğin Bireyin Yaşamına Etkisi ile İlgili Bulgular	71
4.6. Sosyal Medyada Din Adamı Algısı ile İlgili Bulgular	75
TARTIŞMA.....	81
SONUÇ.....	86
ÖNERİLER	89
KAYNAKÇA.....	91
EKLER.....	102
EK-1. Görüşme Formu	102
EK-2. Etik Kurul Onayı	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Din Görevlilerinin Toplumda Rol Model Olması Üzerine Nitel Bir Çalışma* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

13 /01/2025

İmza

Nesrin DELEBE

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Nesrin DELEBE tarafından hazırlanan *Din Görevlilerinin Toplumda Rol Model Olması Üzerine Nitel Bir Çalışma* başlıklı bu çalışma, 13/01/2025 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı*’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Semra Nurdan Yağlı SOYKAN	İmza:.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Ercan ÇELİK	İmza:.....
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Vehbi POLAT	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun...../....../2025 tarih vesayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ersoy YILMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Din duygusu; bireyin yüce Yaratıcıya, aşkın bir varlığa karşı hissettiği manevi ve özel bir duygudur. Her insanın fitratında potansiyel olarak mevcut olan bu duygu zaman içerisinde belli etkenlere, sosyal süreçlere bağlı olarak gelişmekte ve şekillenmektedir. Özellikle toplumda dini kurumların etkisi, dini liderlerin yaklaşımları, söylemleri, dini metinlerin yorumlanması, dini temsil konumunda olan kişilerin tutum ve davranışları gibi etkenler bireyin dini anlama ve anlamlandırmasında büyük rol oynamaktadır. Ayrıca son yüzyıldaki yaşanan teknolojik gelişmeler, seküler dünya anlayışı bireyleri her geçen gün fitratından uzaklaştırmakta ve farklı arayış ve temayüllere yol açmaktadır. Kişinin yeniden özüne dönmesi ve Yaratıcıyla arasındaki bağı kuvvetlenmesi için manevi rehberliğe ihtiyacı vardır. Bu manada çalışmanın amacı, din görevlilerinin toplum üzerindeki rol modelliğini araştırmak ve yapılan manevi rehberliğin bireyin yaşamına etkilerini değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda din görevlilerinin misyonu, tutum ve davranışlarının bireylerin dini duygu, düşünce ve maneviyatlarına olumlu veya olumsuz etkisi nitel araştırma yöntemiyle araştırılacaktır.

3 Mart 1924 tarihinde kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürüten, din konusunda toplumu aydınlatan bir kurumdur. Din görevlileri olarak sayabileceğimiz başta müftü olmak üzere imam, vaiz ve kuran kursu hocaları toplumda irşat ve tebliğ vazifesini, peygamber misyonunu üstlenmişlerdir. Din hizmetlerini ifa ederken sorumluluklarının bilincinde olarak toplumda rol model konumunda olduklarını unutmamalıdır. Anlam arayışı içerisinde olan ve bu arayışı farklı mecralarda tatmin etmeye çalışan bireylerin yaşama olumlu veya olumsuz anlam yükleme sürecinin merkezinde büyük ölçüde din görevlileri vardır. Dolayısıyla dini temsil eden kişilerin samimiyeti, tutum ve davranışlarında ifrat ve tefrite sapmadan dengeli olması büyük önem arz etmektedir.

Öncelikli olarak bu çalışmanın oluşturulmasında en başından itibaren tamamlanmasına kadar olan tüm süreçlerde bilgi birikimi, rehberliği ve ilgisiyle her daim yanımda olan çok kıymetli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Semra Nurdan Yağlı SOYKAN' a, araştırma sürecinde destek olan ve yardımlarını esirgemeyen vaiz Hüseyin YAZICI hocam, din görevlisi Engin KIRICI hocam ve manevi danışman Ali KARA hocama, çalışmamıza gönüllü olarak katılan ve görüşleriyle araştırmamıza

katkıda bulunan çok değerli katılımcılara, zorlu eğitim serüvenimde her daim duası ve desteğiyle yanımda olan annem Şerife DELEBE' ye, şefkat kanatlarını her zaman üzerimde hissettiğim, kardeşi olmaktan onur duyduğum abim Mesut DELEBE' ye teşekkürü bir borç bilirim.

Nesrin DELEBE

2025

Bu tezi, yaşamı ve vizyonuyla örnek olan, en yüce idealleri bana kazandıran, merhum abim Mustafa DELEBE' ye ithaf ediyorum.

ÖZET

Tezin Başlığı : Din Görevlilerinin Toplumda Rol Model Olması Üzerine Nitel Bir Çalışma
Tezin Yazarı : Nesrin DELEBE
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Semra Nurdan YAĞLI SOYKAN
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 13/01/2025

Bu çalışmada din görevlilerinin toplumda üstlendiği rol model olma ve yapılan dini rehberliğin bireylerin manevi yaşamları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Kişinin dini hayatında özellikle din görevlileri ve dini liderler örnek teşkil etmektedir. Bu durumun bireyin dine dair duygu, düşünce ve inanç yapısında olumlu veya olumsuz şekilde tezahür ettiği düşünülmektedir. Dolayısıyla çalışmamızın amacı; din görevlilerinin toplum üzerindeki örnekliğini araştırmak, rol model kimliğini bireylerde uyandırdığı manevi etki bağlamında değerlendirmektir. Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda katılımcılar, Çankırı’da ikamet eden kadın-erkek toplam otuz kişiden oluşmaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler tematik analiz ve içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

İlk olarak araştırmamızın temelini oluşturan rol kuramı açıklanmış ve bu bağlamda sosyal öğrenme ve rol model kavramları üzerinde durulmuştur. İslam’da rol model, din görevlisinin taşıdığı misyonun önemi ve ideal din görevlisinde bulunması gereken özellikler ele alınmıştır. Din görevlileri tarafından yapılan manevi rehberliğin bireyler üzerindeki etkisi incelenmiştir. Konuyla ilgili literatür taranmış yabancı kaynaklar da çalışmada yer almıştır. Son olarak din görevlilerinin toplumdaki rol model kimliği ve bireylerin dini yaşamlarındaki etkilerine dair bulgular elde edilmiştir. Çalışmamızın sonucunda din görevlilerinin mesleki donanımları ve rol modelliği yeterli düzeyde olmasa da bireylerin maneviyatlarına olumlu yönde katkı sağladıkları gözlenmiş, toplum nezdinde saygınlık ve itibarlarının halen devam ettiği ve din görevlilerine karşı güven duyulduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Din Görevlisi, Dindarlık, Maneviyat, Rol Teorisi, Rol Model

SUMMARY

Thesis Title : A Qualitative Study on the Role Modeling of Religious Officials in Society
Author : Nesrin DELEBE
Supervisor : Assist. Prof. Dr. Semra Nurdan YAĞLI SOYKAN
Department : Philosophy and Religious Sciences
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 13/01/2025

In this study, the role modelling undertaken by religious officials in the society and the effects of religious guidance on the spiritual lives of individuals were investigated. In the religious life of the individual, especially religious officials and religious leaders set an example. It is thought that this situation is manifested positively or negatively in the individual's feelings, thoughts and belief structure about religion. Therefore, the aim of our study is to investigate the exemplary role of religious officials on the society and to evaluate the role model identity in the context of the spiritual effect it arouses in individuals. In our study, which we carried out with qualitative research method, the participants consisted of a total of 30 people, male and female, residing in Çankırı. The data obtained as a result of the interviews were analysed by thematic analysis and content analysis method.

Firstly, the role theory, which forms the basis of our research, was explained and in this context, the concepts of social learning and role model were emphasised. The role model in Islam, the importance of the mission of the religious worker and the characteristics that should be found in the ideal religious worker are discussed. The effect of spiritual guidance by religious officials on individuals has been analysed. Literature on the subject was reviewed and foreign sources were included in the study. Finally, findings on the role model identity of religious officials in the society and their effects on the religious lives of individuals were obtained. As a result of our study, although the professional equipment and role modelling of religious officials are not at a sufficient level, it has been observed that they contribute positively to the spirituality of individuals, it has been determined that their dignity and reputation in the eyes of the society still continues and there is trust in religious officials.

Keywords: Religious Officials, Religiosity, Spirituality, Role Theory, Role Model

KISALTMALAR

Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Hız.	Hazreti
s.	Sayfa
s.a.v	Sallallahü Aleyhi ve Sellem
ss.	Sayfa sayısı
TDK	Türk Dil Kurumu
v.b	Ve benzeri
v.d	Ve diğerleri

TABLO LİSTESİ

Tablo No:

Sayfa

Tablo 3.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri.....	555
Tablo 4.1. Katılımcılarla Yapılan Görüşmelerde Ortaya Çıkan Ana Temalar.....	599
Tablo 4.2. Toplumda Din Görevlilerinin Varlığı Algısı ile İlgili Bulgular.....	60
Tablo 4.3. Bireylerde Rol Model Algısı ile İlgili Bulgular.....	644
Tablo 4.4. İdeal Din Görevlisi Algısı ile İlgili Bulgular.....	68
Tablo 4.5. Rol Modelliğin ve Manevi Rehberliğin Bireyin Yaşamına Etkisi ile İlgili Bulgular.....	72
2Tablo 4.6. Sosyal Medyada Din Adamı Algısı ile İlgili Bulgular.....	766

1.GİRİŞ

Her insan fitratında potansiyel olarak var olan inanma iç güdüsüyle dünyaya gelmektedir. Tarih boyunca insanlar inanma ihtiyacının dışavurumu olarak bazı dönemler doğayı ilah edinmişler; bazen ateşe, bazen de bir puta taparak bu gereksinimlerini karşılamışlardır. Bununla birlikte insanoğlu ilahi vahye muhatap olmuş ve inanma ihtiyacını nihai bir noktada konumlandırmıştır. Geniş bir perspektiften baktığımızda ise dinin insanlık tarihinde en önemli işlevi, toplumları bir inancın altında bir araya getirerek bireylere anlam katmada önemli rol oynamasıdır. Bu manada din, kültür ve medeniyetlerin altyapısını oluşturan temel yapı taşlarından biridir. Din, bireysel ve sosyal açıdan geniş bir perspektif sunan, insanların iç dünyalarında uyum ve denge sağlayan, varoluşsal bir analiz ve yaşamı anlamlandırma misyonuna sahip güçlü bir olgu ve nihai bir rehberlik kaynağıdır. (Karacoşkun, 2004, s. 23). Bu açıdan din, bireysel inançları ve dolaylı olarak toplumun norm ve değerlerini de etkileyerek şekillendirmektedir.

Din olgusu bireysel yaşamı anlamlandıran inanç sistemlerini, ritüelleri ve ahlaki değerleri içermektedir. Aynı zamanda sosyal ilişkileri belirler ve toplum üzerinde bütünleştirici bir işleve sahiptir. Din ile bağlantılı olarak ilk insandan bu yana tarihin hemen her döneminde Peygamberler gönderilmiş ve içinde bulundukları toplumları ihya ve inşa etmek için görevlendirilmişlerdir. Günümüzde ise Peygamber misyonunu din görevlileri üstlenmişlerdir. Din görevlileri; insanlara yaşam yolculuğunda rehberlik eden, dinin hükümlerini ve manevi sorumlulukları hatırlatan kişilerdir. Din görevlileri toplumda dini bilinci canlı tutarak, etik değerleri koruyarak ve sosyal sorumlulukları yerine getirerek bireyler üzerinde derin bir etkiye sahiptir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Din ve din hizmetleri, insanların farklı çağlarda büyük önem atfettiği evrensel gerçeklik ve toplumsal fenomen olarak hayatın merkezindedir. Bu değeri nedeniyle pek çok dinde tarihsel süreç içinde çeşitli dini kurumlar oluşturulmuştur. Türkiye'de de resmi olarak 3 Mart 1924'te benzer çerçevede oluşturulan dini kurum Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Bu kurumun en alt düzeyden en üst makama kadar her kademedeki görev

alan kişilerin ortak noktası din görevlisi olmalarıdır. Din görevlileri sahip oldukları unvan, temsil ettikleri misyon itibariyle, içinde bulundukları toplum ve o toplumda yaşayan bireyler üzerinde rol model konumunda oldukları yadsınamaz bir gerçekliktir. Dolayısıyla insanların dini tutum ve davranışlarında büyük ölçüde din görevlileri örneklik teşkil etmekte, toplumun dine olumlu veya olumsuz bakış açısı geliştirmelerinde önemli rol oynamaktadırlar. (Duran, 2023, s.15). Buradan hareketle çalışmamızın konusu; din görevlilerinin toplum üzerindeki rol modelliği ve bu misyonun bireylerin maneviyatlarına, dini düşüncelerine ve dindarlık düzeylerine etkilerinin araştırılmasıdır.

Literatürü incelediğimizde din görevlilerinin rol model olmasına yönelik birtakım akademik araştırmalar yapıldığı görülmüştür. Bunlardan ilki Uygun (1992) tarafından yapılan nicel çalışmada 372 kişiye anket yapılmış, din görevlilerinin toplumdaki imajı ve halkın din görevlilerinden beklentileri ele alınmıştır. Elde edilen verilere göre genel olarak din görevlilerinin mesleki anlamda yetersiz olduğu; temsilde ölçsüzlük, söylem ve eylemlerde tutarsızlık olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Gül (2007) tarafından yapılan nicel çalışmada din görevlilerinin toplumdaki imajı araştırılmıştır. Anket çalışmasına 112 kişi katılmış ve din görevlilerinin toplumdaki rol modelliği değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda din görevlileri toplumda yeteri kadar örnek teşkil edemedikleri ancak sosyal yaşamda birlik ve beraberliği sağlama açısından imajlarının olumlu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Din görevlilerinin manevi danışma ve rehberlik yeterlilikleri üzerine Söylev (2016) tarafından yapılan araştırma makalesinde din görevlilerinin büyük bir çoğunluğunun rehberlik konusunda eğitim almadıkları, dolayısıyla dini rehberlik konusunda yetersiz oldukları sonucu ortaya çıkmıştır.

Diğer bir araştırma Hacıismailoğlu (2017) tarafından yapılmış ve toplam 650 kişiye anket uygulanmıştır. Bu çalışmada özellikle bayan din görevlilerinin mesleğini temsil etme gücü araştırılmıştır. Ortaya çıkan bulgularda bayan din görevlilerinin mesleki donanımlarının yaşam tarzına yansıdığı görülmekle beraber toplum nezdinde istenen seviyede olmadığı tespit edilmiştir.

Duva (2018) tarafından yurt dışında yapılan nicel araştırmada katılımcılara anket uygulanmış, manevi rehberliğe duyulan ihtiyaç ve din görevlilerinin bu alandaki

yeterliliği araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda din görevlilerinin manevi rehberlikte yeterli düzeyde olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Bu alanda yapılan son lisansüstü çalışma ise Duran (2023) tarafından yapılan doktora tezidir. Nitel araştırma yöntemiyle yapılan çalışmada 46 kişiyle mülakat gerçekleştirilmiş ve sosyal bilişsel kuram ışığında din görevlilerinin rol modelliği değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışmada elde edilen bulgulara göre genel olarak toplumun din görevlilerini rol model almadıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

Görüldüğü üzere şu ana kadar yapılan akademik çalışmalar din görevlilerine yönelik yapılmış ancak din görevlilerinin toplumda rol model kimliğinin bireylerin dini doyumuna, manevi yaşamına, dine yönelik algısına kısaca ifade etmek gerekirse bireylerdeki psikolojik yansımalarına değinilmediği görülmüştür. Alandaki bu eksikliği müşahade etmemiz bizi bu konu üzerinde araştırma yapmaya yönlendirmiştir. Rol kuramını temel olarak aldığımız çalışmamızın ilk aşamasını din görevlilerinin toplumdaki rolü ve taşıdığı misyonun farkındalığı oluştururken, çalışmamızın ikinci aşamasını ise din görevlilerinin ifa ettiği manevi rehberliğin bireyler üzerindeki psikolojik etkileri ve manevi yaşamlarına yansımaları oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Her insan doğuştan inanma iç güdüsüyle dünyaya gelmektedir. İnsan fitratında mevcut olan bu duygu, zamanla belli etkenlere bağlı olarak gelişmekte ve şekillenmektedir. Dini temsil konumunda olan kişilerin dini tutum ve davranışları, dini söylemleri, bireyin manevi yaşamında önemli bir etkindir. Aynı zamanda her insan dindar olsun veya olmasın dini temsil eden kişilerin tutum ve davranışları üzerinden dini bir bakış açısı geliştirdiği, bu durumun bireyin manevi yaşamına olumlu veya olumsuz yansıdığı görülmektedir. Bu bakımdan araştırmamızda toplumda din görevlilerinin rol model kimliği ve manevi rehberliğin bireyler üzerindeki psikolojik etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda din görevlisinin misyonu, tutum ve davranışlarının bireylerin dini duygu ve maneviyatlarına etkisinin tespit edilmesi gerekmektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Literatür taranırken daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında konunun yalnızca sosyolojik boyutuyla ele alındığı, bireysel boyutuna değinilmediği görülmüştür. Bu açıdan çalışmamız alan yazında yapılan ilk psikolojik araştırma olma özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla çalışmadan elde edilecek sonuçlar bundan sonra yapılacak olan akademik çalışmalara da bir alt yapı olmayı ve katkı sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca yapılan araştırmanın sonuçları yetkili kişi ve kurumlara önemli veriler sağlayacak olması da çalışmanın önemini daha da artırmaktadır.

1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Din görevlilerinin toplumda rol model olmasının bireyler üzerindeki etkilerini araştıran bu çalışmadan elde edilen veriler, Çankırı ilinde yaşayan 18-60 yaş bireylerden alınan cevaplarla sınırlıdır. Önceden hazırlanan sorular da araştırmayı sınırlayan bir unsurdur. Ayrıca araştırmaya katılan gönüllüler yalnızca merkezde ikamet edenlerle sınırlıdır, ilçede yaşayan kişiler bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Görüşme sürecinde katılımcıların bireysel yoğunlukları ve görüşme için uygun zaman diliminin belirlenmesi de araştırmayı sınırlandıran bir etkidir.

1.5. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi Çankırı ilinde ikamet eden ve kartopu örnekleme yöntemiyle seçilen 18-60 yaş arası kadın-erkek toplam 30 katılımcı oluşturmaktadır. Diğer bir adı zincirleme örneklem tekniği olan kartopu yöntemi, araştırmanın evreni hakkındaki bilgilerin yetersiz olduğu ve evrene ulaşmakta zorlanılan şartlarda kullanılan bir yöntemdir. (Aksoy ve diğerleri, 2018, s. 154). Kartopu yönteminde araştırmanın konusu ile ilgili referans bir kişi seçilmekte ve araştırmacı diğer katılımcılara da bu kişi aracılığıyla ulaşmaktadır. Araştırma süreci döngüseldir. (Yağar ve Dökme, 2018, s. 5). Katılımcılar araştırmaya gönüllü bireylerden seçilmiştir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Rol

Rol, bir kişinin veya bir nesnenin belirli bir bağlamda toplumun üstlendiği işlev ve pozisyonları ifade eden bir kavramdır. Bireyin belirli bir sosyal konumda ve durumda kendisinden beklenen davranış biçimidir. İnsanlar yaşamları boyunca birçok farklı rol üstlenirler ve bu roller toplumdaki konumlarına, statülerine ve kimliklerine bağlı olarak şekillenmektedir. (Hermann ve diğerleri, 2004, s. 5). Rol kavramı; toplumsal ilişkiler, psikoloji, sanat, iş dünyası gibi birçok farklı alanı da kapsamaktadır.

Aslında rol terimi uzun bir geleneğe sahiptir. Rol kelimesi Avrupa literatüründe yüzyıllardır var olmasına rağmen sosyolojik bir kavram olarak ilk, 1920 ve 1930’larda Linton öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemlerde ise sembolik etkileşim bağlamında rol kavramı Mead’ın çalışmalarında bulunabilir. Mead, toplumun sosyal etkileşimlerden oluştuğunu varsaymıştır ve ona göre bu etkileşimler rolleri belirlemektedir. Roller genellikle bireyler tarafından gerçekleştirilen faaliyetler bütünü olarak da adlandırılmaktadır. (Hermann ve diğerleri 2004, ss. 5-6).

Rol kavramı sosyolojide ve sosyal psikolojide merkezi bir konuma sahiptir ve önemi süreklilik arz eder. Bakıldığında rol kavramı çift kutupludur. Bu bağlamda kişinin üstlendiği roller yalnızca şahsının gerçekleştirdiği fiiller değil, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun bireyden beklentisidir. Kişinin yerine göre ve gereken durumlarda olası davranması, kısaca yaşadığı ve karşılaştığı ortamdaki tavrı, rol olarak tanımlanabilir. (Ceylan, 2011, s. 99).

Roller, belirli bir ortamda ve durumda sergilenen davranış biçimleridir. Kişi kelimesinin kökeni olan “maske” (person) ifadesi, bireyin her zaman ve her yerde belirli bir farkındalıkla rol oynadığını vurgular. İnsanlar arası iletişim ve etkileşim, bu roller aracılığıyla gerçekleşir. Bireyin yaşamı boyunca sahip olduğu statülere bağlı olarak rolleri değişebilir. Bir sahnede belli bir karakteri canlandıran aktörü düşündüğümüzde oyun süresince o, karakterin özelliklerini ve davranışlarını benimser; adeta o kişiymiş gibi rolünü icra eder. Sosyal rol kavramı da benzer bir yapıya sahiptir ancak farkı; sahnede başkasının rolünü oynarken, sosyal rolde bireyin kendi kimliğini ortaya koymasındır. Bireyin birden fazla rolü vardır ve bu rolleri geçici

olarak oynamak ve sonraya bırakmak mümkün değildir. Dolayısıyla bir birey yaşamı boyunca hem bir aktör gibi roller üstlenir hem de toplumun bir üyesi olarak rolünü sürdürmeye devam eder. Rolün kişiyle bütünleşmesi, role uygun tutum ve inançların kazanılmasıyla belirgin hale gelir. (Resuloğlu, 2019, s. 60).

Bakıldığında toplumda her bireyin kendine özel bir rolü ve kimliği vardır. Her sosyal rol; kişinin yerine getirmesi gereken bir dizi hak, görev, beklenti, norm ve davranıştan oluşmaktadır. Rol, sosyal konumla ilişkili davranış olarak da tanımlanabilir. Kısmen sosyal ve kültürel yapı tarafından belirlenen roller ve sosyal çevreyle etkileşimler, bireyin davranışına yön vermektedir. Roller, davranışı büyük ölçüde etkilemenin yanı sıra inanç, duygu ve tutumları da etkilemektedir. Bireyler rollerine uygun olarak inanç ve tutumlarını da zamanla değiştirmektedir. (Şeşen, 2015, s. 139).

Rollerin nasıl şekillendiğini anlamak için sosyologlar ve sosyal psikologlar, bireylerin yaşamları üzerine rol teorileri geliştirmişlerdir. Rollerin bireysel davranış üzerindeki etkisini açıklamak, başkaları tarafından geçerli sayılan roller ışığında değerlendirilir. Bu roller bireyin nasıl davrandığını, kendini nasıl gördüğünü ve davranışlarının toplum tarafından nasıl algılandığını etkilemektedir. (Anglin ve diğerleri, 2022, s. 3).

Yaşamdaki tüm sosyal etkileşimler roller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bireyler sosyal iletişimde rol üstlenmekte aynı zamanda da statü almaktadırlar. Bir etkileşimin sorunsuz ilerlemesi için insanların birbirlerinin konumlarını bilmesi gerekmektedir. Statü farkındalığı bireyler arası iletişimi kusursuz hale getirir. Bireylerin sosyal bir karşılaşmadaki gücü ve statüsü, yer aldıkları kültürler ve yapılar üzerinde büyük bir etki yaratabilir. Bu bağlamda bireylerin gücü ve statüsü ne kadar büyük olursa, dahil oldukları yapıları etkileme olasılığı da o kadar artmaktadır. Kurumsal birimlerin yüksek rütbeli üyeleri ve sosyal birimlerin öne çıkan üyelerinin dikkat çekme, otoritelerini uygulama ve seslerini duyurma fırsatı daha düşük statüde olan üyelere göre çok daha yüksek olmaktadır. Sosyal etkileşimde değişim yaratma potansiyelini etkileyen başka bir unsur da etkileşim de hissettirilen duygusal enerjinin düzeyidir. Yüksek düzeyde duygusal enerji üreten etkileşimlerin, kurumsal ya da sosyal birimlerde değişimi başlatma olasılığı çok daha fazla olmaktadır. (Turner ve Boyns, 2001, s. 374). Genel olarak ifade etmek gerekirse rol, sosyal yapının ve sosyalleşmenin temel yapı birimidir. Toplumdaki görevler roller aracılığıyla kategorize edilir ve

bunların yerine getirilmesi için kurumsal olarak gerekli düzenlemeler yapılır. (Connell, 1979, s. 9).

2.1.1. Rol Teorisi

Rol kavramıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan rol teorisi, toplum bilimi ve sosyal psikoloji alanlarında kullanılan teorik bir çerçevedir. Toplumsal yapının içindeki rolleri ve bu rollerden beklentileri özetlemektedir. Rol teorisi; sosyoloji ve sosyal psikolojide günlük yapılan davranışların çoğunun, sosyal olarak tanımlanmış rollerin (anne, baba, öğretmen, yönetici v.b) temsil edilmesi gerektiğini düşünen bir bakış açısıdır. Rol teorisinde rolün ne anlama geldiği konusunda alanda önemli tartışmalar mevcuttur. Bir rol, sosyal konum ve sosyal konumla ilişkili davranış olarak tanımlanabilir. Kuramın öncüsü Ralph Linton' un tanımına göre rol, bireyin sosyal konumu tarafından belirlenen hak ve yükümlülüklerin toplamıdır. (Şeşen, 2015, s. 139). Bu bağlamda rol teorisi, sosyal sistemleri analiz etmek için bir araçtır ve roller, toplumsal olarak tanınan sosyal konumların veya statülerin dinamik yönlerini oluşturmaktadır.

Rol teorisi, sosyal davranışın en önemli özelliklerinden biri olan insanların davranışlarının, kendi sosyal kimliklerine ve farklı duruma bağlı olarak değiştiğini öngörmektedir. Dolayısıyla rol teorisi; kişilerin karakteristik özelliği olan davranışların ve bu davranışları üreten, açıklayan ve bunlardan etkilenen çeşitli süreçlerin incelenmesiyle ilgilenen bir bilimdir. (Biddle, 2013, s. 4).

Rol teorisinin ilk savunucuları; Ralph Linton, Georg Simmel, George Herbert Mead ve Jacob Moreno'dur. Bu alanda Linton statüyü sosyal yapıdaki bir konum, rolü ise statü sahiplerinden beklenen davranışlar olarak tanımlamış ve rol teorisinin ilk unsurlarını ortaya koymuştur. (George, 1993, s. 354). Linton rol kavramını, bir toplumun ilerleyebilmesi için insan ya da sosyal sınıflar arasında karşılıklıya dayalı davranış kalıplarının gerekli olduğu argümanı üzerine inşa etmiştir. Bu da kuramını daha işlevsel hale getirmiştir. (Connell, 1979, s. 7). Buna karşılık George Herbert Mead rolleri, bireylerin diğer insanlarla etkileşime girerken geliştirdikleri başa çıkma stratejileri olarak yorumlamış ve etkili sosyal etkileşim için bir gereklilik olarak başkalarının bakış açılarını anlama ihtiyacından bahsederek empatik bir yaklaşım

sergilemiştir. Jacob Moreno' ya göre rol, birincil ilişkilerdeki kişiler tarafından benimsenen alışılmış, bazen taklit davranışlardır ve taklitçi davranış yani rol oynama, yeni roller öğrenmek için bazen yararlı bir stratejidir. Biddle ise rol teorisini üçlü bir yapı üzerinden değerlendirmektedir. Bunlar; karakteristik davranışlar, bireylerin oynayacağı roller ve toplumun davranış beklentileridir. (Biddle, 1986, s. 68). Bu bilgiler ışığında rol teorisinin şu üç kavramla ilgilendiği söylenebilir: kalıplaşmış davranışlar, karakteristik sosyal davranışlar ve herkes tarafından benimsenen ideal davranış beklentileridir.

Rol teorisi bir bakıma öngörücüdür. Belirli bir pozisyona (örneğin kız kardeş, anne, doktor, öğretmen v.b) ilişkin rol beklentileri hakkında bilgi sahibi olduğumuzda, o pozisyonda olan kişilerin davranışlarının önemli bir kısmının önceden tahmin edilebileceği anlamına gelmektedir. Rol teorisi aynı zamanda davranışı değiştirmek için rolleri de değiştirmenin gerekli olduğunu savunur, çünkü davranışlar rollerin tezahürüdür. (Şeşen, 2015, s. 139). Dolayısıyla birçok rol teorisini, rol teorisini bireysel davranış ile sosyal yapı arasında köprü kuran en ilgi çekici teorilerden biri olarak görmektedir. Ayrıca rol teorisinde bir rol asla kendi başına tanımlanmaz. Anne-baba çocuğuyla, doktor hastasıyla, öğretmen öğrencisiyle, esnaf müşterisi ve diğer olası rollerle ilişkisi içinde tanımlanmaktadır. (Connell, 1979, s. 11).

Rol teorisindeki ampirik (deneysel) araştırmalar, çeşitli gelenekleri temsil eden bilişsel sosyal psikologlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların bir kısmı rol oynama üzerine odaklanmış, bir kısmı rol beklentilerinin etkilerini ve bir kısmı da rol almayı incelemiştir. Bu bağlamda rol teorisi beş ayrı perspektiften ele alınmaktadır. (Yodanis, Carrie L, 9 Kasım 2023).

Bunlardan ilki Fonksiyonel (işlevsel) Rol Teorisidir. Bu teori ilk olarak 1936 yılında Linton öncülüğünde başlamıştır. Genel olarak bakıldığında fonksiyonel rol teorisi, istikrarlı sosyal bir düzen içerisinde sosyal konumlarda bulunan kişilerin karakteristik davranışlarına odaklanmaktadır. Roller ise bu davranışları belirleyen, tanımlayan ve bireyler için ortak bir değer ifade eden beklentiler olarak algılanmaktadır. (Biddle, 1986, s. 70). Fonksiyonel yaklaşım, sosyal düzeni açıklama sorunuyla ilgilenir. Sosyal düzen içerisinde istikrarlı davranışların, işlevlerini yerine getirdikleri ve bu sistemlerdeki aktörlerden beklenen rollerin, davranış normlarını oluşturduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşım, rolü toplumun bireye yüklediği beklentiler dizisi olarak

görür ve toplumun genel kabullerine göre bazı davranışlar uygun, bazıları ise uygunsuz kabul edilir. Örneğin; bir doktorun toplumsal rolü mesleğine uygun giyinmesi, kendisine danışan kişilere sağlığı hakkında sorular sorarak bilgi edinmesi, hastalarıyla özverili olarak ilgilenmesidir. Yine toplumda akademisyen rolü üstlenen kişinin periyodik olarak ilmi faaliyetlerde bulunması gerekir. Ayrıca sorumlu olduğu öğrencilerinin, sürekli iletişim içerisinde olduğu araştırma görevlisi ve dekan gibi bireylerinde kendisine yüklediği beklenti ve roller vardır. Bu nedenle akademisyenin işlerini etkileşimde olduğu kişilere göre planlaması gerekmektedir. (Lynch, 2007, s. 282).

İkinci teori Sembolik Etkileşimci Rol Teorisidir. Sembolik etkileşimciler arasında bu yaklaşıma ilgi Mead ile başlamıştır. Genel olarak sembolik etkileşimciler bir rolü, belirli bir bağlamda birey tarafından gerçekleştirilen bir eylem olarak düşünürler. Bireysel rollere ve sosyal etkileşim yoluyla rollerin evrimine vurgu yapmaktadır. (Biddle, 1986, s. 71). Bu yaklaşıma göre roller kesin ve değişmez bir kavram değil; aksine esnek, zaman içinde gelişen ve dönüşen bir yapıdadır.

Üçüncü teori Yapısal Rol Teorisidir. Bakıldığında yapısal rol teorisi, sosyal yapılara odaklanmaktadır. Sosyal yapıdan kastedilen ise, aslında bireyin içinde yaşadığı ve sürekli etkileşim halinde olduğu sosyal çevredir. (Biddle, 1986, s. 73). Yapısal rol teorisi, sosyal ortamlarda gerçekleşen belirli rolleri ve bu rollerin ortamdaki etkileşimlerini araştırmaktadır.

Dördüncü teori Örgütsel Rol Teorisidir. Bu teorinin endüstriyel psikologlar ve sosyologlar arasında önemli bir etkisi olmuştur. Bu yaklaşım, toplumların içinde yaşanan tüm çatışmaların yalnızca rol çatışması olduğunu ve bu durum çözüme kavuştuğunda bireylerin daha mutlu ve üretken olacağını vurgulamaktadır.

Beşinci teori ise, Bilişsel Rol Teorisidir. Bu teori, genel olarak bakıldığında rol beklentileri ve davranış arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Sosyal konumlarla ilişkili roller çoğunlukla ikinci plandadır. Bu bağlamda bilişsel rol teorisyenleri, bireye odaklanarak genellikle sosyal konumlarla veya zamansal ve yapısal olgularla ilişkili rol olgularını hafife alırlar. Ancak bilişsel rol teorisinin bu alandaki diğer perspektiflerden daha geniş bir ampirik temele sahip olduğu görülmektedir. (Biddle, 1986, s. 76).

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse rol teorisi, toplumsal yapıların analizinde kullanılan önemli bir araçtır. Rol teorisi, toplumun sosyal kimliklerini ve bireyler arası iletişimlerini anlamada yardımcı olmaktadır.

2.1.2. Rol Teorisinin Kavramları

Literatürü incelediğimizde rol teorisine dair bazı kavramlar öne çıkmaktadır. Genel kavramlar şunlardır;

1-Rol: Rol, tipik olarak bir pozisyona (kadın, yönetici, vb.) atıfta bulunan bir kavramdır ve bireylerin toplumsal dağılım içinde üstlendiği davranışlar, beklentiler ve sorumluluklar bütünüdür. İnsanlar yaşamları boyunca birçok farklı rol üstlenirler ve bu roller toplumdaki konumlarına, statülerine ve kimliklerine bağlı olarak değişir ve şekillenir. Örneğin; bir toplumda öğrenci, öğretmen ve ebeveyn gibi roller bulunmaktadır. Roller aynı zamanda bireyin ruh dünyasını etkilemekte ve bireyin davranışlarını şekillendirmektedir. (Anglin ve diğerleri, 2022, s. 8).

2-Rol Beklentileri: Bireyin belirli bir sosyal konumda nasıl davranması gerektiğine dair beklentilerdir. Bu beklentiler; bireyin içinde bulunduğu kültür, sosyal gruplar ve diğer faktörler tarafından şekillenmektedir.

3-Rol Uyum: Rol uyumu kişinin toplumsal rolüne ne kadar bağlı kaldığıyla ilgilidir. Kökleri yapısal işlevci perspektife dayanan bu kavram önemlidir. Çünkü bireyin genel rol beklentileriyle uyumlu görünüp görünmediği, başkalarının bireyi nasıl algıladığı ve ona karşı nasıl davranıldığı konusunda önemli bir etkidir. (Anglin ve diğerleri, 2022, s. 9).

4-Rol Çatışması: Bireylerin aynı anda birden fazla rol üstlenmesi ve bu rollerin beklentilerinin birbiriyle çelişmesi durumudur. İnsanlar yaşamlarında farklı sosyal rollerle yüzleşmek zorunda kalırlar ve bazen aynı anda farklı roller üstlenmesi gerekir. (Şeşen, 2015, s. 139). Örneğin, bir kadın hem kariyerinde başarılı bir iş kadını hem aile hayatında başarılı bir eş ve anne olmak gibi birden fazla rolün beklentileriyle karşı karşıya kalması rol çatışmasını doğurmaktadır.

5-Rol Belirsizliği: Bireylerin belirli bir sosyal konumda nasıl davranması gerektiğine dair net bir beklentinin olmaması durumudur. Örneğin yeni bir işe başlayan kişi,

sorumluluklarını ve bu işin beklentilerini tam olarak bilemeyebilir. Rol çatışması ve rol belirsizliği sıklıkla iç içe geçmiş durumdadır, çünkü rol belirsizliği çatışma olasılığını artırabilir. (Anglin ve diğerleri, 2022, s.13).

6-Rol Oynama: Bireyin bir rolün beklentilerine uygun davranışlarda bulunmayı öğrenme sürecidir. Örneğin, bir çocuk evcilik oynayarak annelerin nasıl davranması gerektiğini öğrenir. Rol oynama süreci; bireyin kendini ifade etmesi, diğer insanlarla etkileşime girmesi ve toplumdaki rollerini icra etmesidir.

7- Rol Kimliği: Bu kavram sembolik etkileşimci bakış açısına dayanmaktadır ve kişinin bir role yüklediği anlamı ifade etmektedir. (Anglin ve diğerleri, 2022, s.11). Örneğin bir öğretmenin rol kimliği, öğretmen olarak sahip olduğu statü ve bu statüye uygun olarak sorumluluklarını yerine getirmesini içerir.

Doktor, öğretmen, sporcu gibi roller toplumda tanınmış kişi gruplarına aittir. Bu gruplardaki bireylerden her biri karakteristik şekilde davranır. Doktorlar hastalara bakıp reçete yazar, öğretmenler öğrencilere ders verip eğitir. Dolayısıyla her sosyal konum karakteristik bir rol sergilemektedir. Rollerin beklentiler yoluyla ortaya çıktığı fikri son derece dikkat çekicidir. Rol teorisi; insanın diğer canlılardan farklı olarak akıl sahibi, düşünen, algılayan bir varlık olduğunu vurgulamaktadır. Bize sadece olağanüstü deneyimlerimizin eylem için yararlı bir rehber olduğunu değil, aynı zamanda davranışlarımızın da bu deneyimler aracılığıyla kontrol edildiğini ima etmektedir. (Biddle, 2013, s. 5).

Bireyin rolleri edindiği ilk sosyalleşme ortamı ailedir. Ailede karakteristik roller; babalar, anneler, kardeşler ve hatta bebekler tarafından oynanır. Ancak zamanla bebek cinsiyetine, sosyal sınıfına, etnik grubuna ve yaşamda yer alacağı diğer sosyal konumlara uygun olarak rol davranışlarını öğrenir. Bunları çeşitli yollarla, rol oynama (başkaları tarafından icra edildiğini gördüğü rolleri uygulayarak, yani taklit yoluyla) ve rol alma (başkaları tarafından kendisi için dile getirilen beklentileri içselleştirme) yoluyla öğrenmektedir. Böylece çocuk çeşitli kimlikleri üstlenirken, ayrıca kendisi için bir dizi rol beklentisinden oluşan bir benlik kavramı da geliştirmektedir. (Biddle, 2013, s.7).

Genel olarak bakıldığında her sosyal konum bir kimliktir ve yaygın olarak tanınan bir grup kişiyi belirtmektedir. Rol kurumsallaşmış olsun veya olmasın, belirli bir

toplumsal yapıya göre farklılaşmış herhangi bir konumdur. Sosyal rol bireye verilir ve bu roller yükümlülükler, haklar ve beklentileri içermektedir. İdeal olarak tanımlanan rol, kurumsallaşmış bir roldür. Böyle bir rol genel olarak uyumun beklendiği ve uymamanın ahlaki bir öfkeyle karşılandığı normatif standartları içerir. Gerçek rol ise, aslında her bireyin var olan konumudur. (Biddle, 2013, s. 14).

Bireye sunulmuş rol, fitrattan gelen ve hiçbir çaba sarf edilmeyen roldür. Elde edilmiş roller ise irade, kabiliyet ve çalışma azmi gerektirir. Kazanılan rolün en güçlü belirtisi muvaffakiyettir. Bu durumda bireyin aktif olması, iradesini ortaya koyup gayret etmesi en büyük etkidir. Elde edilen konum veya pozisyon kişiye yaratılıştan sunulan bir konum değil, kişinin bizzat çalışması ve gayretinin sonucudur. (Ceylan, 2011, s. 97). Bu manada rol, aktif bir eylemdir ve statüyü de bu açıdan değerlendirmek gerekir. Kişinin üstlendiği rolünü ifa etmesi, statünün sunduğu ayrıcalıklardan yararlanması ve üzerine düşen görevleri yerine getirmesidir. Bakıldığında rolün olduğu yerde statü, statünün olduğu yerde ise rol vardır.

Toplumda statü ve güç, genellikle zor rolleri yerine getirenlere verilir; bu da giderek zorlaşan rolleri başarmak için çaba göstermemiz anlamına gelmektedir. Aynı zamanda zor rollerin de bir bedeli vardır. (Biddle, 2013, s. 74). Örneğin; doktor olmak gibi bir ideali olan kişi rutin hayatındaki zevklerden feragat ederek, yıllar süren bir akademik yolculuğu göze almak durumundadır. Yine büyük buluşlara imza atan bilim adamlarının yaşamlarının çoğu laboratuvarlarda geçmektedir.

Sonuç olarak rol teorisi, sosyal yaşamda önemli bir yere sahiptir. Bu teori insanların toplumdaki rollerini nasıl öğrendiklerini, nasıl yerine getirdiklerini ve bu rollerin sosyal etkileşimler üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu açıklamaya yardımcı olur. Bu teoriye göre, insanların sosyal hayatta belirli rolleri vardır ve her birey sosyal rolüne uygun davranış kalıpları sergiler. Örneğin; öğrenci rolündeki bireyden beklentiler ders çalışması, ödevlerini zamanında yapması ve sınavlardan yüksek puanlar almasıdır. Aynı şekilde toplumda din görevlisi rolünü üstlenen bireylerden de belirli davranış beklentileri vardır. Bu beklentilerin karşılanamaması bireyler açısından olumsuz sonuçlar doğurmakta ve toplum nezdinde de ahlaki yozlaşmaya sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda toplumda din görevlisi rolünü üstlenen bireyler, sosyal konumunun gerektirdiği ödev ve yükümlülükleri hakkıyla yerine getirmelidir.

2.1.3. Sosyal Öğrenme

Rotter tarafından 1950'lerin ortalarında ortaya atılan “Sosyal Öğrenme Kuramı”, daha sonra Bandura ve Mischel'in büyük katkılarıyla önemli bir gelişme göstermiştir. Kuramın temelleri Rotter tarafından atılmış olsa da Bandura ve Mischel'in ilerleyen dönemdeki çalışmaları bu kuramın daha geniş bir perspektif kazanmasını sağlamıştır. (Bayrakçı, 2007, s. 200).

Bandura, insan davranışlarının kökenlerini ve nedenlerini daha iyi anlamak amacıyla farklı açıklamalar yapmıştır. Ona göre insanların sergilediği davranışların çoğunda modelin etkisi söz konusudur. (Bandura, 1977, s. 3).

Sosyal öğrenme kuramı; insanların başkalarının davranışlarını ve eylemlerini gözlemleyerek, bu eylemlerin sonuçlarını izleyerek ve bu deneyimleri kendi yaşantılarına uygulayarak öğrendikleri temeline dayanır. (Çiftçi, 2022, s. 12). İnsanların başkalarının davranışlarını gözlemleyerek modellemesi, birbirleriyle etkileşimi sonucunda yeni öğrenmelerin gerçekleşmesi üzerinde yapılan ilk yorumlar Aristo ve Platon'a kadar uzanmaktadır. Onlara göre eğitim, bireylere gözlem yapma ve model alma fırsatının verilmesi ve bu doğrultuda en iyi modellerin seçilerek bireylere sunulmasıdır. (Gürel, 2014, s. 102).

Albert Bandura, model alma ile ilgili olarak en kapsamlı açıklamayı yapan ve gözleme dayalı öğrenmenin taklitten çok daha gelişmiş yapıda olduğunu ifade eden bir kuramcıdır. (Taşkın, 2018, s. 25). Teorisini, insanların etik değerleri nasıl öğrendiklerini açıklamak için daha da geliştirmiş; bu geliştirme hafıza, dil, düşünme, davranışların sonuçlarını tahmin etme ve değerlendirme gibi süreçleri de kapsamaktadır. (Gürel, 2014, s. 103). Ona göre insanlar çevrelerindeki kişilerin davranışlarını, bu davranışların sonuçlarını, ödüllendirme, tepkisizlik veya cezalandırma gibi etkenleri gözlemleyerek öğrenirler. Sadece kendi deneyimlerinden değil, aynı zamanda başkalarının deneyimlerinden de etkilenirler. Yani insan davranışları, doğrudan yaşantıları kadar dolaylı olarak da başkalarının deneyimlerinden etkilenecek şekilde şekillenir. Bu bakış açısıyla insan davranışlarının analizi daha kapsamlı bir perspektiften ele alınabilir. (Çiftçi, 2022, s. 12).

Bu kurama göre, bireyin ilk gelişim aşamalarında çevresindeki insanların davranışlarını gözlemleyerek öğrenme sürecinin başladığını belirtmiştik. Bu süreçte

birey, gözlemlediklerini taklit ederek öğrenmeye başlar. Ancak zamanla gelişim ilerledikçe taklit etme davranışı yerini örnek alma, yani model alma sürecine bırakır. Yani başlangıçta birey, çevresindeki kişilerin hareketlerini taklit ederek öğrenirken; daha sonra bu öğrenme süreci daha derin ve özgün bir şekilde, model alarak devam eder. Bu evrimsel süreç bireyin öğrenme ve gelişimindeki önemli bir aşamayı temsil eder. Çünkü taklit ederek başladığı öğrenme daha sonraları daha karmaşık ve özgün bir öğrenme biçimine dönüşür. (Karaboğa, 2019, s. 365). Örneğin; pratik gerektiren becerileri deneme-yanılma yöntemiyle kazanırken, daha karmaşık veya sosyal becerileri başkalarını gözlemleyerek öğreniriz. Bisiklet sürme veya yüzme gibi fiziksel aktivitelerde deneyim önemli olabilirken, dil becerileri veya sosyal normlar gibi karmaşık konuları çevremizdeki insanları takip ederek öğreniriz. (Bayrakçı, 2007, s. 199).

Modelden öğrenmek öğrenmenin farklı bir şeklidir. İnsanın hayatında önemli bir unsur olan bilişsel öğrenme türlerinden biri de başka birinin davranışını modellemidir. Model almada birey, başkalarının deneyimlerinden faydalanarak öğrenme gerçekleştirir. Modellemenin temelinde modeli örnek alıp onun gibi olma isteği yatmaktadır. (Kasapoğlu, 2006, s. 36). Felsefesinin merkezinde insanın mutluluğu olan Farabi, insanın fitratı itibarıyla birçok şeye ihtiyacı olarak dünyaya geldiğini ifade eder. Ona göre birey ancak diğer insanlarla etkileşime geçerek ideal benliğine ulaşabilir. Dolayısıyla farklı karakter ve mizaçta olan insanların bir araya gelerek birbirlerinden öğrenmelerine gereksinimleri vardır. Farabi'nin bu görüşü, öğrenmenin modelleme yoluyla gerçekleştiğini savunan sosyal öğrenme kuramının ilkeleriyle örtüşmektedir. (Duran, 2023, s. 89).

Modelleme yoluyla öğrenciler ebeveynlerinin kitap okuma alışkanlıklarını, matematik problemlerini çözme şekillerini veya cesaret gösterme biçimlerini öğrenebilirler. Aynı şekilde saldırganlık ta modellerin etkisiyle öğrenilen davranışlar arasındadır. Araştırmalar çocukların agresif davranışları gözlemlediğinde daha saldırgan olma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Ahlaki düşünce ve davranışlar da gözlem ve modelleme yoluyla öğrenilebilir. Bu bağlamda bir kişinin ahlaki değerleri de çevresindeki modellerden etkilenecek gelişebilir. (Bayrakçı, 2007, s. 203).

Bandura üç farklı model türünden bahsetmektedir. Bunlar;

- 1- Gerçek bir kişinin belirli bir davranışı sergilediği canlı model.
- 2- Bir filmde, televizyon programında, kitapta veya başka bir platformda betimlenen sembolik model veya karakter.
- 3- Canlı veya sembolik bir insan tarafından gösterilmeyen, nasıl davranılması gerektiğine dair sözlü açıklamalar.

İnsanlar başkalarının davranışlarını gözlemleme sonucunda benzer davranışlar geliştirirler. Kişiler diğer insanların davranışlarını gözlemledikten sonra, özellikle gözleme dair deneyimleri olumluysa veya gözlemlenen davranış ödül içeriyorsa, birey o davranışı özümser ve taklit eder. Bu teoriye göre öğrenmenin üç temel unsuru vardır. Bunlar; gözlem, taklit ve modeldir. (Nabavi ve Bijandi, 2012, s. 5).

Gözlem yoluyla öğrenme, bir kişinin sadece başkalarının davranışlarını taklit etmekle kalmayıp çevrede meydana gelen olayları anlamlandırarak bilişsel olarak elde ettiği bilgiyi ifade eder. Yani bu süreç, sadece dışsal bir taklit mekanizması değil, aynı zamanda çevresel bilgilerin anlamlandırılması ve zihinsel olarak işlenmesiyle gerçekleşen bir öğrenme sürecidir. Birey, gözlemlediği olayları sadece taklit etmekle kalmaz; aynı zamanda bu olayları kavrar, değerlendirir ve kendi zihinsel süreçleriyle birleştirerek bilgiyi içselleştirir. Bu şekilde öğrenme daha derin bir düzlemde oluşur ve bireyin çevresinden daha kapsamlı bir anlayış geliştirmesine olanak tanır. (Karaboğa, 2019, s. 365). Aynı zamanda gözlemleyen kişi modelin gerçekleştirdiği eylemin arka planında var olan ilkeleri keşfeder ve bu ilkelerden yola çıkarak farklı davranışlar ortaya koyar. (Koç, 2008, s. 51).

Sosyal öğrenme kuramı insanın yalnızca potansiyelinin veya yalnızca çevre faktörünün etkisi altında olmadığını, bilakis insanın hayatını etkileyen yaşam tecrübeleri üzerinde etkiye sahip bilinçli bir varlık olduğunu savunmaktadır. Bununla beraber çevresel faktörler ve pekiştireçler insanın davranışlarını şekillendirebilir. Aynı zamanda insan, davranışlarının arka planında var olan uyarıcı etkenleri ve diğer bireylerin davranışlarını bilinç süzgecinden geçirerek kendi davranışlarını yönlendirebilir. (Gürel, 2014, s. 104).

Gözlemsel öğrenme her yaşta gerçekleşebilir. Çünkü etkili ve güçlü modellerle yaşam boyu karşılaşılabilirdi süreç, modelleme yoluyla yeni öğrenmeler her zaman mümkündür. Gözlemlenen kişi model, öğrenme süreci ise modelleme olarak tanımlanmaktadır. Bandura, modelleme sürecinde ihtiyaç duyulan dört koşuldan bahsetmektedir. Birey bu adımları dikkate alarak bir başkasının davranışını modelleyebilir. (Nabavi ve Bijandi, 2012, s. 6).

1- Dikkat: Kişinin öncelikle modele dikkat etmesi gerekir. Bir şey ne kadar çarpıcı ve farklı olursa dikkatimizi çekme olasılığı da o oranda artar. Aynı şekilde bir şeyi prestijli, çekici veya kendimize benzer buluyorsak onu daha çok dikkate alırız.

2- Akılda Tutma: Gözlemci modelin davranışını hatırlayabilmelidir. Çünkü gözlemlenen davranış hafızada kaldığı takdirde yeniden tekrarlanabilir. (Duran, 2023, s. 77).

3-Yeniden Üretme: Modelin sergilediği performansı tekrarlayabilme yeteneğini ifade eder. Eğer gözlemci, gözlemlediği davranışı tekrarlayamayacak bir durumdaysa, bu durumda öğrenme sürecinde sorunlar yaşanmasına neden olabilir. Örneğin küçük çocuklar karmaşık fiziksel hareketleri gerçekleştirmede zorluk yaşayabilirler.

4-Motivasyon: Modellemenin gerçekleşmesi için gerekli olan son bileşen motivasyondur. Sosyal öğrenme kuramında motivasyon, öğrenilmiş davranışların performansa dönüşümünde kritik bir unsurdur. (Duran, 2023, s. 83). Bu dört koşul bireyler arasında farklılık göstermesi nedeniyle insanlar davranış farklı şekillerde gerçekleştirmektedir. Eğer rol model genel olarak uygun ve olumlu bir davranış üretiyorsa, gözlemci de olumlu davranış taklit edecektir. (Nabavi ve Bijandi, 2012, s. 5).

Bununla bağlantılı olarak sosyal öğrenme sürecinde gerçekleşen ve öğrenmeyi sağlayan dört etken, manevi modelleme için de gereklidir. Toplumda manevi liderler olarak kabul edilen kişiler eğer saygı ve güven uyandırıyorlarsa insanlar gözlemleyerek, onların davranışlarını taklit ederek ve onlardan ilham alarak manevi değerleri benimseyebilirler. Kısaca ifade etmek gerekirse birey yaşadığı çevre ve toplumla güçlü bir etkileşim içindedir. Dolayısıyla bireyin toplumsal yaşamda hakikat olan dinden etkilenmemesi pek mümkün görünmemektedir. (Yıldız, 2014, s. 150).

2.1.4. Rol Model

Yaşamda her birey bebeklik döneminden itibaren hayatının son evresine kadar sürekli çevresiyle etkileşim halindedir. Aile birey için bu etkileşimin gerçekleştiği ilk sosyal çevredir. Çocukların davranışlarını pekiştiren, onlara inançlarını aktaran, tutum ve davranışlarının gelişimine katkıda bulunan ilk rol model ise anne-babadır. Her çocuk bir aile ortamında doğar ve bu ilk sosyal çevresiyle etkileşime geçer. Bu etkileşim sürecinde çocuk çevresinde konuşulan dili, toplumun benimsediği görgü kurallarını, toplumsal normları ve değerleri öğrenir. Çocuklar üzerinde genellikle aile üyelerinin söylediklerinden ziyade yaptıkları daha fazla etkilidir. Aile içinde gözlemledikleri davranışlar çocukların kendi değer sistemlerini, tutumlarını ve davranış biçimlerini şekillendirmede belirleyici bir rol oynar. (Karaboğa, 2019, s. 367). Bu manada aile, çocukların kişisel gelişimine ve sosyal becerilerinin oluşumuna büyük ölçüde katkıda bulunan hayati bir etken olarak ön plana çıkmaktadır.

Amerika psikolojisinde önemli bir yeri olan James Mark Baldwin için sosyal ilişkiler, benliğin gelişimi adına hayati öneme sahiptir. Bireyin sadece çevreden gelen bilginin pasif bir alıcısı olmadığını, aynı zamanda aktif olduğunu ve tepki vererek yaşama yenilik getirdiğini savunmuştur. Ona göre bu etkileşim ve aktiviteyle davranışlar bağlantılı olarak aktarılmakta, bireylerle ve gruplarla etkileşimler yoluyla öğrenilmektedir. Özellikle çocukların taklit ettiği şeylerden, bilhassa başkalarından gördükleri ahlaki ve etik davranışlardan ideal bir benliği aktif olarak oluşturduklarını vurgulamıştır. Çocuk erken gelişimde oyun ve taklit yoluyla farklı ideal imgeleri deneyimleyebilir. (Nelson, 2009, s. 220).

Dine dair ilk deneyimlerin yaşandığı ortam olan aile, dini tutum ve değerlerin aktarılmasında önemli bir fonksiyon icra eder. (Maraşlıoğlu, 2023, s. 25). İlk çocukluk döneminde çocuk, aileden gördüğü davranış kalıplarını yapmaya çalışır. Bu durum aile içerisinde şahit olduğu ibadet ve ritüelleri de içermektedir. Özellikle çocuk en çok kimi seviyor ve duygusal anlamda kendine kimi daha yakın hissediyorsa, onu rol model alır. (Şimşek, 2004, s. 212). Referansını sevileni taklit etme iç güdüsünden alan bu yönelim, çocuğun manevi yaşamının temelini oluşturmaktadır. (Peker, 2020, s. 167). Psikologların çoğu ailenin dindarlık ve maneviyatın gelişiminde merkezi bir rol oynadığı konusunda hem fikirdir. Dini duygu ve tutumlar öncelikle aile ve toplumdaki

sosyalleşme yoluyla aktarılır. Ailenin evdeki dini faaliyetleri dini aktarımı teşvik eder. Dolayısıyla ebeveynlerin rol modeli, çocuk üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkili olduğu görülmektedir. (Nelson, 2009, s. 246).

Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)’den bu konuda rivayet edilen, “Her doğan fitrat üzere doğar, sonra anne-babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.” (Hadislerle İslam, 12 Aralık 2023) hadisinde de bireyin maneviyatının gelişimi üzerinde hem fitratın hem de ailenin önemli ölçüde etkisi olduğuna dikkat çekilmiştir. Çocuk, yetişkin bireylerin dini tutum ve davranışlarını modelleme sürecinde ne kadar çok tekrarlırsa o ölçüde öğrenir ve alışkanlığa dönüşür. Dolayısıyla birey, erken dönemde taklit yoluyla dini kimliğinin temelini inşa etmektedir.

Dinin insan davranışları üzerindeki yaygın etkisi göz önüne alındığında, bireyin dini kimliğinin oluşumu ve dini davranışların şekillenmesi üzerinde gözlemlenebilir ve model alma yoluyla öğrenmenin önemli bir rolü olduğu ifade edilebilir. Araştırmacılar, sosyal öğrenme teorisi ile dindar bireylerin davranışlarını gözlemleyerek ve onları rol model olarak dinî inanç ve davranışları öğrendiklerini ve bu şekilde istenilen hedeflere ulaşmada başarıya ulaştıklarını vurgulamaktadır. (Maraşlıoğlu, 2023, s. 61).

2.1.5.Rol Modelin Özellikleri

Rol modeller, bilhassa çocukluk evresinden başlayarak ergenlik dönemini de kapsayan ve yaşamın ilerleyen dönemlerinde etkisi kısmen azalan örnek karakterlerdir. Erken çocuklukta çocuğun rol modeli anne ve baba iken, ergenlik döneminde ise bireyin hayatının merkezinde farklı rol modeller yer almaktadır.

Türk Dil Kurumuna baktığımızda; “Rol model; davranışları, karakter özellikleri veya özel nitelikleriyle başkaları, özellikle gençler tarafından örnek alınan ve taklit edilen kişi” olarak açıklanmaktadır. (TDK Sözlük, 31 Ocak 2024).

Rol modelle bağlantılı olarak pek çok tanım mevcuttur. Rol model; insanlara rehberlik eden, bireylerin üzerinde pozitif bir etki bırakan, kitleleri peşinde sürükleyen ve topluma yön veren kişidir. Sosyal yaşamın her alanında yaşam tarzı ve duruşuyla geniş kitleleri etkisi altına alan, söz ve davranışları insanlar tarafından sürekli takip edilen bireylerdir. Genellikle kişilerin saygı gösterdiği, hayranlık duyduğu, her anlamda

donanımlı kişiler rol model özelliği taşımaktadır. Mutter ve Pawlowski; kişinin yaşamında var olan, tercih ve tutumlarına tesir eden herkesin rol model olacağı görüşündedirler. Dolayısıyla kişiye rol model olarak; ailesi, öğretmeni, arkadaşı, sosyal medyada takip ettiği bir fenomen, sporcu, siyasetçi veya dini liderler sayılabilir. (Kabaklı, 2019, s. 90).

Ünlü kişilere veya idol olarak görülen figürlere duyulan hayranlık, genellikle çocukluk ve ergenlik dönemlerinde kimlik gelişiminin bir parçası olur. Bu hayranlık, gençlerin kendilerini bu kişilerle özdeşleştirme arzusuyla ilişkilidir, bu da onların tarzlarını, giyimlerini ve davranışlarını benimsemeye yönlendirir. Bu durum, seçilen modellerin gençler üzerinde uzun vadeli etkilere sahip olabileceği fikrine dayanır. Ayrıca bu modellerin bazı hatalı davranışları sergilemeleri, gençlerin benzer davranışları gösterme olasılığını artırabilir; çünkü gençler bu figürleri örnek alır. Bu durum, gençlerin davranışlarını dış etkenlerin şekillendirebileceğine dair bir örnek sunmaktadır. (Kabaklı, 2019, s. 91).

Ergenlikte bireylerin farklı değerleri benimsemiş birçok rol modeli bulunabilir. Hangi modele yöneleceklerine karar vermek, kişisel tercihlerine bağlıdır. Ancak gençler genellikle kendi değerleri, ilgi alanları ve yeteneklerinin farkında olmadıklarından çoğu zaman uygun bir model seçmede güçlük yaşayabilirler. Toplumsal değerler konusunda rehberlik sunacak bir modele sahip olmayan gençler, karar verme sürecinde sıklıkla akran gruplarının veya popüler kültürün etkisine maruz kalabilirler. (Orhan ve Dağcı, 2015, s. 127).

İnsanlara olumlu manada rol model olabilecek kişiler; genellikle kendi alanlarında başarıya ulaşmış, olumlu özellikleri bünyesinde barındıran, karizmatik ve etkileyici kişilerdir. Herkes için farklı özelliklere sahip bireyler ilham kaynağı olabilir. Çünkü her insanın duygusal ilgi ve ihtiyaçları oldukça farklıdır ve insanlar genellikle kendi değer yargılarına ve düşünce yapılarına uygun kişileri rol model olarak seçmektedirler. Sosyal öğrenme teorisinin mimarı Albert Bandura, kişilerin bireysel tercihi olan rol modellerin bireyin yaşamına uyumunun önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Ona göre kişinin rol modeline karşı duyduğu yakınlık ve sempati oranı ne kadar yüksekse, modellenen kişinin davranışlarını o oranda içselleştirecek ve yaşamına tatbik edecektir. Korkmaz, bireyde davranış değişikliğinin oluşabilmesi için modelde olması gerekli nitelikleri kategorize etmiştir. (Kabaklı, 2019, s. 91).

Genel olarak bakıldığında rol model alınan kişide olması gereken özellikler şunlardır;

1-Yaş: Kişiler kendileri için daima yaşlarına uygun olan modelleri tercih ederler. Bunun nedeni, arada kuşak farkı olmayan kişilerin bireysel bakış açısı ve duygu durumu daha yakındır.

2-Cinsiyet: Bireyler aynı cinsiyete sahip olduğu kişilerin davranışlarını daha çok modelleme eğilimindedirler.

3-Karakter: Kişilerin rol model olarak seçtiği bireyler genelde toplumda iyi yönleriyle öne çıkan, sağlam karaktere sahip, vizyonu olan kişilerdir.

4-Benzerlik: İnsanlar daha çok kendi duygu dünyalarına hitap eden, bakış açısı ve düşünce yapısı olarak kendilerine yakın hissettikleri kişileri rol model almaktadırlar.

5-Statü: Toplumda yüksek statülü kişiler düşük statüde olan kişilere oranla daha çok rol model konumundadırlar. (Kabaklı, 2019, s. 91). Çünkü insanlar daima bir idealin peşindedir ve hep daha fazlasını elde etmeye çalışırlar. Dolayısıyla konum itibarıyla yüksek statüde olan idealist kişiler, bireylere de yüce idealler sunmaktadır.

Rol model tercihini etkileyen başka birçok unsur mevcuttur. Bunlara; zenginlik, başarı, iktidar, şöhret, rol model alınan bireyin toplum tarafından kabul görmesi, kişinin rol modeliyle arasındaki ünsiyet, rahat iletişime geçebilmesi, rol model tarafından onaylanmak, hissiyatını samimiyetle ifade edebilmesi örnek olarak verilebilir. (Kabaklı, 2019, s. 91). Kişinin sahip olduğu temel değerler ve inançlar da rol model tercihinde oldukça önemlidir. Örneğin; birey için dürüstlük, saygı, adalet gibi kavramlar hayatının merkezindeyse, bu değerlere sahip olan kişi rol model seçiminde değerlerine ve inançlarına paralel düşüncede olan modelleri tercih etmektedir.

Rol modeller bireye ilham veren kişilerdir. Bunlar; sosyalleşme sürecinde yol gösteren, davranışları şekillendiren ve motive eden kişilerdir. Aynı zamanda bireyler onların deneyimlerinden öğrenir ve kendi kişiliklerini oluşturmalarına yardımcı olurlar. Ayrıca rol modeller insanların karar alma süreçlerini, kişilik oluşumlarını ve gelişimlerini etkileyen önemli bir faktördür. Bu kişiler doğrudan veya dolaylı yollarla bireylerin davranışlarını şekillendirir ve onların hayatlarına derinlemesine etki edebilirler. Örneğin; bir rol modelin tutumu veya başarıları, insanların kendi hedeflerine yönelik motivasyonlarını artırabilir veya belirli bir yönde davranışlarını

değiştirebilir. Bu etkileşim; bireylerin değerleri, inançları ve tercihleri üzerinde uzun vadeli bir etki yaratabilir. Dolayısıyla rol modellerin toplumda ve bireyin hayatında kritik bir rolü bulunmaktadır. (Karaboğa, 2019, s. 366).

Bir sporcu fiziksel kapasitesiyle ilham verir, bir bilim insanı akademik başarılarıyla model olabilir. Ancak rol modellerinin etkisi sadece kariyer alanında değil, hayatın farklı alanlarında da hissedilmektedir. Onların davranışları, değerleri ve başarıları, bizim için birer öğrenme kaynağı olabilir ve hayatta karşılaştığımız zorluklarda bize rehberlik edebilir. (Kabaklı, 2019, s. 92). Bireyler aynı zamanda kendilerini geliştirmeye, yeni bir rol öğrenmeye, yeni beceriler edinmeye veya hedefler koymaya motive olduklarında, bu arzu edilen rolleri üstlenen veya bu arzu edilen nitelikleri sergileyen sosyal referansları seçebilirler. Bu referans veya rol modeli seçiminin temeli, bireyin kendi ihtiyaçları ve hedefleriyle ilgili bir rol modeli bulup bulmadığı ve rol modelinin konumunu veya uzmanlığını potansiyel olarak ulaşılabilir olarak görüp görmediğidir. Eğer bir kişi rol modellerinin bu iki niteliği karşıladığını düşünürse, önemli bir motivasyon ve ilham sağlayabilirler. (Gibson, 2003, s. 592).

Psikolojik dayanıklılık konusunu araştıran psikolog Emmy Werner; yaptığı çalışmalar sonucunda yaşamında üretken olan, duygusal yönden güçlü ve zorluklar karşısında dayanıklı olan bireylerin çocukluk döneminde kendisine ilham veren, etkileyici rol model kişilerin olduğu sonucuna varmıştır. (Southwick ve Charney, 2023, s. 233).

Sonuç itibarıyla ideal bir rol model; büyüklük için mücadele etmemize, potansiyelimizi sonuna kadar yaşamamıza, içimizdeki en iyiye görmemize ilham veren ve bizi cesaretlendiren kişidir. (Hasnah, 2017, s. 5) Güçlü bir bina inşa etmek için sağlam temel gerektiği gibi, manevi açıdan güçlü bir birey inşa etmek için de güçlü bir karakter gereklidir.

2.2. İslam Dininde Rol Model

İslam dininde rol model kavramı, inananlar için hayatın her yönünü şekillendiren önemli bir ilkedir. Müslümanlar; yaşamlarını peygamberlerin, sahabenin ve dini önderlerin bize aktardıkları değerler çerçevesinde yönlendirme eğilimindedirler. Bu rol modeller sadece dini değerlerin öğretilmesinde değil, aynı zamanda etik ve ahlaki

duruşun temsilcileri olarak da kabul edilirler. Onların yaşamları inananlar için bir rehber niteliği taşır ve İslam toplumunda ideal bir hayat tarzının nasıl olabileceğini gösterir.

İnsanın ruhsal yolculuğunda rehberlik eden Kur'an; Hz. Peygamberi insanlık için en yüce, en üstün ve en mükemmel bir model olarak ortaya koymuştur. Hz. Muhammed (s.a.v) kendisine verilen temsil görevini hakkıyla ifa etmiş, inansın veya inanmasın herkese rehber olmuş ve bu yolda üstün bir çaba sarf etmiştir. (Kanger, 2015, s. 82).

Hz. Muhammed (s.a.v) yaşamıyla adeta Kur'an'ın vücut bulmuş halidir. İslam'ın öğreti ve değerlerini bizzat yaşamına tatbik ederek insanlığa mükemmel bir rehber olmuş; bir modelde olması gereken söz-davranış bütünlüğünü en güzel şekilde göstermiştir. (Kasapoğlu, 2006, s. 41). Hz. Peygamberin temsil ettiği misyonun sosyal hayata etkisi birçok açıdan incelenebilir.

Hz.Peygamberin nazarında her insan, biricik ve özeldir. Yaşadığı coğrafya, mensup olduğu din, makam ve statü artı bir değer ifade etmez; asıl değeri insan olmasından kaynaklanmaktadır. O'nun nezdinde herkes eşit haklara sahiptir ve din, dil, ırk veya sosyal statü farkı gözetmeksizin insanların haklarının korunması gerektiğini vurgulamıştır. (Sağlam, 2011, s. 23). Bunun bir sonucu olarak farklı inanç ve kültürden gelen insanlara hoşgörüyle yaklaşmış ve onları en güzel şekilde ağırlamıştır. İnsanlarla empati kurmuş; muhataplarını yargılamadan, inançlı ya da inançsız ayırım yapmadan saygı göstermiş ve dikkatle dinlemiştir. Ahlaki değerleri hiçe sayan, kötülükte azgınlaşan bedevi bir toplumdan İslam'a örnek teşkil eden saygın ve medeni bir toplum inşa etmiştir. Hz. Muhammed (sav) iyiliğin, güzel ahlakın öncüsü ve zirvesidir. (Yiğit, 2010, s. 27). Bu manada O; yaşamının her döneminde ilahi prensipleri adeta rol modele dönüştürerek insanlığa rehber olmuş; adalet, dürüstlük, sabır, cömertlik gibi ahlaki prensipleri ve etik değerleri bizzat yaşayarak öğretmiştir. (Birlik, 2020, s. 24).

O'nun yaşam felsefesi insan odaklıdır. Bu bağlamda bireyin var olan potansiyelini keşfetmesini sağlamış ve daima iyiye yönlendirmiştir. (Sağlam, 2011, s. 31). Dolayısıyla Hz. Muhammed (s.a.v)'in bireysel ve sosyal hayata yansıyan rol model kişiliği; adalet, hoşgörü, eşitlik ve insani değerler konusundaki öğretileriyle öne çıkmıştır. O'nun yaşam tarzı ve ahlaki öğretileri, hala insanların hayatına rehberlik etmekte ve ilham kaynağı olmaktadır.

“İçinizden Allah’ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah’ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resulullah’ta güzel bir örneklik vardır.” (Kur’an Yolu, 5 Ocak 2024, Ahzab 33/21) ayetinde olduğu gibi pek çok ayette, bireylerin yaşamında ve toplumsal ilişkilerinde ideal bir rol model olarak peygamberlerin, bilhassa da Hz. Muhammed (s.a.v)’in rol model alınması vurgulanmıştır. (Sözen, 2018, s. 112). İnsanlığın manevi ihya ve inşası için model olarak sunulan Hz. Muhammed (s.a.v)’den sonra bu misyonu günümüzde din görevlileri üstlenmişlerdir.

2.2.1. Rehberlik ve Rol Modele Duyulan İhtiyaç

İnsanın yaşamı iniş çıkışlarla dolu bir serüven gibidir. Umutsuzluk ve umut, genişlik ve darlık arasında sürekli bir denge arayışı içinde olan insan, duygusal ve zihinsel dalgalanmalar yaşar. Ruhsal sağlığı koruma ve pozitif bir bakış açısını sürdürme çabası, insanın içsel yolculuğunun temel taşlarından biridir. İnsanlar, sosyal yaşamlarında da düşünce, duygu ve inanç düzeylerinde çoğu zaman karmaşık durumlara maruz kalabilirler. Böyle durumda zihinsel ve duygusal olarak ikilem yaşamaları kaçınılmaz olur. İnsanın yaşadığı bu muammalar içinde çözümler bulmak ve çıkış yolları keşfetmek, zihinsel ve duygusal doyuma ulaşabilmesi için manevi rehberlik önemli bir ihtiyaç haline gelir. Bu bağlamda toplumsal hayatta yaşanan belirsizlik, duygusal kaoslar ve melankolik hallerin girdabında çırpınan bireyler içinde bulundukları bu durumdan kendilerini kurtaracak, ruhlarını ve kalplerini yeniden diriltilip ihya edecek dokunuşlara, dimağlarda iz bırakan olumlu rol modellere ihtiyaç duymaktadırlar.

İnsan tek başına her şeyin üstesinden gelebilecek yapıda olmayıp, çoğu zaman başkalarının yardım ve desteğine gereksinim duyan sosyal bir varlıktır. Bazen yaşadığı sorunlarla baş edemez hale gelir; kendisini çaresiz ve yetersiz hisseder. Böyle durumlarda kendine destek arar. (Kanger, 2015, s. 83). Aynı zamanda insan; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleriyle bütünsel bir varlıktır. Birey, bu bütünlüğü koruduğu sürece iyi olma halini sürdürebilir. Elbette bu iyi halin devamı için ruhen de sağlıklı olmak gereklidir. (Kesgin ve Erdem, 2018, s. 80). Dolayısıyla birey; yaşı, sosyal konumu her ne kadar iyi olsa da yaşam boyu tecrübe ettiği her durumda rehberliğe ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç, fitrat ve yapısı gereği olan bir durumdur. (Sözgün,

2017, s. 209). Nitekim, “Öğüt vermeye devam et, zira öğüt inananlara fayda verir.” (Kur’an Yolu, Zariyat 51/55, 24 Aralık 2023) ayetinde de manevi rehberliğin önemine dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda manevi rehberlik bir bakıma insana din ve inanç desteği sunmaktır. (Duva, 2018, s. 34). Zira gündelik yaşamın getirdiği problemlerle çıkmaza sürüklenen ve daralan kalpler, ancak şifa yüklü ayetlerle huzur bulmakta ve gerçek manada sükunete ermektedir. (Yiğit, 2010, s. 81).

Kısaca ifade etmek gerekirse insan, stabil olarak yaşayan durağan bir varlık değil; aksine sürekli değişen ve dönüşen dinamiklerle evrim geçirmektedir. Aynı zamanda insan doğası gereği bir modele ve o model ışığında rehberliğe ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayıdır ki yüce Yaratıcı her çağda inananlara peygamberler göndermiştir. Bu durum insanlar için manevi rehberliğin gerekli olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

2.2.2. Rol Model Olarak Din Görevlileri

Tarihsel olarak ilk insanla başlayan din, evrensel bir olgudur. Tarih boyunca var olan her toplumda insanlar bir inanca, bir dine bağlanmış; hiçbir dönemde tamamen dinsiz bir topluma rastlandığı görülmemiştir. İnsanlığın başlangıcından bu yana var olan din kavramı, dünya tarihindeki her çağda bireyleri ve toplumları etkileyen ve yön veren temel bir unsur olmuştur. (Keskin, 2004, s. 7).

Bu bağlamda neredeyse her dinde tarihsel süreç içinde çeşitli dini kurumlar oluşturulmuş ve o dini temsil eden din adamları ya da uzmanlarından oluşan bir topluluk ortaya çıkmıştır. Türkiye’de oluşturulan dini kuruluş da Diyanet İşleri Başkanlığıdır. Bu kurumda görev yapan tüm bireylerin kimliği ve statüsü fark etmeksizin hepsinin ortak noktası, toplumda din görevlisi olarak tanımlanmasıdır. (Erbaş, 2021, s. 145).

3 Mart 1924’te kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı, kurulduğu tarihten bu yana Türkiye’de din işlerinden sorumlu tutulmuştur. (Yavuzer, 2022, s. 1654). Diyanet; toplumda yürütmüş olduğu faaliyetlerle, eğitici, yönlendirici ve bilgilendirici bir kurumdur. Dini otorite olarak toplumun dindarlık düzeyinde oldukça etkindir. (Okumuş, 2008, s. 40).

Camiler ve Kur'an kursları bireylerin manevi ve sosyal gereksinimlerini karşılarken, aynı zamanda toplumun her kesimine ve her yaşta bireylerin ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla çıkarılan aylık akademik dergiler, ocuk dergileri, meal, ilmihal, hadis ve siyer kitapları, ilmihal ve meallerle İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları konularında toplumu aydınlatmaktadır. Ayrıca son dönemlerde önem kazanan gençlik çalışmalarıyla; ortaokul, lise ve niversite öğrencilerine yönelik yapılan manevi programlar, haftalık ve aylık sohbetlerle toplumun geleceği olan genç kesime de hitap edilmektedir.

Toplumda din görevlileri olarak sayabileceğimiz mft, imam, vaiz ve kuran kursu hocası gibi unvan taşıyan kişiler toplumda irşat ve tebliğ vazifesinden sorumludurlar. (Yavuzer, 2022, s. 1654). Geçmişte Cumhuriyetten önce din görevlileri "Hademe-i hayrat" (Hayır işlerinde hizmet edenler) olarak tanımlanıyordu. Bu bağlamda din görevlisi mensup olduğu dini idrak etmiş, iletişim ve hitabet becerisine sahip, topluma nder ve iyi bir rol model olan, dine ve bireylere her konuda hizmet eden kişidir. (Karagöz, 2013, s. 5).

Peygamberlerden sonra tebliğ ve temsil sorumluluğunu İslam alimleri ve din görevlileri üstlenmiştir. Bu nedenle toplum içinde din görevliliği mesleği "Peygamber mesleği" olarak da anılmaktadır. (Karasakal, 2014, s. 39). Dolayısıyla din görevlilerine atfedilen bu değer, görevin kutsallığından kaynaklanmaktadır.

İslam'ın günümüzdeki temsilcisi olan din görevlileri, din adına ağır bir misyon yüklenmiş toplumun ncleridir. Bu bağlamda temsil ettikleri dinin istikbali üzerinde etkileri oldukça fazladır. Yaşadıkları toplumların yaşamında din faktörünün etkin olması ya da zayıflayıp arka planda kalmasında din görevlileri önemli bir rol oynamaktadır. Tarihe bakıldığında dini temsil eden kişiler kimi zaman toplumu aydınlatan manevi ışıkken, kimi zaman da bu ışığın önünde engel teşkil etmişlerdir. (Karlı, 2015, s. 389).

Son olarak ifade etmek gerekirse; hayatiyet arz eden bu göreve sorumluluğun bilincinde olan, liyakat sahibi, aydın kişiler talip olmalıdır. Aksi takdirde mesleğin kutsiyetine ve saygınlığına gölge düşmesi kaçınılmazdır.

2.2.3. İdeal Din Görevlisi

Elbette ki insan, yaratılış itibarıyla ahsen-i takvim üzere yaratılmış mükemmel bir varlıktır. Ancak ruhsal açıdan değerlendirmek gerekirse eksik yönleri, zaafı ve kusurları olabilmektedir. Burada “ideal” olarak bahsedeceğimiz kavram; arzu edilen, hedeflenen ve bu hedeflere ulaşmak için gayret sarf edilen bir durumu ifade etmektedir. Bu ifade insanın doğası gereği hem mükemmel yaratılışına vurgu yaparken aynı zamanda sürekli bir gelişim çabası içinde olması gerektiğini ifade eder. İnsanın ideal bir varlık olma çabası, kendi potansiyelini keşfetmesi, olumlu özelliklerini geliştirmesi ve daha iyi bir birey olma yönünde çaba göstermesidir. Dolayısıyla dini temsil görevine talip olmuş, toplumda rol model kimliğini üstlenmiş kişiler de her zaman gelişim odaklı olmalı, kendini her konuda yetiştirmelidir.

Toplumda ideal olarak tanımlanan saygın bir din görevlisi, aktardığı dini öğretileri öncelikle kendi benliğinde içselleştirerek yaşamında tatbik eden; aynı zamanda empati, rehberlik ve toplumsal dayanışmayı destekleyerek toplumun manevi ve sosyal ihtiyaçlarına cevap veren önder bir şahsiyettir.

Din görevlisi daima yaptığı iyiliklerle anılan, yüce ahlakıyla zihinlerde yer eden, insanlara en güzel model olan kişidir. Nurettin Topçu’nun tanımıyla:

“Din görevlisi, ruhların kurtarıcısı, ahlak yaralarımızın doktorudur. Genç kalplerin iç yaralarının usanmaz tedavi edicisi, bir eli ile sağda, bir eli ile soldaki kardeşinin kalbini dinleyen, kin ile kibirden temizlenmiş, menfaatlerden sıyrılmış, nefsinin unutmış, kalbi ve kafasıyla Allah’ın bütün kullarının imdadına koşmak isteyen, dünya gözüyle gönülsüz, Allah gözünde kahraman hizmet eridir.” (Topçu, 1998, s. 68).

Bu bağlamda İslam’ı temsil konumunda olan din görevlisi mesleğini ifa ederken, iç dünyasını olumsuz duygu ve dünyevi menfaatlerden arındırarak yalnızca Allah’ın hoşnutluğunu gaye edinmelidir.

Salah olmadan ıslah olmaz, reşat olmadan irşat olmaz düsturu gereği, toplumu ahlaken düzeltmek, ruhları ihya etmek isteyen bir din görevlisi bu işe önce kendi eksiklerini tamamlayarak, olumsuz tutumlarını düzelterek ve manevi yaralarını iyileştirerek başlamalıdır. (Altıntaş, 2018, s. 426). Zira kendisi şifadan yoksun ruhen olgunlaşmamış kişiler başkalarına da şifa olamazlar.

Dini hizmette tamamlayıcı iki önemli unsur vardır; bunlardan ilki tebliğ, ikincisi temsildir. Bu unsurların dengeli bir şekilde yürütülmesi önemlidir. Zira temsilin olmadığı bir tebliğin kalplerde yer bulamayacağı aşîkardır. (Nazîroğlu, 2006, s. 137). Genellikle kullanılan cümleler muhatabın üzerinde güzel bir model kadar etki oluşturmaz. Öğrenilen herhangi bir bilginin insan için bir değer ifade etmesi ve yaşamının bir parçası haline gelmesi, ancak o bilgiyi pratiğe dönüştüren bir rol modelle olmaktadır. Çünkü insan, öğrendiği bilginin çevresinde yansımalarını görmek ister. Bunun gerçekleşmesi sonucunda da birey hem kalben tatmin olur hem de öğrendiği bilgiyi daha kolay özümser. (Kasapoğlu, 2006, s. 36).

Bu bağlamda ideal bir din görevlisi, temiz bir aynaya benzer; bilgiyi sadece okumakla kalmaz, aynı zamanda yaşamına da yansıtır. Sahip olduğu bilgiyi pratiğe döker, öğrendiklerini yaşayarak başkalarına rehberlik eder. Bilgisiyle amel etmeyenler ise sadece taş veya tahta gibi; içlerindeki bilgiyi yansıtmak yerine adeta bir duvar misali çevrelerine hiçbir şey yansıtmazlar. (Candan, 2022, s. 96). Dolayısıyla bir din görevlisinin öğrendiği bilgiler sadece kuru birer teori olarak kalmaz. O, ilmini yaşantısının bir parçası haline getirmeyi amaç edinir. Onun bilgiyi edinme amacı sadece öğrenmek değil, bu bilgiyi hayatına entegre ederek topluma da iyi bir model olmaktır. Bilgeliği ve duruşuyla örnek bir yaşam tarzı sergileyerek, etrafındakilere ışık olur. Nitekim ilmîne muvafık davranmayan, muhatabında da olumlu bir tesir bırakamaz. Hasan Basri'nin öğrencilerinden Malik b. Dinar böyle kişileri şöyle tasvir etmektedir; söyledikleri, yağmur damlalarının sert kayalardan kayıp gitmesi gibi kalplerden ve zihinlerden silinip gider. İlmiyle amel etmeyen, başkalarını iyileştirdiği halde kendi derdine derman bulamayan doktor gibidir. İlmi sadece teoride kalan alim, aynı zamanda elinde ışık tutan âmâyâ benzer. (Hacıismailoğlu, 2017, s. 48).

Yaşadığı toplumda rol model olan din görevlisi, dinin sunmuş olduğu değerleri yaşadığı çağın ve mekânın ruhuna muvafık olarak kendi hayatında eyleme dönüştürendir. Kısaca sahip olduğu ilme uygun yaşayandır. (Şeker, 2018, s. 663). İlme uygun amel kavramı, bilgiye dayalı davranışları ifade eder ve bununla ilgili üç temel prensip bulunmaktadır.

1-İlme uygun amelin gerçekleşeceği ilk prensip insanın kendi şahsıdır. İdeal bir din görevlisi ilmini her şeyden önce kendi iç dünyasında yaşamalıdır. Ruh dünyasını ilmiyle olumsuz duygulardan arındırmalı, olumlu güzel duygularla geliştirerek

olgunlaşmalı ve bilgelik yolunda çaba sarf etmelidir. O halde bu ilke; bilgiyi hikmete dönüştürme, ilimle arınma ve kemale erme yani “hikmet” ilkesidir.

2-İlme uygun amelin gerçekleşeceği ikinci prensip diğer insanlardır. Bireylere, özellikle manevi anlamda destek olmak, dünyevi sıkıntılarını paylaşmak, ihsan ve iyilikle muamele etmektir. Bu ilke “iyilik” ilkesidir.

3-İlme uygun amelin gerçekleşeceği üçüncü prensip de ilmiyle ahlakını güzelleştirmek ve insanlara iyilikle muamele etmenin de ötesine geçerek; insanları hayra çağırmak, iyiliği emredip kötülüklerden sakındırmaktır. Bu son ilke de “davet” ilkesidir. (Yaran, 2019, ss. 51-52).

Kutsal kitabımızda bu ilkeyle bağlantılı olarak geçen bir ayette Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.” (Kur’an Yolu, Al-i İmran, 3/104, 13 Ocak 2024). Bu ayetin muhatabı tüm inananlar olmakla birlikte esas olarak din görevlileri ve ilahiyatçılardır. (Yaran, 2019, s. 46). Bu manada toplumda dikkate alınmayan ya da önemsiz görülen ufak çaptaki yanlışlar ve haksızlıklar, zamanında önemsenmeyip müdahale edilmez ise, kanserli bir hücrenin zamanla çoğalıp tüm vücudu sardığı gibi bütün topluma yayılabilmektedir. Dolayısıyla ideal bir din görevlisi, sosyal yaşamda karşılaştığı kötülöklere ilk anda müdahale etmeli ve elinden geldiğince engel olmaya çalışmalıdır. (Yiğit, 2010, s. 40).

Bireylerin dine dair duygu, düşünce ve tutumlarını olumlu yönde değıştirmek isteyen bir din görevlisinin alanında uzmanlaşması, bilgiyle donanması ve entelektüel olması son derece önemlidir. Fakat bundan daha da etkili ve önemli bir unsur da samimi olmasıdır. (Hacıismailoğlu, 2017, s. 50). Çünkü samimiyet, din görevlisinin inandığı değerleri ve mesajları içtenlikle muhatabına iletebilmesine olanak verir. İnsanlar, samimi bir din görevlisinin öğütlerini ve rehberliğini daha fazla önemser ve kabul eder. İçten ve samimi bir tutumla bireylere yaklaşmak, kalpleri kazanma yolunda atılan ciddi bir adımdır.

Din görevlilerinin önemli bir başka özelliğı de güçlü ve etkileyici bir hitabete sahip olmasıdır. Güçlü bir hitabet, din görevlilerinin mesajlarını karşı tarafa etkili ve doğru bir şekilde iletebilmesine ve toplumu daha iyi bir şekilde yönlendirebilmesine yardımcı olur. Hitabetin etkisi hedef kitlenin etkilenme derecesiyle doğru orantılıdır.

Zira konuşmacı etkileyici ve çarpıcı bir şekilde konuşuyorsa, dinleyiciler üzerindeki etkisi de o oranda artar. (Buyrukçu, 1995, s. 209). Aynı zamanda o; bilgisi, entelektüel donanımı, özgün ve karizmatik duruşuyla da muhataplarına etki eder. (Özdoğan, 2010, s. 187).

Sosyal iletişimde en önemli kavramlardan bir tanesi de empatidir. Empati; başka birinin yerine kendini koyabilmek, karşı tarafın bakış açısını anlamaya çalışmak ve duygusal olarak bağ kurabilmektir. (Ersoy ve Köşger, 2016, s. 10). Empati, kişiler arası etkileşimi kolaylaştıran ve destekleyen önemli bir faktördür. Bu manada ideal olarak tanımlayabileceğimiz bir din görevlisi bireylere empatik yaklaşarak, yalnızca kendi inanç ve duygu dünyasına yakın olanlarla değil; farklı bakış açısına sahip bireylerle de iletişim kurar. Böylelikle herkese eşit bir tutum sergileyerek kendi gibi olmayanlara karşı ön yargılı davranmaz ve ötekileştirmez. (Hacıismailoğlu, 2017, s. 55).

Toplumda lider vasfını taşıyan kişilerin bir diğer özelliği de vizyon sahibi olmalarıdır. Vizyon, geleceğe yönelik bir bakış açısı ve sonsuza yönelik bir idealdir. (Özdoğan, 2010, s. 186). Yaşadığı çevrede lider olan bir din görevlisi de sahip olduğu bu vizyon sayesinde, düşünce dünyasında gerçekleştirmeyi planladığı hedeflerini hayata geçirebilmek için gerekli olan motivasyonu sağlayıp, ideallerine odaklanır.

Din görevlileri, Müslümanların ruhlarını onarmak ve bireylere sonsuzluk yolculuğunda yardım etmek gibi bir misyonla donatılmıştır. Bu sebeple, toplumun her alanına girmeli ve yaşamın her sahnesinde aktif rol almalıdırlar. (Akpolat, 2005, s. 48). Dolayısıyla bir din görevlisinin sorumluluğu sadece ibadet mekanlarıyla sınırlı değildir. Toplumun her kesiminden ve her yaştan bireylere ulaşarak, insanların günlük hayatlarında karşılaştıkları problemlerde manevi destek olmalıdırlar.

İnsan, salt bedenden ibaret bir varlık olmayıp ruhsal ve manevi yönüyle, biyolojik olmaktan öte çok yönlü bir varlıktır. İnsan fitratında çeşitli hisler ve tinsel özellikler barındırmaktadır. Çok yönlü yaratılmış olması, beklenti ve ihtiyaçlarını da çeşitlendirir. (Yiğit, 2023, s. 164). Dini temsil eden kişilerin, bireylerin içsel huzuru için gönderilen dini öğütleri, asla taviz verilmemesi gereken, esnemez ve yargılayıcı bir üslupla aktarmaları, bireylerin ruh dünyasında telafisi güç tahripler yaratabilmektedir. (Doğanay, 2023, s. 59). Bu bağlamda din görevlisinin muhatabını etkilemek, manevi ihtiyaçlarına cevap verebilmek için, öncelikli olarak insanı

anlaması, psikolojik gereksinimleri, ilgi ve beklentilerini göz önünde bulundurması, naif üslubuyla kalp ve dimağlara hitap etmesi gerekmektedir. Ayrıca din görevliliği; aşkla, iştiaqla yapılması gereken çok kutsal bir vazifedir. Nurettin Topçu bunu destekler mahiyette;

“Muallimlik sevgi işidir, ruh işidir. Ruhun ulvi olan isteklerine nefsinde her şeyi feda eden sevginin ferdi ulaştırdığı örnek insan mertebesidir. Muallim hepimizin her an muhtaç olduğu doktordur. Bizim bütün ruh yapımızın sanatkarıdır.” (Topçu, 2022, ss. 76-79) ifadelerini kullanmıştır.

İlahiyatçılık ve din görevliliği diğer mesleklerden farklı olarak özel niteliklere sahip olup; özellikle ahlaki açıdan diğer mesleklerden çok daha fazla özen gerektiren bir meslektir. (Yaran, 2019, s. 57). Çünkü onun bireylere rol model olma sorumluluğu ve misyonu vardır. Dolayısıyla bir din görevlisinin, meslek onurunu zedeleyici ve konumuyla bağdaşmayan eylemlerden kaçınması elzemdir.

Alimin hatası geminin batmasıyla eş değer tutulmuştur. Gemi batarsa içindeki tüm insanları da kendisiyle birlikte batırır. Dolayısıyla olumsuz rol modellerine maruz kalan toplum da zamanla özünden uzaklaşarak, yozlaşmaya ve bozulmaya başlar. Hz. İsa'ya, olumsuz örnek olma konusunda en zararlı insan kimdir? diye sorulunca, “Kötülükte çığır açan alimdir” diye cevaplamıştır. Onun yapacağı bir hata, yığınlarca insanın zihninde telafisi güç olumsuz izler bırakır ve hata yapmalarına sebebiyet verebilir. (Candan, 2022, s. 97). Bu manada din görevlisinin yaşamının her alanında doğruluk üzere olması oldukça önemlidir; çünkü onun adımlarını izleyen bir sürü insan vardır ve doğruluktan saptığı an onunla beraber birçok insan da bilinçsizce doğruluktan sapabilir. (Yaran, 2019, s. 77). Ayrıca meslek etiğine aykırı tutum ve davranışlar sergilediğinde bireysel olarak yapılan fiil, bağlı olduğu tüm kuruma mal edilebilir. Fakat burada belirtmeliyiz ki; bir mühendisin yaptığı binanın çökmesi, bir doktorun yanlış ilaç vermesi tüm doktor ya da mühendisleri sorumlu tutmuyorsa; bir din görevlisinin yaptığı hata da bireyseldir. Dolayısıyla diğer meslektaşlarına ve bağlı bulunduğu kuruma mal edilemez. (Candan, 2022, s. 243).

Son olarak ifade etmek gerekirse, din görevliliği her şeyden öte ana teması insan olan bir sanattır. Derin bilgi, donanım ve örnek bir yaşam tarzıyla, güzel ahlak sahibi bireyler yetiştirme sanatıdır. (Yaran, 2019, s. 209).

2.2.4. Sosyal Medya ve Din Adamı

Sosyal medya, dijital iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte bireyler arasındaki etkileşim dinamiklerini kökten değiştiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel iletişim araçlarından farklı olarak gerçek zamanlı bir iletişim ortamı sunan bu platformlar, yalnızca bireylerin günlük yaşamlarını şekillendirmekle kalmamış; aynı zamanda toplumsal yapıları da etkilemiştir.

İnternet tabanlı bir altyapı üzerinde şekillenen sosyal medya, kullanıcıların içerik oluşturmaya, düzenlemesine ve paylaşmasına olanak sağlayan dijital uygulamalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bu platform; günümüzde küresel dünyayı küçük bir köy haline dönüştüren, yirmi birinci yüzyılın en etkili iletişim alanlarından biridir. Sosyal medya kullanıcıları bu platform üzerinden kendileri veya başkalarına ait olan resim, video ve ideolojiyi rahatlıkla paylaşabilmektedir. Dolayısıyla bu durum muhatap kitle üzerinde yönlendirici bir etki oluşturmaktadır. (Oyman, 2016, s. 129).

İnsanların düşünce yapısı ve bakış açıları üzerinde çevresel faktörlerin etkisi yadsınamaz bir gerçeklik olmakla birlikte, sosyal medyanın bireylerin yaşamına dahil olması bu etkileri daha da belirginleştirmiştir. (Şener, 2021, s. 539). Gündem belirleme ve kamuoyu oluşturma kitle iletişim araçlarının, dolayısıyla medyanın temel işlevleri arasında yer almaktadır. Kitle iletişim araçları, sundukları haberler ve yaptıkları yorumlarla yalnızca düşünce ve kanaatlerin ifade edilmesine olanak sağlamakla kalmayıp; aynı zamanda bireyleri ve toplumu ikna etme ve harekete geçirme işlevini de üstlenmektedir. Medyanın bu işlevi onu, toplumda istenilen algıları oluşturmaya ve toplumu yönlendirmeye yarayan bir araç haline getirmektedir. (Cerrah, 2018, s. 189).

Modern iletişim araçlarının en önemlilerinden biri haline gelen sosyal medya, her türlü bilgiye erişim imkânı sağladığı gibi; dini ve ahlaki içeriklere ulaşmayı da mümkün kılmaktadır. Nitekim toplumun temel yapı taşı olan din, sosyal medya kültüründen bağımsız değildir. (Oyman, 2016, s. 127). Bu bağlamda bireyin tutum ve davranışları, sosyal medya aracılığıyla edindiği bilgilerin etkisiyle de değişebilmektedir. Dolayısıyla sosyal medya, bireylerin günlük yaşam pratiklerini ve toplumsal ilişkilerini de şekillendirmektedir. (Kaplan, 2023, s. 104).

Toplum yapı olarak çeşitli din, mezhep ve anlayışa sahip kişilerden oluşmaktadır. Böyle bir toplumda çok sayıda dini algıların olması gayet tabii bir durumdur. İçerik

itibariyle insanlara özgür bir ortam sağlayan sosyal medya, dine dair her türlü fikir ve düşüncenin kolayca paylaşılmasına da ortam hazırlamaktadır. Sosyal medya toplumun her kesiminden bireyleri, grupları ve farklı konuları içeren kapsamlı ve etkileşimli bir platform olarak öne çıkmaktadır. Bu yönüyle o, adeta canlı bir sosyal organizma niteliği taşımaktadır. (Cerrah, 2018, s. 58).

Dijital platformların her türlü inanç ve ideolojiye sahip bireyler tarafından erişilebilir olması, doğruluğu kesin olmayan bilgilerin sosyal medya aracılığıyla hızla yayılabilmesi ihtimallerini de beraberinde getirmektedir. Bu durum, sosyal medya üzerinden dinî içeriklere ulaşılırken eleştirel bir yaklaşımı ve özenli bir değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. (Kaplan, 2023, s. 118).

Teknoloji ve iletişim araçlarının gelişimi, “Sosyal medya dindarlığı” olarak tanımlanan yeni bir dindarlık türünü ortaya çıkarmıştır. Modernizmin yansıması olarak değerlendirilebilecek bu dindarlık türü, bireylerin sergiledikleri dini tutum ve davranışları yaşamlarında fiilen uygulayıp uygulamadıklarına bakılmaksızın sosyal medya aracılığıyla topluma duyurma ve bu yolla kendilerini dindar bir birey olarak sunma çabasıyla karakterize edilmektedir. Bu bağlamda sosyal medya dindarlığı, genellikle pazarlama dindarlığı ve gösterişçi dindarlık biçimlerinde kendini göstermektedir. (Oyman, 2016, s. 139).

Günümüzde insanlar dini inançları araştırmadan, taklitçi bir yaklaşım sergileyerek edindikleri bilgileri sorgulamaksızın benimsemektedirler. (Cerrah, 2015, s. 94). Nitekim sosyal medya; özellikle dini oluşumlar, cemaatler ve tarikatlar tarafından dini amaçlarla yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu oluşumlar, sosyal medya platformları üzerinden kendi fikir ve ideolojilerini paylaşarak daha geniş kitlelere ulaşmaktadırlar. (Oyman, 2016, s. 146). Dolayısıyla bu platformlarda toplum tarafından din adamı olarak tanımlanan birçok kişi boy göstermektedir. Bunlar arasında gençlere yönelik dini içerikler sunan, örnek alınan şahsiyetler bulunduğu gibi; dini istismar ederek kendi fikirlerini kitlelere empoze eden ve aşırı uç söylemleriyle İslam'a zarar veren kişiler de yer almaktadır. Bu nedenle sosyal medyada paylaşılan içeriklere karşı bireyin seçici olması gerekmektedir.

Sonuç olarak sosyal medyada din adına konuşan kişilere karşı temkinli olmak büyük önem taşımaktadır. Özellikle bu tür paylaşımları değerlendirirken kaynağın

güvenilirliğini sorgulamalı ve doğruluğu teyit edilmiş bilgilere itibar etmelidir. Unutulmamalıdır ki; sosyal medya bilgiyi yaymak kadar, yanlış anlamaları ve manipölasyonu artırma potansiyeline de sahiptir. Dolayısıyla sosyal medyada takip edilen kişilerin ve yapılan dini paylaşımların sorgulanmadan kabul edilmesi yerine, eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

2.2.5. Dini Rehberliğin Bireysel Boyutu

İnsan; yaratılış itibarıyla ihtiyaçları sadece fiziksel ihtiyaçlardan ibaret olmayıp, ruhsal açıdan da karşılanması gereken birtakım gereksinimleri bulunmaktadır. İnsanın anlam arayışı da doğal bir ihtiyaç olup diğer tüm ihtiyaçları gibi karşılanması gereken bir gereksinimdir. İnsan için anlamsız bir yaşam olgusu söz konusu değildir. Anlamsız bir varoluş insanın fitratına aykırı bir durumdur. Dolayısıyla insan, varoluşuyla birlikte anlam dünyasında yaşar ve sürekli bir arayış içerisinde deneyimlerini anlamlandırma çabasını sürdürür. (Adler, 2021, s. 11). Ayrıca insanın manevi ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayacağı aşikardır. Bu nedenle o, manevi ilişkilerini sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için, doğru bilgiler sunacak kişilere her zaman gereksinim duyar. Aynı zamanda insan hem yaratıcısıyla olan ilişkisi hem de iç ve dış dünyasıyla olan bağlantılarıyla sürekli etkileşim halinde olduğundan, bu ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yönetilebilmesi için bir rehberin varlığı elzemdir. (Göncü, 2020, s. 58).

Rehberlik, bireyin kendini tanıması ve geliştirmesi için verilen destek hizmetlerini kapsar. Bu hizmetler; bireyin karşılaştığı sorunları çözmesine, gerçekçi kararlar almasına, ilgi ve yeteneklerini geliştirmesine katkıda bulunarak çevresiyle uyum içinde yaşamasına yardımcı olur. Böylece birey kendini daha iyi tanır ve gerçek potansiyelini ortaya çıkararak daha tatmin edici bir yaşam sürdürür. Dini rehberliğin gayesi ise, kişiye manevi yaşamını düzeltmesi için öğüt vermek değil; dini konularda yüzleştiği problemleri sağlıklı bir şekilde çözebilmesi ve sonrası için doğru kararlar almasına yardımcı olabilmek adına gereken bilgileri paylaşmaktır. (Karaca, 2010, s. 18). Böylelikle birey benzer problemlerle karşılaştığında en uygun biçimde çözüme ulaşabilecektir.

Dini rehberlik aynı zamanda bireyin ruhsal ve manevi gelişimini destekleyen kişisel bir süreçtir. Bu süreç; kişinin inançları, değerleri, içsel arayışları ve manevi

deneyimleriyle şekillenmektedir. Her insanın hayattaki anlam arayışı, değerleri, yaşama dair sorunları ve beklentileri oldukça karmaşıktır. (Cebeci, 2010, s. 61). Bu açıdan din ve inançlarımız bize yol gösterir, rehberlik sunar ve yaşamımızın her yönünü etkileyebilir.

Din faktörünün insan hayatında ihmal edilmesi ya da göz ardı edilmesi, düşünölemeyecek kadar olumsuz sonuçlara yol açabilir. (Oruç, 2008, s. 134). Çünkü bireylerin dine ve maneviyata olan ihtiyaçları yaşam boyu devam eden bir süreçtir. (Yüksel, 2021, s. 68). Bu açıdan dini rehberlik, insanları manevi olarak besleyen, zorluklarla başa çıkmalarına ve içsel huzuru bulmalarına yardımcı olan bir faaliyettir. Bu bağlamda toplumda manevi liderler olarak kabul edilen ve İslam'ın birer temsilcileri olan din görevlileri, insanlara rol model olmakta aynı zamanda bireylere manevi rehberlik yapmaktadırlar.

2.2.6. Anlam Arayışı

İnsan fiziksel boyutta var olan bir varlıktır ve fiziksel yanı insanın somut varoluşunun bir parçasıdır. Ancak o, madde ötesindeki ilahi sırrı da araştırmaktadır. (Meydan, 2015, s. 13). Bu özelliğinden dolayıdır ki, yaşam boyu arayıştadır.

İnsanın aşkın, ulvi hissiyata sahip, ruhsal özellikte bir varlık olması yaşamını ve ölümünü yalnızca bilimsel açıklamalarla yeterli olamayacak kadar derin ve karmaşık hale getirmektedir. Anlam arayışı, sonlu bir hayatta var olmanın eksikliğinin ortaya çıkmasıdır. Çünkü dünya hayatı sonsuz değil sınırlıdır, burada her şey eksik ve yarım kalır. (Bahadır, 2011, s. 116). Her birey farkında olsun veya olmasın her koşulda anlam arayan bir varlıktır. Zira fitratı gereği bir anlam ihtiyacı hissetmektedir. İnsanlar genellikle belirsiz durumlardan rahatsızlık duymakta ve yaşadıkları olaylara anlam atfetme eğilimindedirler.

İnsan, olağan şartlarda yaşamın anlamına dair herhangi bir sorgulama yapmaz. Fakat rutin hayatın akışını bozan korku, kaygı, hastalık, maddi krizler gibi olumsuz durumlar insanı anlam sorunuyla yüzleştirmektedir. Çünkü bu tip olağan dışı deneyimler, kişide anlamsızlık duygusuna yol açmaktadır. (Bahadır, 2011, s. 134).

Yaşadığımız çağda psikoloji gibi bilim dallarının hızla gelişmesi ve bireyin yaşamında merkezi bir yer edinmesinin sebebi, çağdaş insanın hissettiği anlam bunalımıdır. (Tülüce, 2022, s. 308). Anlamsızlık duygusu, modernizmin bireyin yaşamına getirdiği en büyük problemdir. Toplumda her kesimden insan bu sorunla yüzleşmektedir. (Bahadır, 2011, s. 138). Modern insanın anlam krizi içinde olmasının ana nedeni, değerler ve anlam odaklı bir yaşam felsefesinden yoksun olmasıdır. Makinelerin ruhu olmadığı gibi, mekanikleşen insanoğlunun da ruh ve duygu dünyası giderek çoraklaşmaktadır. (Temel, 2022, s. 136). Nitekim ruhsal açıdan buhranlar yaşayan insan, kendisini anlam krizi içerisinde hissetmekte ve anlam arayışına yönelme ihtiyacı duymaktadır. (Öztan, 2019, s. 31).

Anlam arayışı; insanın yaşama dair düşünce, duygu ve davranışlarını belirleyen önemli bir faktördür. Varoluşundan bu yana insan hep arayış peşindedir. Bunun bir sonucu olarak da bazen felsefeye, bazen sanata, bazen de dine yönelmiştir. (Yiğit, 2023, s. 85). İnsan, hayatında bir amaca ve anlama sahip olma arzusuyla doğar. Bu arayış, insanın varoluşunda derin bir ihtiyaç olarak ortaya çıkar ve yaşamın anlamını bulma çabasıyla kendini gösterir. Anlam, çeşitli tonlardan ve renklerden oluşur ve herkes kendi renkleriyle yaşamın derinliğini hisseder. Dünyada yaşayan her birey, yaşamın anlamına dair farklı bakış açılarına sahiptir. Bir dağcı için anlam zirveye ulaşmak gibi fiziksel bir hedef olabilirken, bir sûfi içinse derin bir içsel deneyim veya ruhsal bir durum olabilmektedir. (Kartopu, 2013, s. 69).

Literatür incelendiğinde her düşünür yaşamın anlamına dair farklı bir yorum getirmiştir. Camus' ye göre en önemli sorun yaşamın anlamıdır. Çünkü insanlar için yalnızlık ve boşluk hissi katlanılmazdır. Kendilerine sürekli bir gündem yaratarak o boşluğu doldurmaya çalışmaktadırlar. İnsan bir hedef belirler ve anlamlı bir yaşam için ona sıkıca sarılır. Seneca'ya göre ise Tanrısal iradeye göre yaşamak, yaşamın en kıymetli amacıdır. Böylelikle insan hakiki mutluluk ve iyiliği de elde etmiş olur. İslam filozoflarından Farabi ise insanın var olma amacının, iyiyi hedeflemesi ve ona yönelmesidir. İnsan için iyiyeye yönelmek ancak aşkın bir Yaratıcının sevgisi ile mümkündür. Çünkü her şey Allah'tan gelmekte ve tekrar O'nda son bulmaktadır. (Kartopu, 2013, s. 70). Plato' ya göre, yaşamın anlamı, erdemli bir hayatın yaşanmasıyla, ruhların felsefi keşif ve düşünceyle beslenmesi ve nefsin aşkın bir düzeye hazırlanmak için arınmasından ibarettir. Maslow' a göre ise yaşamın anlamı,

nihai bir kıymeti ve gayesi vardır. Bu da insanın kendisini gerçekleştirmesidir. Bu gereksinim karşılanamadığında bireyde boşluk ve anlamsızlık gibi psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. (Maslow, 2001, s. 164).

Tolstoy yaşamın anlamı konusunda insan niçin yaşar, hayatın anlamı nedir, ölümün öldüremediği bir anlam var mıdır? gibi varoluşsal sorularla yüzleşmiştir. Bu sürecin sonunda bulduğu cevap ise Yaratıcıya dair inanç olmuştur. Bu bağlamda anlam, ebedi olan Yaratıcıyla sonsuz bir bağ kurmaktır. (Tülüce, 2022, s. 307). Bu görüşte olan Karl Jaspers'de *“Yaşamımızın anlamı ve zirvesi asıl gerçeklikte, yani Tanrı'dan emin olduğumuz yerdir”* diyerek varoluşu aşkın bir yerde konumlandırmaktadır. Adler ise; yaşamın anlamı nedir sorusunu düşünen ve hisseden insan kadar, hayata dair yüklenen muhtelif anlamların olduğunu ifade ederken, aslında bahsedilen tecrübenin öznel oluşuna dikkat çekmektedir. (Vural, 2021, s. 22).

Kimileri de anlam için sanatı tavsiye etmişlerdir. Sanatın çeşidi her ne olursa olsun olumsuzluklara karşı direnç kazanmak, yaşam motivasyonu ve evreni anlamlandırmak için başvurulacak tatmin edici bir kaynaktır. Beethoven bu manada sanatın kendisini yaşamına son vermekten alıkoyduğunu belirtmiştir. 32 yaşındayken yaşadığı duyma probleminin dolaylı ümitsizlik içerisinde:

“Beni hayatıma son vermekten alıkoyan çok az şey var. Sanat tek başına beni durdurdu. Yazık, yapmak istediğim şeyleri yapamadan bu dünyayı terk etmek benim için olanaksız görünüyor ve bu nedenle bu sefil hayatı sürdürüyorum.” demiştir. (Kartopu, 2013, s. 71).

Bu bağlamda yaşamın anlamı nedir sorusuna çeşitli yanıtlar verilebilir. Her insanın anlamı ve amacı özgün ve biricik olduğundan, hayatın anlamına dair sorulara farklı cevaplar olabilir. Her seçilen amaç, kişiye özgü derin anlamlar sunar. Bu sebeple insanlar bu amaçları takip ederek peşinden giderler ve böylece hayatlarına anlam katma fırsatı bulurlar. Bu amaçlar; bireyin değerleriyle, tutkularıyla ve hedefleriyle uyumlu olarak şekillenmekte, onlara yön verip yaşamlarını zenginleştirmektedir. (Kartopu, 2013, s. 71).

Yaşamdan hoşnut olma, ona yüklenen manayla doğrudan bağlantılıdır. (Karaca, 2011, s. 244). Nitekim her insan olağan hayatın akışı içerisinde yaşamını değiştirecek, sürpriz deneyimler yaşayabileceği gibi; bazen de olağandışı şeylerle rutin hayatı sekteye uğrayabilir. Hiç beklemediği, düşünmek dahi istemediği ciddi olumsuzluklar

başına gelebilir. Tüm yaşanan bu olaylara her birey, öznel bakış açısına ve inancına göre farklı anlamlar yüklemektedir. Dolayısıyla hayata yüklediğimiz anlam, bizim yaşam kalitemizi belirleyen önemli bir faktördür.

İnsanın anlam arayışı, ruhsal bir ihtiyaçtır ancak diğer temel ihtiyaçlarından farklıdır; çünkü bu arayış, yaşamsal gereksinimlerle mukayese edilemeyecek kadar özeldir. (Akıncı, 2005, s. 94). Bireyin en temel amacı, ruhsal bir gereksinim olan anlamlandırma ihtiyacını karşılayarak yaşamdaki yerini olumlu konumlandırmaktır. Bu gayeyle kişi; yaşam nedir, varoluşsal amacı var mıdır, yaşadığı kederin, acının sebebi nedir? gibi sorulara cevap arayışındadır. Birey bu süreçte sorularına yanıt bulabilirse yaşamın hakikatini anlamayı ve anlamlandırmayı başarabilir. Aksi halde hayal kırıklığıyla birlikte amaçsız ve anlamsız bir hayata sürüklenir. (Yiğit, 2023, s. 85).

Yaşamında bir amacı, anlamı ve inandığı bir değeri olmayan insan da kendi içinde sürekli çatışma halindedir. Yapılan bir takım klinik çalışmalar, psikiyatrik terapi merkezlerinde tedavi gören birçok hastanın anlamsızlık ve ruhsal açıdan tatminsizlikten dolayı ortaya çıkan depresyon sebebiyle terapi gördüklerini ispatlamaktadır. (Bahadır, 2011, s. 140).

Anlamsızlık yaşayan insan, gaye ve erdemden yoksundur. Bu manada yaşamın anlamı insanın vazgeçemeyeceği, hayatının merkezinde olan değerlerinin olmasıdır. Birey anlamı elde etmek için hayatında birçok değer ve amacı benimser. (Tülüce,2022, s. 309). Fromm'a göre insan için yaşamını kaybetmekten çok daha kötü bir şey varsa o da yaşamın anlamını kaybetmesidir. (Öztan, 2019, s. 25). Dolayısıyla insan, yaşamını anlamlandıramamasının sonucunda kendisini derin bir boşlukta hisseder. Rollo May'e göre insan, bu boşluk hissiyle uzun süre yaşayamaz. Eğer gelişip ilerlemiyorsa yalnızca durağanlaşmakla kalmaz; içinde biriken potansiyel acizliğe ve ilerleyen süreçte de yıkıcı davranışlara dönüşür. (May, 2019, s. 27).

Anlam arayışı insanın potansiyelinde var olan bir eğilimdir. Manevi donanımı ve yaşamın getirdiği olaylar insan için bu arayışı gerekli kılmaktadır ve iç dünyasında tatmin edemediği boşluğu ancak bir hedefe ve amaca tutunmakla doldurabilir. Dolayısıyla insanın yaşamı anlamlı kılan aşkın bir varlığa, ulvi bir değere ve yüce bir

amaca bağlanması gereklidir. Zira gerçek huzuru ancak bir amaca adanmakla elde edebilir. (Bahadır, 2011, s. 33).

Varlık ile anlam arasındaki ilişki, adeta beden ile ruh arasındaki ilişkiye benzer. Anlamsız varlık, ruhsuz beden gibi bir cesetten ibarettir. (Temel, 2022, s. 139). Hayattaki anlamı kısaca yaşam ışığını kaybeden kişi yaşadığı evrendeki tüm güzelliği, estetiği ve muazzam varoluşu bile göremeyecek kadar karanlıktadır. (Öztan, 2019, s. 27). Dolayısıyla varlık ve yaşam, ancak anlam ile bir değer ifade eder ve güzellik kazanır. (Temel, 2022, s. 141). Viktor Frankl'a göre insan, üç değişik yolla yaşamın anlamını bulabilir.

1-Bir şey üreterek veya bir işle meşgul olarak,

2-Yeni bir şey keşfederek ya da yeni insanlar tanıyarak,

3-Yaşamda istem dışı meydana gelen acıya karşı gösterilen duruşla anlama ulaşılabilir. (Frankl, 2022, s. 116).

Anlam öznel bir süreçtir ve sadece bireyin kendi yaşadığı olaylar, duygular ve deneyimlerle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle insan bir başkasına anlam aktaramadığı gibi, başkasından da anlam elde edemez. Anlamsızlık yaşayan bir kişiye başkası anlam empoze edemez, sadece yol gösterebilir. (Bahadır, 2011, s. 41).

Yaşamın anlamına dair arayışlar farklı şekillerde karşılanabilir. Bu arayışın cevabı bazen semavi dinlerin sunduğu bilgi, öğreti ve değerleri olurken; bazen de ilahi vahyin dışındaki akımların savunduğu düşünceler olmaktadır. (Akıncı, 2005, s. 12). Hökelekli'ye göre anlam arayışı her zaman dini bir bağlamla ilişkili olmayabilir, ancak bir dini içeriğe sahip olduğunda tatmin edici ve nihai bir noktaya ulaşılabilir. (Hökelekli, 2015, s. 60).

Semavi veya dünyevi dinlerin öğretilerinde yaşamın ve rutin hayatın anlamına ilişkin bazı fikirler bulunmaktadır. İslamiyet, Hristiyanlık, Yahudilik gibi semavi dinlerde kâinat sonsuz ve ebedi bir güce sahip olan Tanrı tarafından belli bir amaç doğrultusunda yaratılmıştır. Bu dinlerin öğretilerine göre insanın hayatını anlamlı kılan şey, Tanrı'nın belirlediği amacı gerçekleştirmeye yönelik çabasıdır. Hristiyanlıkta yaşamın amacı, Yaratıcıyı tanımak ve O'na hizmet etmektir. Bu ise diğer insanlara yardım etme ve onlarla ilgilenmeyle mümkün olabilir. Böylelikle insan, Tanrı'ya ve

diğer insanlara hizmet ederek, hayatın gerçek anlamını keşfedebilir. Yahudi öğretilerine göre var olan her şey Yaratıcı tarafından belirli bir amaç için var edilmiştir. Yahudilikte yaşam her açıdan kutsaldır ve hayatın mutlak bir amacı vardır. Yaşamın amacı bu dünyada Tanrı'yı bulmak, O'nun gönderdiği kanunlara uygun yaşamak ve ahiret hayatında O'nun huzuruna varmaktır. Budizm öğretisinde hayatın amacı ve nihai hedefi, yaşam ve ölüm döngüsü olarak tanımlanan Samsara'dır. Samsara tüm acı ve ıstıraplardan kurtularak, yaşanılan evrenin çok ötesinde var olan Nirvana'ya ulaşmaktır. Hinduizmde yaşamın anlamı, insanın istek ve arzularını elde ederek yalnızca dünyalık bir mutluluğa ulaşmak değildir. Hayatın en mühim gayesi, mükemmeli aramak ve en yüce yere ulaşmaktır. Bu ancak kişinin bencil istek ve arzularından uzaklaşıp, doğru davranış yasası olarak bilinen Dharma'ya bağlanmakla gerçekleşir. Bu kozmik yasaya göre en önemli prensip, iyi bir insan olmak ve daima iyilik yapmaktır. Bireysel mutluluk ise ikinci plandadır. İslamiyette ise Allah, belli bir gaye için kâinatı yoktan var etmiştir. Kur'an'da çeşitli ayetlerde varoluş amacının, Yaratıcıyı tanımak ve O'nun indirdiği kurallara uygun yaşamak olduğu zikredilmiştir. (Karşlı, 2020, s. 178).

Kutsal kitabımız Kur'an, insanın yaşamını doğum ve ölümle sınırlı tutmaz. İman, inanan birey için dünya ve ahiret hayatı olarak çift yönlü bir perspektif sunmaktadır. Bu durumda yaşamın geçiciliği, acısı ve yarım kalmışlıkları son bulmaktadır. Ayrıca ahiret hayatına inanan bir insan, dünya hayatında çektiği acıların, yapılan haksızlıkların, yaptığı iyilik ve kötülüklerin özetle yaşadığı hayatın hesabını vereceği bilinciyle hareket ederek kendini kontrol altına almaktadır. Dolayısıyla din ve getirdiği öğretiler, bireyin arayışına tatminkâr cevaplar sunmaktadır. (Tokur, 2020, s. 50).

Bu manada insanların anlam arayışı için Allah'ı referans noktası olarak seçmeleri, sağlam bir temel olarak kabul edilir. Ancak anlam arayışını rastlantılara, plansızlığa veya sadece insanın düşüncelerine dayandırmak, anlamın kaygan bir zemin üzerine oturtulması demektir. (Tülüce,2022, s. 309). Bu durumda anlam sağlam olmayan, güvensiz bir temel üzerine inşa edilen bina gibidir. Bu da anlamın sürekli değişebileceğini göstermektedir.

Son olarak ifade etmek gerekirse yaşam boyu arayışta olan insan, bu arayışında kalbini hakiki manada mutmain eden cevapları ancak dinde bulabilir ve din görevlileri,

insanların hayatlarında anlam arayışlarını desteklemekte ve içsel huzur bulmalarına yardımcı olmaktadırlar.

2.2.7. Maneviyat

Toplumsal ihtiyaçların her geçen gün artmasıyla dünyevi arzu ve istekleri öncelikli hale gelen, seküler dünya anlayışı ile birlikte yalnızlaşan insan; temel değerlerinden yoksun kaldıkça özünden uzaklaşmakta ve farklı arayışlara başvurmaktadır. (Sözcün, 2017, s. 207). Bu durumun bir getirisi olarak günümüz modern yaşam anlayışının etkisiyle toplum, maddiyatı öncelemiş ve manevi ihtiyaçlarını ikinci planda konumlandırmıştır. Manevi ihtiyaçların giderilmemesi veya yanlış yerlerde aranması kişide tatminsizlik, manevi boşluk, tükenmişlik olarak adlandırılan problemleri de beraberinde getirmiştir. (Yiğit, 2023, s. 2).

Yaşadığımız dünyanın baş döndürücü bir hızla mekanikleştiği çağımızda insan, maneviyata olağandan çok daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Zira teknolojik alanda çok şey başarmış ve kontrolü altına almıştır ancak geliştirdiği teknolojinin de esiri haline gelmiştir. (Meydan, 2015, s. 17). Örneğin, akıllı telefonlar ve internet gibi teknolojik yenilikler hayatı kolaylaştırırken aynı zamanda kişide bağımlılık duygusu oluşturmaktadır. Bu durum teknolojinin insanların davranışlarını ve yaşam tarzlarını etkileyerek onları bir nevi modern köleler haline getirdiğini göstermektedir.

Psikoloji alanında maneviyat; bilhassa 21. Yüzyılda William James, Stanley Hall, Edwin Starbuck gibi bilim insanlarının öncülüğünde gelişmiş ve din psikolojisinin ana kavramı haline gelmiştir. (Akgöl, 2014, s. 50).

Manevi kelimesi sözlükte; maddenin dışında var olup duyularla hissedilen, maddeyle ilişkisi olmayan, içsel, manevi, ruhsal olan ve inançla alakalı şekilde tanımlanmaktadır. Maneviyat kelimesi ise; “Maddi olmayan, manevi şeyler, inanç, ahlak, erdem vb. değerler bütünü, karşılaşılan zorluk ve tehlikeler karşısında inanç ve ahlaki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü, moral” olarak ifade edilmiştir. (TDK Sözlük, 22 Aralık 2023). Batı Kaynaklarında “maneviyat” kelimesi Latince nefes veya yaşam anlamına gelen “spiritus” kökünden türetilmiştir. Latince spiritus, “ruh sahibi” kişiyi ifade etmektedir. (Hoshi, 2008, s. 26).

Maneviyat çok sayıda kavramla bağlantılıdır ve maneviyat tanımlanırken bu kavramlarla birlikte ele alınmaktadır. Bunlar; nefes, ruh, aşkınlık, bütünlük, canlılık, umut gibi kavramlardan meydana gelmektedir. (Ekşi, 2020, s. 3). Maneviyat kavramının çok geniş kapsamlı olması başta din olmak üzere; tasavvuf, ahlak, psikoloji gibi bilimlerin ortak alanına girdiğinden dolayı ve her bir alan için barındırdığı mananın içeriği tanımını zorlaştırmaktadır. (Yiğit, 2023, s. 62). Ayrıca maneviyat son derece öznel ve bu bağlamda tüm insanlar için geçerli olan tek boyutlu bir kavram değildir. Ancak bu duruma rağmen literatüre bakıldığında birçok tanımı yapılmıştır.

Maneviyat, teorisyenler tarafından çeşitli şekillerde "Tanrı'nın kendisiyle bir ilişki kurmaya yönelik lütufkar çağrısına insanın tepkisi" olarak tanımlanmıştır. Kavram olarak ise, hayattaki şeylerin anlamını anlamaya yönelik güçlü bir ilgi hissetmemizi sağlayan içsel ve öznel bir deneyimi tanımlamak için kullanılır. Ellens, maneviyatın ister dini ister başka türlü olsun herhangi bir şeyi aramak için duyulan özlem ya da içsel motivasyon olduğu yorumunu yapmaktadır. Maneviyat nihai amaçlar, yüksek varlıklar, Tanrı, sevgi, şefkat ve gaye ile ilgilenen geniş bir insan potansiyeli alanı olarak tanımlanmaktadır. (Zinnbauer ve diğerleri, 2015, s. 550).

Kavramın kökeni ruh manasına gelen "spirit" isminden türetildiğinden dolayı, maneviyat yaşamımızın ve varlığımızın özüdür. Kişiyi amaç, anlam ve umut veren aynı zamanda yaşamsal bir bağlantı sağlayan her şeydir. Reed maneviyatı, "*Kişinin içsel benliğinin farkındalığı ve daha yüksek bir varlık olan doğayla bağlantı duygusu*" olarak ifade etmiştir. (Hoshi, 2008, ss. 26-27).

Bu bağlamda maneviyat; içsel olarak bir şeyleri anlama, keşfetme ve deneyimleme yolunda bir arayıştır. Bu arayış insanların kendilerini, hayatın anlamını, varoluşsal soruları, içsel huzuru ve mutluluğu keşfetme çabalarını ifade eder. Zira insan fitrat olarak sadece gördüğüyle sınırlı kalmayıp; görünenin ötesini merak eden bir özelliğe sahiptir. İbn Sina'nın görüşüne göre, insan yüzeysel olarak yetinmeyip maddenin ötesini araştırma kabiliyeti ile yaratılmıştır. (Meydan, 2015, s. 60).

Maneviyat zamanla edinilen bir özellik değil, her bireyin içinde doğuştan var olan bir potansiyeldir. (Tokur, 2020, s. 34). Her insanda var olan ruhsal derinlik ve manevi

potansiyel uygun şartlar gerçekleştiğinde tezahür etmekte; düzenli bir yaşam biçimi olarak bireyin hayatına yansımaktadır. (Meydan, 2015, s. 86).

Başka bir açıdan bakıldığında ise maneviyat, insanların sıradan yaşamlarının olağanüstü bir parçasıdır. Maneviyat; insanın ruhsal deneyimler aracılığıyla kendisine ve çevresine mutluluk veren sevgi, şefkat, sabır, hoşgörü, affetme, uyum ve sorumluluk gibi özelliklerle ilişki kurmasıdır. Bu, insanın içsel bir yeteneğidir ve yaşamın kendisini deneyimlemekle gerçekleşir. Bu güç, doğuştan sahip olduğumuz bir potansiyel olmasının yanı sıra, aynı zamanda bizi aşan bir niteliğe de sahiptir. Bizi doğaya ve yaşamın asıl kaynağına bağlar. (Özdoğan, 2006, s. 130).

Yaratıcıyla kurulan bağ, tüm bağların kaynağı ve aynı zamanda teminatıdır. Maneviyat bu manada bireyin Yaratıcısıyla arasında var olan en güçlü bağdır ve referansını aşkın olan Allah'tan almaktadır. Yaratıcısıyla arasında kurduğu bu ilişki, insanın manevi yönünü temsil eder. Aşkın ve manevi olanla bağını koparan insan, farkında olmaksızın kendi fitratından da uzaklaşmaktadır. (Özdoğan, 2010, s. 33). Frankl, bireyin hem fiziksel hem de ruhsal açıdan yaşamına sağlıklı olarak devam edebilmesi için anlam ihtiyacı olduğunu ve nihai anlama ulaşma noktasında güçlü bir etken olan maneviyatın önemini vurgulamıştır. (İlk ve Bilici, 2020, s. 53).

Doğumdan ölüme kadar maneviyat hayatın dönüm noktalarında kendini gösterir ve bu önemli anlarda gizemi ve derinliği açığa çıkarır. Kriz ve felaketlerde maneviyat pek anlaşılmaz, görüneni kavrama ve yönetilemez görüneni yönetme mücadelesiyle iç içe geçmiş durumdadır. Ancak maneviyat yalnızca kriz ve geçiş zamanlarına mahsus değildir. Gündelik yaşamın her anında farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Maneviyatı bir müzik parçasında, yoldan geçen bir yabancının gülümsemesinde, akşam gün batımındaki gökyüzünün renginde veya sabah uyanırken günlük şükran duygusunda bulabiliriz. Dolayısıyla maneviyat; düşünme şeklimizde, hissetme biçimimizde, tavır ve duruşumuzda ve birbirimizle olan ilişkilerimizde tezahür etmektedir. Paradoksal olarak manevi boyutun varlığı onun yokluğunda da hissedilebilir. (Pargament, 2011, s. 3). Örneğin insan, yaşamındaki değerleri doğrudan ifade etmediği bir ortamda bile, bu değerlerin etkileri hissedilebilir; çünkü maneviyat insanların düşünceleri, duyguları ve davranışlarına yansımaktadır.

Batı literatüründe maneviyatın tanımları gözden geçirildiğinde, maneviyat kelimesinin kişisel deneyime daha fazla vurgu yaptığı görülmektedir. Yani maneviyat hakkında tartışırken "Kendimizin veya içimizdeki ruhun farkında olmak, yüksek varlıklarla, kutsal veya dünyevi materyallere karşıt bir şeyle bağlantı kurmak" olabilir. Aslında maneviyat dinden daha geniş bir kavramdır ve içinde dinin ve insan ruhunun ihtiyaçlarının bulunduğu şemsiye kavram olarak düşünülmüştür. (Hoshi, 2008, s. 29). Roof, maneviyatın şu dört temayı kapsadığını savunmaktadır. Bunlar;

1-Gizem ve kendini aşma duygusuyla birlikte, benliğin ötesinde var olan değerler ve nihai anlam,

2-Bir anlayış yolu,

3-İçsel farkındalık,

4-Kişisel entegrasyon (Nelson, 2009, s. 8) (Kişinin özünü oluşturan farklı öğeleri; değerler, inançlar, tutumlar, davranışlar vb. bir araya getirerek uyumlu ve tutarlı bir birey olmasıdır.) Buna açıdan maneviyat; içsel birliğimizi, başkalarıyla olan ilişkimizi, aşkınla olan bağımızı içeren bütünleştirici ve uyumlaştırıcı bir işleve sahip çok yönlü bir olgudur. Kısaca bireyin içkin ve aşkın yönüyle tam bir bütün olması halidir.

Karaca'ya göre Yaratıcıyla insan arasında kurulan bu manevi ve ruhsal bağ, zorlama ile oluşmaz; aksine içten ve samimi bir yönelişle gerçekleşmektedir. (Karaca, 2011, s. 75). Hayata bakan yönüyle maneviyat, yalnızca belirli zamanlarda veya özel durumlarda yaşanan bir inanç veya pratikler bütünü değil; aslında sürekli arayış halinde olan, zaman içinde deneyimlenen ve hayat tarzına entegre edilen bir yaşam biçimidir. (Yiğit, 2023, s. 73). Bireyin her anında varlığını hissettiği ve yaşamına anlam katan bir içsel keşif ve deneyim sürecidir.

Maneviyat sadece sınırlı durumlarda değil, bir varoluş biçimi olarak her anımızda bizi şekillendirmekte ve yönlendirmektedir. Dolayısıyla maneviyat, insan ruhunun içsel işleyişinin dışsal bir tezahürüdür. Bir kişinin veya bir topluluğun içsel deneyimlerine ilişkin yorumundan kaynaklanan fikir, kavram, tutum ve davranışları ifade eden kişisel ve sosyal bir süreçtir. Maneviyat, aşkın bir boyutun farkındalığıyla ortaya çıkan ve kendine, başkalarına, doğaya, hayata ve kişinin nihai olarak kabul ettiği her şeye ilişkin belirli tanımlanabilir değerlerle karakterize edilen bir varoluş ve deneyimleme biçimidir. (Swinton, 2001, s. 20). Maneviyata dair yapılan bütün tanımlar fiziksel

boyutun ötesinde var olan bir gerçeğin özlemini taşıyan, hisseden ve yaşama dair nihai bir anlam arayan insanın fitratıyla bağlantılı görüşlerini ifade etmektedir. (Ekşi, 2020, s. 4).

Son olarak ifade etmek gerekirse; din görevlileri insanların manevi boyutlarını keşfetme, ruhsal deneyimlerini anlamlandırma ve ifade etmelerinde destek olurlar. Maneviyat; bireyin kendisiyle, çevresiyle ve Yaratıcıyla olan ilişkisini şekillendirirken; din görevlileri de Yaratıcıyla insan arasında kurulan bu bağın güçlenmesine yardımcı olurlar.

2.2.8. Dini Tecrübe

Dini tecrübe, insanların manevi bir derinlik içinde yaşadıkları deneyimlerin özünü oluşturur. Bu tecrübeler bireyin ruhsal bağlamda hissettiği, yaşadığı ve keşfettiği anlamlı zamanlardır. İnançlarının şekillendirdiği bu deneyimler; dua, meditasyon, ibadet ve topluluk içinde yapılan ritüeller gibi çeşitli yollarla kendini gösterebilir.

William James'e göre sonsuz sayıda dini tecrübe vardır ve her bireyin dini tecrübesi, Tanrı'ya olan bağlılığı, inancı, dini duygu ve düşüncesine göre tezahür etmektedir. İnsanın yaşadığı bu deneyimleri ifade etmesi oldukça zordur. (Tokur, 2020, s. 40) Ona göre dini tecrübenin referans noktası ve sistemini kavrayabilmek için psikolojik tanımlamayla beraber felsefi perspektiften de yararlanılmalıdır. William James için dini tecrübe merkezi konumdadır ve onun için dini tecrübe bir hakikattir. İnsanın zihinsel yapısı düşünülünce dini tecrübenin akla uygun olduğunu ifade etmektedir. Dini tecrübeden gelen bilgelik, ruhumuzun en derin noktalarına kadar ulaşır ve ruh o zaman sanki engin bir sükunete yerleştirilmiş gibi hisseder. (James ve diğerleri, 2003, s. 407).

Her insanın kendine özgü bir karakter ve kişilik yapısı ve bunlarla ilişkili beklentileri, korkuları, istekleri, eğilimleri vb. bulunduğu; insanların dine dair düşünceleri, duyguları ve tecrübeleri de kişiden kişiye farklılık arz eder. (Yapıcı, 2002, s. 81). Aynı zamanda bu duygunun yüceliği ve inceliği hiçbir duyguyla mukayese edilemeyecek kadar biriciktir ve özeldir. İnsan, Tanrı'nın bu mistik bilgisini subjektif bir şekilde hisseder ve bu duyguyu hiç yaşamamış olan bir başkasına bu duygunun niteliğini veya değerini açıklayamaz. (James ve diğerleri, 2003, s. 407).

James dini tecrübeyle ilgili araştırmaları sonucunda dinin karakteristiği hakkında üç farklı özellik belirlemiştir.

1.Din bireysel bir gerçekliktir ve dinin en yalın ifadesi samimi bir dindarlıktır.

2.Bir inancı benimseyen kişinin zihin yapısını şekillendiren ana kaynak duygudur. Bu nedenden dolayı dini duygu üzerinde ısrarla durmaktadır.

3. James dinin özelliklerinden birinin de çeşitlilik olduğunu ifade eder zira bireysel olan ve temeli duygusallığa dayanan bir din görüşünde çeşitliliğin olması son derece doğaldır. (Ayten, 2021, s. 31). Ayrıca ona göre dini deneyimlemek, mutluluk üretmenin yeni yollarıdır; doğaüstü bir varlığa giden harika içsel yollardır. (James ve diğerleri, 2003, s. 78). İnsanın bu deneyim sonucu hissettiği mutluluğu şöyle dile getirmektedir: Kendi acizliğimizi hissettiğimiz anlarda, din adeta bir kurtarıcı gibi ortaya çıkar. Sadece dindar olduğumuzda deneyimlediğimiz bir hal vardır ki, tüm ümidimizi yitirdiğimiz ve çevremizdekilerin bizi terk ettiğini düşündüğümüz anlarda meydana gelen bu duygu ile ruhumuza erişebiliriz. Bu duygu bizi tazeler, içsel hayatımızı dönüştürür. Böylelikle tüm dertlerden arınmış, her çeşit kaygıdan sıyrılmış olarak, kendimizi yenilenmiş bir boyutta buluruz. Böylesine muazzam bir hissiyatı yalnızca dinde yaşayabiliriz. Benzer bir duyguyu başka yerlerde deneyimlemek olanaksızdır. (Peker, 2020, s. 11).

Allport' a göre dini tecrübe, farkındalığın artmasıyla kişinin kendi sınırlarını aşması ve aşkın bir varlığa bağlanmasıdır. (Bahadır, 2011, s. 169). Bu bağlamda dini tecrübe, derin bir farkındalıkla bireyin kendi iç dünyasında derin bir keşif ve genişleme sürecini ifade ederken; aynı zamanda dini veya ruhsal olarak adlandırılan bu deneyimi yaşamak için daha geniş bir bakış açısına sahip olmasını da içermektedir. Bu, bireyin sadece maddeyle sınırlı olmayan dünyayı ve kendini aşkın bir perspektifle deneyimlemesini ifade eder. Allport'a göre bu deneyim; sadece maddi ve somut dünyadan daha fazlasını içeren, aşkın bir varlık veya güce bağlanma hissiyle ilişkilidir. Otto ise dini tecrübeyi tanımlarken “tamamen bambaşka” ifadesini kullanmıştır. (Maraşlıoğlu, 2023, s. 38). Bu ifadenin kullanılması dini tecrübenin anlık deneyimlenen ve genelde aşına olunmayan yabancı bir duygu olmasından kaynaklanmaktadır. (Hemşinli, 2015, s. 34).

İnsan öznel yaşamında herhangi bir şekilde aşkın varlıkla karşılaşır ve kendi dışında tamamen farklı şekilde var olan varlık tarafından kuşatıldığını hisseder. Kutsal ile

karşılaşma olarak tanımladığı bu durumu Otto, “sır” olarak ifade etmektedir. Bu hissi deneyimleyen birey, dini tecrübeye bu olağanüstü özelliğinden dolayı özel bir değer atfetmektedir. (Maraşlıoğlu, 2023, s. 38). Otto'nun bu tanımı, insanın özellikle gizemle karşı karşıya kaldığında yaşadığı bağımlılık duygusuna ve dolayısıyla insanın Yüce Varlığa olan bağlılığına işaret etmektedir. (Oppong, 2013, s. 11).

Viktor Frankl, bir inanca bağlı olsun veya olmasın her insanın ruhunun derinliklerinde Yaratıcıyı içselleştirdiğini ifade ederek varoluşsal bir perspektif sunmaktadır. Ona göre Yaratıcı ve din, bireyin manevi yaşantısının yapı taşlarıdır. *“İnsanın ruhsal derinliğinde güçlü bir özlem hakimdir. Bu şiddetli özlemin ve susuzluğun konusu Tanrı’dan başkası olamaz.”* diyen Frankl, zamanla bunu sistemleştirerek bilinç dışı dindarlık görüşünü oluşturmuştur. Bu görüşe göre her insan farkında olsun veya olmasın, Yaratıcıyı mutlak manada içselleştirmiş ve O'na bilinç dışından bağlanmıştır. (Bahadır, 2011, s. 43).

İslam terminolojisine baktığımız zaman ise aşkın bir duygusal tecrübenin kaynağı her zaman din olmuştur. (Hökelekli, 2015, s. 123). Yaratıcıya karşı hissedilen şükür, sevgi, minnettarlık gibi duygular yaşanan dini tecrübenin belirtisidir. Dini deneyimler, inanan kişinin psikolojide “dini duygu” olarak adlandırılan duyguları yaşamasına olanak tanır. Bu duyguların en aşikâr olanı havf (korku) ve reca (ümit) duygularıdır. (Meydan, 2015, s. 104). Yüce bir Yaratıcı karşısında acziyetinin farkında olan insan, korku ile ümit arasında duygusal bir denge kurarak ifrat ve tefrite kapılmadan benliğini doğru yerde konumlandırır.

Özetle ifade etmek gerekirse en geniş anlamda dini tecrübe; kişinin dini bir bağlamda yaşadığı sevinç, hüzn, korku, özlem de dahil olmak üzere, kişinin dini hayatıyla bağlantılı olarak yaşadığı ve hissettiği her türlü içsel deneyimi kapsamaktadır. Din görevlileri ise bu konuda insanların dini bağlamda yaşadıkları manevi duyguları anlamlandırmalarına ve doğru şekilde yönlendirmelerine yardımcı olmaktadır.

2.2.9. Din ve Dindarlık

İnsanoğlunun doğuşundan bugüne kadar var olan din olgusu, tüm zamanları ve mekanları kuşatan evrensel bir fenomen olarak kabul görmektedir. Din, insan toplulukları üzerinde o kadar büyük bir etkiye sahiptir ki; toplum bilimlerinin ve dolaylı olarak da medeniyetlerin temelini oluşturmuştur. (Yüksel, 2012, s. 81). Bu etki, dinin sadece bireylerin inanç ve ibadet pratiğiyle sınırlı kalmadığını; aynı zamanda toplumsal normları, yasaları ve değerleri de etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle din, sadece bireysel bir inanç sistemi değil; aynı zamanda toplumsal bir olgu ve insanlığın evrensel tecrübelerinden biridir.

Din; insanın yaratılış anından itibaren başlayarak çocukluk, gençlik, yetişkinlik dönemleri ve hatta ölümünden sonraki sonsuz hayatı da kapsayan bir yaşam tarzı ve biçimidir. İnsanın hayatının her anında var olan ve onunla ayrılmaz bir şekilde birlikte olan ayrılmaz bir parçasıdır. (Oruç, 2008, s. 139). Bakıldığında din; belirli kurallar, emirler ve yasaklar içeren, dindarlık perspektifleri sunan, mensuplarına çeşitli yönergeler veren ve bazen esnek, bazen de katı sınırlara sahip bir yaşam tarzıdır. Aynı zamanda bazen sabit bazen de değişken bir hayat döngüsü ortaya koyan, farklı yaşam alanlarında davranış biçimlerini düzenleyen nesnel bir yapıya sahiptir. (Bilgin, 2021, s. 7).

Din; teorik açıdan iman ve inanç, pratik olarak amel ve uygulama, diğer bir açıdan da duyguyu içeren bütüncül bir yapıya sahiptir. Bu yaklaşım, günümüzde hem teorik hem de empirik (deneysel) araştırmalarda destek bulmaktadır. (Yaparel, 1987, s. 413).

Din kavramı semantik açıdan değerlendirildiğinde Arapça kökenli olup ceza ve yargı, usul, adet ve tutulan yol gibi anlamlara gelirken; Latince din kavramının karşılığı olarak kullanılan “religion” terimi, Allah'a saygı ve korkuyla bağlılık, ibadete yönelme, tören ve ayinlere katılma gibi anlamları içermektedir. (Peker, 2020, s. 29).

Din üzerine yapılan teolojik tanımlar, Tanrı'ya ya da bir tür doğüstü manevi güçlere atıfta bulunmaktadır. On dokuzuncu yüzyıl ilahiyatçısı W. Newton Clarke, dini “İnsanın ruhundaki Tanrı'nın yaşamıdır” şeklinde tanımlarken; yirminci yüzyıl filozofu Bertrand Russell' a göre ise; “Din tarafsız bir şekilde düşünüldüğünde, korkunç bir çöl olan bir dünyada rahatlık aramanın sonucudur.” (Cox, 2010, s. 5). Psikanalizin kurucusu Sigmund Freud'un din tanımına bakıldığında dini bazen nevroz,

bazen bebeklik dönemi karşılanmamış arzuların tatmini, bazen de bir illüzyon yani yanılsama olarak görür. Yaratıcıya dair geliştirilen inancın çocukluk evresinde deneyimlenen çaresizlik hissinin tekrar yaşanması olarak değerlendiren Freud, dini inancı bireyi zihinsel olarak geçmişe götüren tedenni olarak ifade etmektedir. Ona göre Yaratıcıya bağlanma çocuksu bir duygusal durum ve bireyin kendi hakikatine yabancılaşmasıdır. (James, 2017, s. 32). Ayrıca Freud, saplantılı hastalar üzerinde yaptığı araştırmalara dayanarak obsesif (saplantılı) davranışlar ile dini ritüeller arasında bir ilişki bulur ve dini ritüellerin saplantı nevrozu olduğunu öne sürer. Freud’a göre din, insanların kurtulması gereken tıpkı nevroz gibi hastalıklı bir durumdur. Carl Gustav Jung, dini hastalıklı bir hal olarak gören hocası Freud’un aksine dini sağlıklı bir durum ve Yaratıcının varlığını kabul etmeyi de kişiyi hastalıktan kurtaran bir etken olarak yorumlamaktadır. Ona göre psikolojik rahatsızlıkların temel nedeni dinin varlığı değil, yokluğudur. (Ayten, 2021, s. 79). Hatta o, dine karşı kayıtsız kalmak veya olumsuz tavır almanın bireylere olumsuz yansıdığını tespit etmiş ve bunu defalarca belirtmiştir. Bu konu hakkında Jung şöyle söylemektedir:

“Hastalarım arasında hayatlarının ikinci yarısında bulunanların, yani otuz beş yaşını aşmış olanların tümünün problemlerinin kökeninde, hayata ilişkin dini bir bakış açısı kazanamamış olmaları yatıyordu. Her birinin, her çağın yaşayan dinlerinin bağlılarına verdikleri şeyi kaybettikleri için hastalığa yakalandıkları ve hiçbirinin kendi dini bakış açısını tekrar kazanmadan, gerçekten şifa bulamayacaklarını söylemek yerinde olur.” (Karaca, 2011, s. 239).

Dini; insanın fitri bir özelliği olarak değerlendiren Erich Fromm, dinin niteliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bireylerin gelişimine hangi din destek olur ya da hangi din engel teşkil eder, bu sorular üzerine odaklanır ve dini, otoriter din ve hümaniter din olarak kategorize eder. (Ayten, 2021, s. 112).

Otoriter dinde Yaratıcı sonsuz gücü ve kudreti temsil etmektedir. O, her şeyden yücedir ve en güçlüdür. Bu durumda birey, sonsuz kudret sahibi Tanrı karşısında kendini aciz hissetmektedir. Aşkın bir güce teslim olan insan kendi özgürlüğünden vazgeçmekte, özünden uzaklaşarak kendine yabancılaşmaktadır. (James, 2017, s. 220). Bu tür bir din algısı kişinin gelişiminde büyük bir engeldir. Otoriter dinlerin yapısına bakıldığında mensuplarına temelinde fedakârlık olan soyut birtakım idealler sunmaktadırlar. Bu nedenle insanlar ölümden sonraki hayat için yaşamdaki

mutluklarından kolaylıkla vazgeçebilir ve isteklerini erteleyebilirler. (Yapıcı, 2002, s. 95).

Hümaniter din ise özünde sevgiyi, hakikati barındırır ve insana değer verir. Hümaniter dinde insan, gayret ve çabasını kendisinde var olan istidatları kullanmak için sarf eder. Gerçek erdem ise koşulsuz itaat değil, bireyin kendini gerçekleştirmesidir. Otoriter dinde insanların yaşadığı günahkarlık ve suçluluk duygusu, hümaniter dinde yerini tatmin ve mutluluğa bırakmıştır. (Yapıcı, 2002, s. 96).

Dini insan fitratının bir tezahürü olarak değerlendiren Abraham Maslow ise dinleri kuralcı din ve mistik din olarak iki gruba tasnif eder. Yaptığı bu ayrıma göre iki farklı dindar tipi vardır. Bunlardan ilki kuralcı, dini benimseyen, düzen insanı; diğeri ise kurallardan bağımsız olarak dini yaşayan mistik insandır. Maslow’a göre mistik insan hakiki dindardır. Kendini gerçekleştirmek kavramı Maslow için önemlidir ve o, kendini gerçekleştirenlerle dindar bireyleri kıyaslamaktadır. Onun görüşüne göre Yaraticıya inansın veya inanmasın kendini gerçekleştiren bireyler dindardır. Bu bağlamda kendini gerçekleştiren insanları “Tanrı’nın yolunda yürüyen kimseler” olarak düşünmektedir. (Ayten, 2021, s. 141).

Din psikolojisinin kurucusu William James dine dair görüşünde ise dini düşünceler, ritüeller ve dini oluşumlardan ziyade dini duygu ve dini tecrübeye önem vermiştir. Bu noktada diğer psikologlardan ayrılarak dinin kaynağından çok sonucuna yani bireyin hayatına yaptığı katkıya odaklanmıştır. James için temel nokta, Tanrı’nın var olmasından daha çok bireyin kalbinde hissettiği Tanrı kavramıdır. O, dinlere karşı objektif bir tutum geliştirerek, her din mensubu için inandıkları dinin bireylere fayda sağlayacağını öne sürmüştür. Pascal’ın görüşüne göre insan, Yaraticının varlığına iman etmekle risk almaktadır. Şayet Tanrı diye bir şey yoksa insanın kaybı minimumdur. Ancak bir Yaraticı varsa insan sonsuz kurtuluşu elde etmiş demektir. Dini varoluşsal bir anlam arayışı olarak düşünen Viktor Frankl ise, bireyin bu arayış sonucunda sonsuz bir gerçekliğe (Tanrı’ya) ulaştığını ifade etmektedir. (Ayten, 2021, s. 161). Ona göre Tanrı inancı kişiye güven duygusu kazandırır ve hissettiği sonsuz güven duygusundan dolayı ruhsal rahatsızlıklardan da korunmuş olmaktadır.

Din, anlamın en yüksek düzeyiyle ilgilenmektedir ve insan din ile yaşamına anlam katabilir. Bu nedenle din benzersizdir. Din, hayatı anlamlı kılmak için her zaman en iyi yolu olmayabilir ancak muhtemelen en güvenilir yoldur. (Park, 2005, s. 295).

Schleremacher dine duygusal bir perspektiften yaklaşmıştır. Ona göre din, insanın mutlak bağımlılık duygusudur. Bu bağımlılığın temelinde insanın korunma, güven, rızık ve üstünlük duygusu yatmaktadır. Bu nedenle kendisine sağlayamadığı her şey için ilahi olana güvenmek zorundadır. Bakıldığında Schleremacher'in din tanımı, insanın her şeye gücü yettiğine ve her şeyi bildiğine inanılan Yüce bir Varlığa bağımlı olduğu duygusunu çağrıştırmaktadır. Bu, insanın diğerlerinin yanı sıra, insanın amacı, ölümün anlamı, ölümden sonra yaşam gibi dünyanın bazı gizemlerini açıklayamaması gibi sınırlılıklarının farkına varmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle insan problemlerine, sıkıntılara ve varoluşsal sorularına nihai cevap ve çözümlere sahip olduğuna inandığı bir varlığın özlemine çekmektedir. (Oppong, 2013, s. 11).

Genel olarak değerlendirirsek din duygusu, bireylerin inançları doğrultusunda gerçekleşen içsel olarak yaşadığı deneyimdir. Bu duygu, bireyin kutsal veya manevi olarak algıladığı bir güç veya varlıkla bağlantı kurmasıyla şekillenir. (Tokur, 2020, s. 39). Din duygusu kişinin yaşamına anlam katar, ona rehberlik eder ve manevi yönden tatmin sağlar. Dolayısıyla din; insanın bu dünyadaki kimliği, varoluşunun gerçek anlamı ve amacına dair sorusunun yanıtıdır. (Tümer, 1986, s. 220). Bu manada insan, varoluşsal sorularına tatmin edici ve tutarlı cevapları ancak dinde bulabilir. Dinden bağımsız olarak bilgi kaynaklarına ulaşabilir olsa da bunlardan hiçbirisi dinin getirdiği referanslar kadar sağlam ve bağlayıcı değildir. (Bahadır, 2011, s. 161). Din, insanın kendini aşabileceği ve yaşamına anlam bulabileceği en nihai noktadır.

İnsan fıtratı, derinliklerinde kendini ve evrenin ötesinde bir varlık arayışına iten psikolojik bir içgüdüyle donatılmıştır. Bu içgüdü, araştırma ve düşünme ile tanrısal bir bağ kurma, zor zamanlarda ondan yardım talep etme ve ona sığınma gerekliliği hissettirmektedir. Yaşamlarında ilahi ve aşkın bir güce inanan bireyler, hayatlarındaki iyi ve kötü sonuçların Yaratıcının kontrolünde olduğunu, kaderlerinin Allah'ın planına göre geliştiğini ve şekillendiğini hissederek. (Scheiman, 2008, s. 275). Bu bağlamda yaşamının kontrolden çıktığını hissettiği anlarda Yaratıcının kontrolünde olduğunu düşünmek dindar birey için bir güç kaynağıdır.

Dindar kişiler karar vermede büyük ölçüde Tanrıya güvenme eğilimindedirler ve sorunlarının çözümü için ısrarla O'nun rehberliğini aramaktadırlar. Tanrının gücünün her şeyin üstünde olması bireye sonsuz bir güven duygusu sağlamaktadır. (Scehiman, 2008, s. 275). Dolayısıyla aşkın olan Yaratıcıyla bağ oluşturan insan, dünyevi kurduğu herhangi bir bağlılıkta hissedemeyeceği benzersiz bir duygu hisseder. (Bahadır, 2011, s. 49). Bu duygu zamanla yoğunlaşarak bireyde dindarlık şeklinde tezahür eder, dini ritüeller ve uygulamalar olarak yaşamına yansımaktadır.

Din kavramı kutsal öğreti ve birtakım kuralları çağrıştırırken; dindarlık ise bu kural ve öğretilerin insan yaşamında gözle görülür olmasını akla getirmektedir. (Kayıklık, 2006, s. 91). Dindarlık bireyin dini inançlarını ve ibadetlerine verdiği önemi belirleyen bir kriterdir; dindar ise, dini inançlarını içselleştirip bu inançları tutum ve davranışlarına yansıtan kişidir. (Kurt, 2009, s. 2). Bu bağlamda dindarlık; insanın ruhsal ve manevi boyutunu besleyen inanç, ibadet ve ahlaki değerler üzerine kurulu yaşanan bir inançtır ve dinin yaşam formuna dönüşmesidir. (Hökelekli, 2015, s. 43). Yaşamı hem bireysel hem de sosyal düzeyde etkileyen bir olgu olan dindarlık, bireyin içsel deneyimleriyle ilişkiliyken; aynı zamanda dışarıdan gözlemlenebilir ve nesnel bir özellik taşımaktadır. (Pür, 2023, s. 386).

Dindarlık, genel olarak bireyde doğuştan gelen bir içsel eğilim olarak kabul edilir. Psikologlar ve sosyologlar, insanların belirli bir dini veya manevi arayışı doğuştan getirdiğini öne sürerler. (Hökelekli, 2015, s. 101). Bu görüşte olan Jung'ta, bireyde Yaratıcıyı bulması için arayışa neden olan bilinç dışı bir içgüdü bulunduğunu söylemektedir. (Karaca, 2011, s. 83). Bu manada bazı insanlar derin bir manevi arayış veya inanç sistemine doğuştan daha açık olabilirler. Bununla birlikte dindarlıkta doğuştan gelen etkilerin; bireyin büyüdüğü çevre, aile yapısı, kültürel etkiler ve kişisel deneyimler gibi faktörlerle şekillendiği de bir gerçektir. Bu görüşte olan psikologlara göre; bireylerin ruhsal yönelimleri, genetik yapıları, çevresel etkiler ve kültürel mirasın bir kombinasyonundan kaynaklanır. Bu noktada dindarlık konusundaki doğuştan gelen eğilim ve bu eğilimin çevresel faktörlerle etkileşimi, bireyin dini gelişim sürecini şekillendirmektedir.

Dindarlık, çeşitli inanç ve uygulamaları içeren çok karmaşık bir yapı arz eder. Her bireyin dini algılayışı ve bu algıyı yaşama biçimi farklılık gösterebilir. Bu durum çok çeşitli dindarlık biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Karaçalı, 2023, s. 42).

Bu bağlamda psikoloji alanında dindarlıkla ilgili araştırmalar yapılmış ve birçok yaklaşım öne çıkmıştır. Dindarlık üzerine yapılan ilk ölçüm çalışmaları 1940'larda başlamış olsa da ileri ölçüm tekniklerinin geliştirilmesiyle ilgili çalışmaların 1960'lara kadar uzandığı belirtilmektedir. Bu araştırmalar genel olarak Amerika'da yapıldığı için, çoğunlukla Hristiyan inancına odaklanılmıştır. Daha sonra Joseph Fichter bireysel dindarlık kavramının pek çok boyutunu belirlemeye çalışmış ve Katolikleri “gerçek dindar”, “şekilci”, “kenarda” ve “kapalı dindar” şeklinde dört gruba ayırmıştır. (Pür, 2023, s. 388).

Dindarlığı sistemli bir yapıda ve çok boyutlu olarak ele alan ilk kişi ise Glock' tur. (Tokur, 2020, s. 64). O, dindarlığı beş farklı boyutta tanımlamıştır. Glock tüm dünya dinlerini araştırdıktan sonra dindarlık modelini geliştirmiştir. Bunlar; ideolojik (inanç)boyut, ritüelistik (ibadet) boyut, entelektüel (bilgi) boyut, deneyimsel (tecrübe) boyut ve sonuçsal (etki) boyuttur.

1-İnanç Boyutu: Dindar bireyin kabul ettiği belirli inanç prensipleri, inanç boyutuyla ifade edilir. Bu prensipler farklılıklar gösterebilir ve her dinin kendine özgü bir inanç sistemi bulunur. Dolayısıyla inananlar bu sistemi benimsemeleri yönünde teşvik edilir. İnanç boyutu içinde inancın anlamı ve işlevi incelenir ve bu durum her dinin kurduğu inanç sistemlerinin temel bir parçasıdır.

2-İbadet Boyutu: Bu boyut, mensup olunan dine dair tüm ritüelleri içermektedir. Namaz kılma, oruç tutma, dua etme, dini aktivitelere katılma gibi ibadetler bu boyutun kapsamındadır.

3-Bilgi Boyutu: Din ve kutsal kitap referanslı tüm bilgiler, dinin bilgi boyutunu oluşturur. Bu bağlamda dindar bireyin mensup olduğu dine ait emir ve yasakları bilmesi anlamına gelmektedir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Farklı dine inananlarda bu bilgiler değişiklik gösterebilir. Buna ek olarak eğer inanç varsa dini bilgi kıymet ve değer ifade eder. Çünkü ateist bir insan da dini bilgilere sahip olabilir ancak bir inanca bağlı değildir. (Karaca, 2011, s. 107).

4-Tecrübe Boyutu: Bu boyut; inanç ve ibadetle ilişkili olarak dini duyguyu hissetme, mistik deneyim olarak tanımlanabilir. Tecrübe boyutunun unsurları; haşyet, huşu veya mutluluk duygusu olabilir.

5-Etki Boyutu: Bu boyut; insanın dini inancının, uygulamalarının, yaşadıklarının, bilgisinin dünya ile ilişkisine yansımasıdır. Din, kurtuluş ve sonsuz hayat gibi vaatlerde bulunur. Manevi huzur, kişinin endişelerden kurtulmasında dinin olumlu etkileri arasında yer almaktadır. (Çekin, 2013, s. 249).

Dindarlıkla ilgili bir başka yaklaşım Gordon W. Allport'a aittir. Dindarlığı, dış güdümlü dindarlık ve iç güdümlü dindarlık olarak iki boyutta ele alan Allport için en önemli ölçüt, kişinin inancını nasıl anlamlandırdığıdır. (Akgül, 2014, s. 61). Allport dış güdümlü dindarlığı, dini yalnızca kişinin kendine hizmet eden bir bakış açısıyla yorumlamıştır. Bu kişiler dini kendi amaçları doğrultusunda kullanma eğilimindedirler. (Holdcroft, 2006, s. 91). Dini inanç ve kutsal değerler, dış güdümlü dindarlar için ara sıra başvurdukları egolarına hizmet eden bir değerden ibarettir. (Karaca, 2011, s. 97). Onlar için din; kariyer elde etme, toplumda değer ve saygınlık kazanma, kişisel ihtiyaçlarının karşılanması için araçtır. Bu bağlamda dini, yaşamda uyulması gereken değerler sistemi olarak değil; kendisinden yararlanılan bir kurum gibi algılamaktadırlar. Din, kendi menfaatlerine yararlı olduğu nispette değerli ve anlamlıdır. Dolayısıyla dine karşı pragmatist (faydacı) bir tutum sergilerler. Aynı zamanda kendileri dine uymaktan ziyade, dini değerleri kendilerine göre kurgularlar. (Hökelekli, 2015, s. 85).

İç güdümlü dindarlığa sahip bir kişi ise inancının getirdiği tüm değerleri içselleştirerek, kalbi mutmain olan kişidir. Bu bireyler, yaşama dair ana motivasyonlarını dinde bulurlar. Onlar için her konuda tek referans kaynağı dindir. İç güdümlü dindarlar, yaşamlarını dini değerlerle uyumlu hale getirmek için gayret sarf ederler ve bunu başkaları için değil yalnızca Allah rızası için yaparlar. Kendi istek ve menfaatlerinden vazgeçip Allah'ın sevgisini öncelemektedirler. Kısaca dışsal olarak motive olan kişi dinini kullanırken, içsel olarak motive olan kişi ise dinini yaşamaktadır. (Hökelekli, 2015, s. 86).

Son olarak dindarlık, insanların dünya görüşlerini, yaşam amaçlarını ve değer yargılarını belirleyen önemli bir faktördür. Bireyin iç dünyasıyla birlikte, sosyal yaşamda da insan ilişkilerini şekillendirmektedir. Din görevlileri ise din olgusunun toplumda var olmasına, dini değerlerin korunmasına ve insanların manevi ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum bireylerin manevi gelişimini ve dini kimliğini şekillendirme açısından büyük bir öneme sahiptir.

3. YÖNTEM

Çalışmamızın bu bölümünde; araştırmanın yöntem ve deseni, çalışma grubu, veri toplama teknikleri ve veri toplama süreci, araştırmacının süreçteki rolü, verilerin analizi, araştırmanın geçerliği ve güvenilirliği yer almaktadır.

3.1.Araştırmanın Yöntem ve Deseni

Bu çalışma APA metin içi atıf sistemiyle yazılmış olup, yöntem olarak nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Nitel araştırma; ele aldığı problemi eleştirel, analitik bir yaklaşımla doğal ortamındaki formunu çözümüleme yöntemidir. (Baltacı, 2019, s. 369). Nitel araştırmanın en önemli özelliği doğal ortama duyarlılıktır. Araştırmada ele alınan konuyu oluşturan olayların doğal ortamında meydana gelmesidir. Disiplinler arası kapsamlı bir perspektifi temel alan nitel araştırma, araştırmaya konu olan problemi analitik bir metotla benimseyen bir yaklaşımdır. (Karataş, 2015, s. 63). Nitel araştırmanın amacı, katılımcıların perspektif ve tecrübelerine odaklanıp bireysel düşüncenin ifade edilmesini temin etmektir. (Tekindal ve Arsu, 2020, s. 156). Bireylerin farklı düşünce ve anlayışta olmaları olaylara farklı anlam atfetmelerini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla toplumdaki din ve din görevlisi algısı da kişiden kişiye değişkenlik göstermektedir.

Nitel araştırma yöntemlerinin birden fazla araştırma deseni bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de fenomenolojik desendir. Temel hedefi insanın tecrübesini anlamak olan fenomenoloji; algılanan, fakat detaylı olarak idrak edilemeyen olgulara odaklanmaktadır. Fenomenoloji bir insanın yaşam tecrübelerinin tamamına atıf yapmaktadır. Bu bağlamda fenomenoloji yaşamda sıkça karşılaşılan, aşina olduğumuz ama tam manasını anlayamadığımız olayları araştırmayı hedefleyen çalışmalar için tercih edilmektedir. (Tekindal ve Arsu, 2020, s. 156). Katılımcıların yaşamlarında edindikleri bireysel deneyimler ışığında din ve dine ilişkin algıları, din görevlilerine bakış açıları, değer yargılarının anlaşılabilmesi ve analiz edilebilmesi için bu çalışmada fenomenolojik desen kullanılmıştır.

3.2.Katılımcı Grubu

Tablo 3.2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Medeni Hali	Meslek
K1	23	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K2	21	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K3	42	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K4	25	Kadın	Üniversite	Bekar	Çalışmıyor
K5	26	Kadın	Üniversite	Bekar	Çalışmıyor
K6	22	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K7	20	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K8	22	Erkek	Üniversite	Bekar	Çalışmıyor
K9	19	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K10	21	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K11	21	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K12	19	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K13	22	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K14	23	Kadın	Üniversite	Bekar	Çalışmıyor
K15	23	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K16	21	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K17	21	Kadın	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K18	24	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K19	22	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K20	21	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci

K21	22	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K22	21	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K23	21	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K24	26	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K25	23	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K26	25	Erkek	Üniversite	Bekar	Öğrenci
K27	34	Erkek	Doktora	Evli	Memur
K28	33	Erkek	Doktora	Evli	Memur
K29	33	Erkek	Üniversite	Evli	Memur
K30	32	Erkek	Lise	Evli	Esnaf

3.3. Veri Toplama Teknikleri ve Veri Toplama Süreci

Nitel araştırmalarda gözlem, mülakat, doküman tekniği gibi çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. (Tekindal ve Arsu, 2020, s. 156). Bu araştırmada ise doküman analizi ve mülakat tekniğiyle veriler toplanmıştır. Araştırmanın teorik bölümünde doküman tekniği kullanılarak konu ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranmıştır. Araştırmanın ikinci kısmında ise yarı yapılandırılmış sorular hazırlanarak katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniğindeki amaç, belirlenen katılımcılarla araştırma konusuyla ilgili olarak düşüncelerini, yaşam deneyimlerini ifade etmesi ve öznel görüşlerinin alınmasıdır. (Baltacı, 2019, s. 374). Yarı yapılandırılmış görüşme soruları önceden hazırlanmıştır. Yapılan mülakatla katılımcıların dini tecrübelerinde ve manevi yaşamlarında din görevlilerinin fonksiyonu tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

1-Toplumda din görevlilerinin varlığı sizin için ne ifade ediyor?

2-Din görevlilerinin bireylere rol model olduğunu düşünüyor musunuz?

3- Sizce ideal din görevlisi nasıl olmalıdır?

4-Din görevlilerinin dini tutum ve davranışları sizin maneviyatınızı nasıl etkiliyor?

5-Din görevlilerinin rehberliğinin; sizin dini anlama, yaşama ve hayata yansıtma noktasında dini tecrübenize katkısı var mı?

6-Sosyal medyada gördüğünüz dini temsil eden, din adına konuşan kişilerin söylemleri sizde nasıl bir etki yaratıyor?

3.4.Araştırmacının Süreçteki Rolü

Çalışmanın mülakat soruları din psikolojisi alanında uzman akademisyenlerle istişare yapılarak hazırlanmıştır. Karatekin Üniversitesi Etik Kurulu tarafından onaylandıktan sonra da ikili görüşmeler gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 30 dakika ve 1 saat arasında yapılmış ve araştırmanın etiği açısından katılımcılara görüşmenin ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınacağı ve isimlerinin gizli tutulacağı görüşme öncesinde bildirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların uygun olduğu zaman diliminde ve kendilerini rahat ifade edebileceği ortamlarda yüz yüze yapılmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Katılımcılarla yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerin sonunda edinilen ses kayıtları hiçbir değişiklik yapılmadan deşifre edilmiş ve içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizinde asıl amaç, ulaşılan verileri tanımlamayı kolaylaştıracak terim ve bağlantıları elde etmektir. Araştırmanın sonucunda toplanan veriler içerik analizi ile kapsamlı bir işleme alınmakta ve yeni kavramlar tespit edilmektedir. (Karataş, 2015, s. 70). Araştırma sonucu elde edilen verilerden önce temalar oluşturulmuş daha sonra alt temalar tespit edilmiştir. Görüşme sonucunda elde edilen verilerdeki temaları saptamak, çözümlemek ve kayıt altına almak için kullanılan tematik yöntem; aynı zamanda verileri detaylı olarak betimlemeye olanak sağlar. (Braun ve Clarke, 2019, s. 875). Son olarak veriler analiz edilerek tanımlanmış ve yorumlanması yapılmıştır. Bu bağlamda araştırmadan elde edilen verileri belirlemek ve derinlemesine betimlemek

amacıyla çalışmada tematik yöntem tercih edilmiştir. Bu araştırmanın ana temaları; toplumda din görevlisi algısı, din görevlilerinin rol model misyonu, ideal din görevlisi algısı, rol modelliğin ve manevi rehberliğin bireyin manevi yaşamına etkileri ve sosyal medyada din adamı algısı şeklinde belirlenmiştir.

3.6. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenirliliği

Bilimsel çalışmaların en önemli kriterlerinden biri elde edilen sonuçların inandırıcılığıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde geçerlik ve güvenirlik en çok kullanılan iki ölçüttür. Araştırmada inanırlılığı artırmak için birçok yöntem mevcuttur. Bu yöntemler; uzun süreli etkileşim, katılımcı teyidi ve uzman incelemesidir. (Başkale, 2016, s. 23).

Nitel araştırmalarda görüşmelerin ses kayıt cihazına kaydedilmesi, yapılan mülakatın kalitesini artırması açısından oldukça önemlidir. Görüşmelerin kayıt altına alınması, verilerin analiz sürecinde araştırmacıya kolaylık sağlayacaktır. (Dömbekci ve Erişen, 2022, s. 150). Bu çalışmanın güvenirliğini artırmak amacıyla yapılan görüşmeler, katılımcıların onayıyla ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Görüşme öncesi araştırmacının kendisi din görevlisi olmasından dolayı kendisini yüksek lisans öğrencisi olarak tanıtmıştır. Bu yaklaşım katılımcıların kendilerini daha rahat hissetmelerine, düşüncelerini şeffaf ve açıkça ifade etmelerine olanak sağlamıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler bulgular kısmında analiz edilmiştir.

4. BULGULAR

Bu bölümde din görevlilerinin toplum üzerinde rol model olması ve manevi rehberliğin bireylerin yaşamlarındaki olumlu veya olumsuz etkileri incelenmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan ana temalar aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4.1. Katılımcılarla Yapılan Görüşmelerde Ortaya Çıkan Ana Temalar

ANA TEMALAR				
Toplumda Din Görevlilerinin Varlığı Algısı	Bireylerde Rol Model Algısı	İdeal Din Görevlisi Algısı	Rol Modelliğin ve Manevi Rehberliğin Bireyin Yaşamına Etkisi	Sosyal Medyada Din Adamı Algısı

4.2. Toplumda Din Görevlilerinin Varlığı Algısı ile İlgili Bulgular

Yapılan araştırmada katılımcılara, toplumda din görevlilerinin varlığı sizin için ne ifade ediyor? sorusu sorulmuş ve bireylerden alınan cevaplar tablolastırılmıştır. Tabloya göre; otuz katılımcıdan yedi katılımcı din görevlilerine karşı güven hissettiğini, on katılımcı manevi rehber olarak gördüğünü, altı katılımcı toplumda olmalarının elzem olduğunu, iki katılımcı din görevlilerinin bireylere örnek rol model olduğunu, iki katılımcı toplumu birleştirici ve bütünleştirici olarak gördüğünü, üç katılımcı ise dini temsilde sorun olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 4.2. Toplumda Din Görevlilerinin Varlığı Algısı ile İlgili Bulgular

Kategori	Kod	Frekans
Toplumda Din Görevlilerinin Varlığı Algısı	Manevi rehber olması	10
	Güven duyulması	7
	Toplumda olması gerekliliği	6
	Rol model olması	2
	Toplumu bütünleştirici olması	2
	Temsilde sorun olması	3

Katılımcıların din görevlilerine dair yorum ve bakış açılarına bakıldığında genel olarak olumlu bir tablo göze çarpmaktadır. Toplumda manevi liderler olarak tanımlanan din görevlileri, katılımcıların çoğunluğuna göre toplumu aydınlatan manevi rehberlerdir. Yapılan görüşmelerde katılımcılar görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Toplumda din görevlilerinin var olması güzel bir şey. Çünkü insanların yollarını belirleme yönünde onlara ihtiyaç duyuluyor. Diğer mesleklerle mukayese edilince din görevlilerinin misyonu çok daha hayati bir konumda olduğunu düşünüyorum. Özellikle yaşadığımız acı tecrübelerde deprem veya sevdiğimiz kayı gibi zamanlarda din olgusu daha ön plana çıkıyor.” (K6).

“Dinimizi, Kuran’ın öğütlerini, yapmamız gerekenleri kısaca sorumluluklarımızı anlatıyorlar. Örneğin bir şey olduğunda onun doğru olup olmadığını danışabiliyoruz, bu manada toplumda var olmaları güzel bir şey.” (K9).

İnsanlar her alanda yeterli bilgi ve donanıma sahip değildir. Özellikle dini konularda eksik kaldığı zamanlar olabilmektedir. Katılımcılar böyle durumlarda din görevlilerine danışarak manevi yardım aldıklarını ifade etmişlerdir.

“Din görevlilerinin genel kabul görmüş ahlak değerlerinin yansıması, insanlara iletilmesi, bunların öğütlenmesi ve bilinçlendirilmesiyle yükümlü olduklarını düşünüyorum. Dini anlamda yetersiz kaldığımız noktalarda din görevlilerimizden yardım alıyoruz. Bu gerçekten güven verici. Bize her zaman yol gösteren bir danışma merci olarak bakıyorum.

Sonuçta hiçbirimiz dini konularda tamamen uzman değiliz ve bu yüzden din görevlilerine kesinlikle ihtiyacımız var. Ama bence sadece dini anlamda değil de ahlaki olarak ta bize örnek şahsiyetler. Belki çok abartılı gelebilir ama bir noktada her birinin ayrı ayrı kanaat önderi olduklarını düşünüyorum. Çünkü yol göstericiler her şeyden önce ve topluma liderlik eden ve sosyal yaşamda ayna görevi yapabileceklerini düşünüyorum.” (K18).

“Toplumda din görevlilerinin varlığı bence çok önemli bir yere sahip. Din görevlileri birde din gönüllüleri var, din gönüllüsü olmak lazım. Bu işin gönüllüsü ve sevdalısı olmak lazım. Din görevlisi olarak da Diyanet İşleri Başkanlığımızın çatısı altında görev yapan görevlilerimiz var ve bu kişiler sonuçta bizde olumlu bir etki oluşturuyor. Camilerde dinlediğimiz hutbelerimiz, vaz-ı nasihatlerimiz bizlerin yaşam tarzını etkiliyor. Özellikle asr-ı saadet dönemine ilişkin verilen somut örnekler, Hz. Peygamberin hayatında kesitler, sahabe-i kiramın hayatından kesitler bizlerin zaman zaman daralan ve bunalan gönüllerimize bir inşirah vesilesi oluyor. Bu açıdan ben, din görevlilerimizin olumlu bir duygu oluşturduğu kanaatindeyim.” (K29).

Manevi rehberlikte birebir etkileşime dikkat çeken katılımcı, düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

“Hani tedbiri elden bırakmama diye bir söz vardır ya, şu an aslında herkes dini bilgiye çok kolay bir şekilde ulaşabilir ama uzaktan eğitime bunu örnek verirse, öğrencilerin ellerinde kitapları vardı her zaman açıp bakabilecekleri siteden bir ders anlatan öğretmenleri vardı ama genel olarak bakıldığında başarı oranı, öğretmenlerinde öğrencilerinde dersten aldıkları yetersiz kaldı. Şu an toplumda din görevlilerinin olması, sürekli görmemiz...Bu açıdan baktığımızda bir elleri hep üzerimizde, unuttuğumuz yerde bir şekilde hatırlatılıyor.” (K11).

Manevi rehberlik kodundan sonra katılımcılar tarafından en çok vurgulanan güven kodudur. Yapılan mülakattan elde edilen verilere göre bireyler, din görevlilerine karşı güven hissi duymaktadır.

“Din görevlisinin olması bende güven duygusu oluşturuyor. Herhangi bir soru veya olay olduğunda din görevlisine sorduğumda hemen cevap alabiliyorum. Onların duruşları, yol göstermeleri çok güvende hissettiriyor.” (K3).

“Din görevlilerinin varlığı dinin hala var olması açısından güven verici. Dini bilmeyen veya dinden uzak olan insanların arasında böyle iyi insanların olması bana mutluluk veriyor.” (K2).

Bir katılımcı, bilgi kirliliğinin çok yoğun yaşandığı çağımızda doğru bilgiye ulaşma noktasında din görevlilerini güvenilir bir merci olarak gördüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Bana güven veriyor çünkü meali açıp okuduğumuz zaman tam olarak karşılığını bazen bulamayabiliyoruz. Aslında sünnetlerden de yararlanabiliriz ama şu anda yaşadığımız çevreye uygun, yaşadığımız şartlara uygun bilgileri edinebileceğimiz kişiler bence din görevlileri. O yüzden onların varlığı bende güven duygusu oluşturuyor.” (K6).

Şüphesiz ki toplumda güven ortamının oluşması, özellikle de dini temsil eden din görevlilerinin bireyler üzerinde güven tesis etmesinde ilmiyle amel etmesi büyük bir etkidir. Bu bakımdan katılımcılardan bazıları din görevlilerine karşı güven hissi duymakla beraber, dini temsil konusunda söz ve davranış tutarsızlığı nedeniyle çelişki yaşamaktadır. Katılımcılar yaşadıkları belirsizliği şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Toplumda din görevlilerini olması benim için çok değerli. İnsanlar merak etmiyor Müslümanların en çok bilmeme sebebi bu bence. Dolayısıyla birilerinin anlatması gerekiyor. Din görevlilerine bu noktada çok iş düşüyor hem dış görünüş olarak hem düşünce olarak hem yaşantı olarak. Onların varlığı bende güven duygusu oluşturuyor ama bir yerde de soru işaretleri oluyor zihnimde. Çünkü yaşam tarzları pek anlattıklarıyla uyumuyor. Tabi hepsi için geçerli değil bu sadece belli bir kısmının böyle olduğunu düşünüyorum.” (K17).

“İnsanların her zaman değil ama gerektiği durumlarda kişilerin depresif durumlarına göre, ihtiyaçlarına göre, günlük hayatlarındaki bulundukları psikolojiye göre din görevlilerinin bulunması insanlara güven veriyor ama bunun dışında özellikle günümüzde belki bunda siyasetinde etkisi var ya da atılan bürokratik adımların etkisi var ama insanlar bahsettiğim durumlar haricinde pekte itibar göstermiyorlar ya da onların kendileri için aslında bir yardımcı, destekleyici, rahatlatıcı ya da manevi destek verici bir mekanizma olarak gördüklerini zannetmiyorum.” (K27).

Medeniyet ve toplumları ayakta tutan bazı temel yapı taşlar vardır. Katılımcıların çoğuna göre din görevlileri de toplumun temel unsurlarındandır ve varlıkları İslamın bekası açısından zaruridir. Katılımcıların ifadesi şu şekildedir:

“Din görevlilerinin varlığı bende pozitif bir duygu da oluşturmuyor negatif bir duygu da oluşturmuyor. Mesela eğitim için öğretmenler nasıl gerekliyse din görevlileri de İslam bakımından gerekli yani olması gereken kişiler diye düşünüyorum.” (K22).

“Her dinin toplumda bir temsilcisi var. Dinimiz İslamın temsilcileri de din görevlileri. Her dinde olduğu gibi bizde de olması gereken bir şey. Bazen kaçırdığımız şeyleri, eksik noktalarımızı, maneviyatımızı biz bu kişileri örnek alarak tamamlayabiliyoruz, bu güzel bir şey. Onların olması gerektiğini düşünüyorum.” (K24).

Katılımcılardan iki kişi ise insanların fitratı gereği bir modellemeye gereksinim duyduğunu ve din görevlilerinin de bireyler için rol model olduğunu ifade ederek olumlu bir bakış açısı sunmuşlardır.

“En temele gitmek gerekirse Efendimizden baktığımız zaman, biz bir din algısında birini örneklemeye ihtiyaç duyuyoruz ki, Allah bize böyle bir ihtiyacı gidermemiz için peygamberleri göndermiş. Bizde bunun ilerletilmesi yönünde meşale taşıyıcı olmamız gerekir. Toplumda o konumda insanların olması, toplumu daha ileri düzeye taşıyacağına inanıyorum ve din görevlilerinin varlığı bizler için elzemdir.” (K13).

“Toplumda din görevlileri aslında toplumun liderleri gibidir. Toplumda en büyük rol model onlardır. Çünkü toplum din görevlilerine bakarak bir şeylerini düzeltiyor, dini kriter olarak görüyorlar. Bir imam ne yaptıysa örneğin haram yaptıysa onu helal gibi algılıyorlar. İmam bunu yaptıysa bir doğruluğu vardır diye düşünüyorlar. Onun için din görevlileri toplumun en önemli rol modelleri. Olmazsa olmazlarımızdan. O yüzden bendeki oluşturduğu duygu olumlu.” (K23).

Toplumda din görevlilerine karşı iki katılımcı ise işlevsel bir yaklaşımla din görevlilerinin toplumu bütünleştirici olması yönüne dikkat çekmiştir. Onlardan bir tanesinin görüşü şu şekildedir:

“Din görevlileri toplumda olması lazım. Ne açıdan olması lazım dersanız, çünkü din görevlisi deyince Diyanet personeli anlıyoruz. Diyanetin olması ve din görevlilerinin olması bir yeknesaklık sağlıyor. Yani farklı grup ve hizipleşmeleri bir şekilde önlüyor. Çünkü din kendi yapısı itibariyle farklı yorumlara çok fazla müsait, bu da farklı gruplaşma ve hizipleşmeleri toplumu ayrıştırmaya hatta savaşa ve kavgaya bile sebep olabilecek bir yapısı var. Bundan dolayı Türkiye özelinde hem dini söylem olarak bütünleştirici hem de siyasi olarak yani devletin istikrarı açısından da böyle bir faydası var.” (K28).

Katılımcılardan üç tanesi dini temsil konusunda hataları olduğu kanaatiyle din görevlilerini tenkit etmiş ve olumsuz görüş bildirmiştir. En dikkat çekici ifadeler şu şekildedir:

“Güzel bir şey ama onlarda bir beşer ve insan olduğu için bazı yanlışlar yapabiliyorlar. Kürsüde vaaz verirken söylediği olumsuz şeyleri kendileri yapıyorlar. Toplumda dini temsil eden hocaların bunları yapması garip geliyor. Din açısından bakarsak varlıkları olumlu ama reel üzerinden bakarsak olumsuz buluyorum.” (K7).

“Toplumda din görevlilerinin olması, bize yol göstermeleri güzel bir şey fakat samimi olmayanları görünce pek hoşuma gitmiyor. Bence her ilahiyat diploması alan kişi din görevlisi olmamalı.” (K8).

Katılımcılardan elde edilen veriler analiz edildiğinde, din görevlilerinin toplumdaki imajlarının olumlu olduğu ve güven duyulan bir kesim olarak değerlendirildikleri müşahade edilmiştir.

4.3. Bireylerde Rol Model Algısı ile İlgili Bulgular

Din görevlilerinin bireylere rol model olduğunu düşünüyor musunuz? şeklinde yöneltilen soruya katılımcıların yanıtları tablolştırılmış ve katılımcıların görüşlerinden üç farklı kod ortaya çıkmıştır. Din görevlilerinin toplumdaki rol model kimliği katılımcılar tarafından genel çerçevede din görevlisine göre değişken olarak yorumlandığı müşahade edilmiştir.

Tablo 4.3. Bireylerde Rol Model Algısı ile İlgili Bulgular

Kategori	Kod	Frekans
Bireylerde Rol Model Algısı	Olumlu	8
	Olumsuz	7
	Din Görevlisine Göre Değişken	15

Din görevlilerinin bireylere yansıyan rol model algısının, din görevlisinin karakterine göre değişken olduğunu düşünen katılımcıların birkaçı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Genel olarak bakarsak bazılarının olumlu bazılarının olumsuz rol model olduğunu düşünüyorum. Özellikle toplumun sinir uçlarına dokunanları olumsuz olarak değerlendiriyorum. Bazı kesimleri sürekli savunan veya bazı kesimleri sanki düşmanmış gibi sürekli eleştirenler toplumu ayırttıkları için olumsuz rol model. Ama insana Mevlâna misali ne olursan ol yine gel felsefesiyle yaklaşanlar olumlu rol modeldir. Kısaca bu durum din görevlisinin kişiliğine göre değişkendir.” (K8).

“Aslında bunun din görevlisinin kendisine bağlı olduğunu düşünüyorum. Açıkçası kendimde baskılayıcı bir üslupla konuşan insanlardan uzaklaşırım ve onlardan uzaklaşmam benim dini inancımı da etkiler. Örneğin neden başını kapatmıyorsun gibi yargılayıcı ve zorba ifadelerden

hoşlanmıyorum. Bu şekilde yargılayıcı bir tavırla kötü bir üslupla yaklaşan kişiler olumsuz bir modeldir benim için.” (K10).

“Bir yandan rol model olurken diğer yandan olmadıklarını düşünüyorum. Hepimiz her ne kadar Müslüman olsak da yaşayış şekillerimiz aynı değil, yetişme şeklimiz aynı değil ve belki de hayatımızın merkezine koyduğumuz şeyler aynı değil. Peki ne olmalı İslami düşünceye göre; İslam olmalı, Kuran olmalı, sünnet olmalı ve hayatımız bunun çerçevesinde gelişmeli. İslam sadece beş on dakika ibadet edip sonra unutulmuş bir şey değil. Hayatımızın merkezinde bir yaşam tarzıdır. Bunu yaşayan din görevlileri olduğu gibi yaşamayanlar da var. Yaşamayanlar maalesef kötü örnek oluyor. Tesettüründen tutun konuşma şekline kadar, o insan bir sohbet olmasa herhangi bir sosyal ortamda olsa etrafında bilinen kişilerce bir rol model. İnsanlar ona fıkhi anlamda bir soru sormasa bile yaptığı davranışı hoca bunu yaptı, bu yapıyorsa doğrudur deyip yapması ne kadar büyük bir vebal yanlış yapıyorsa eğer. Bence bu dini yücelten de yeren de yine hocalar. Bu manada insanların hayatında gerçekten bir çığır açan çığır kapatan din görevlileri var.” (K11).

Katılımcılardan bir tanesi de olumlu veya olumsuz rol model düşüncesinin subjektif olduğunu, kişinin bakış açısına göre değişebileceğini belirtmiştir.

“Elbette bir din görevlisi her davranışıyla herkese olumlu ve olumsuz yönde örneklik teşkil eder. Ama bunun temelinde bir insanın bile kendi bakış açısı var, herkesin kendi penceresi dediğimiz durum. Baktığı pencereye göre de değişir ama olumlu ve olumsuz yönde çok fazla etkilerinin olduğunu ben çevremde de çok rastlıyorum. En basitinden tesettür konusu, bir insanın tesettür noktasında riayeti bir din görevlisi olabiliyor. Mesela o din görevlisiyken böyle yapıyorsa bende bu kadar yapabilirim deyip ona göre kendimi ölçülendiriyorum. Dinden insana değil de insandan dine gidişimiz var bizim maalesef. Dolayısıyla bu durum olumlu ya da olumsuz yansıyabiliyor.” (K13).

Din görevlilerine karşı düşüncelerinde olumlu görüş beyan eden katılımcılardan bazılarının, küçük yaşlarda dini temsil konusunda olumlu kişilerle karşılaşmış ve düşüncelerinin de bu yönde gelişmiş olduğunu görmekteyiz.

“Ben küçükken abimle beraber hep cuma namazlarına giderdim. Şimdi de camiye namazlara gittiğimde din görevlisine kendimi yakın hissediyorum ki bazı din görevlilerimiz çok iyi maneviyat olarak baktığın zaman o nuru hissediyorsun. Yani baktığım zaman bu bir din görevlisidir diyebiliyorum. Bazen camilere girdiğimiz zaman öyle bir hitabet, öyle bir Kuran kıraati var ki, hushuya kavuşabiliyorsun. Bir İslami ilimler öğrencisi olarak benim için olumlu rol modeller.” (K21).

“Evet düşünüyorum. Mesela lisede benim bir hocam vardı, onu kendime çok örnek alırdım. Hayatı çok pozitif yaşayan bir insandı. Onun sayesinde namaza başladım, cumaları hiç kaçırmıyordum, orucumu tutmaya

başladım. Namazı nasıl kıraatle kılacağımızı öğretiyordu bize, her şeyi onun gibi yapmaya başladık. O bana çok rol model olmuştu.” (K20).

Her meslekte ve branşta olumsuz kişilerin olabileceğini ancak istisnaların kaideyi bozmayacağını söyleyen katılımcı, kişilerin zihin dünyasında olumsuz bir intiba oluşmaması için din görevlisinin dikkatli ve temkinli olması gerektiğini şöyle ifade etmiştir:

“Tabi ki rol model oluyorlar çünkü toplumun önünde olan bir kesim din görevlileri. İmam hatip ve vaizlerimizle biz daha çok bir arada oluyoruz, özellikle cuma günü veya vakit namazlarında. Sonuçta bir peygamber mesleği, minberde hutbe verdiğinizde eylemlerinizin ve söylemlerinizin birbiriyle uyuşması gerekiyor. Bu anlamda bu işi özümsemiş, bu işe gönül vermiş, bu işi kendinde bütün hücreleriyle adanmış insanın, ben bu noktada çok daha dikkatli ve temkinli olması gerektiği kanaatindeyim. Çünkü bir yandan ayet, hadis okurken bir yandan yanlış işlerle uğraşır ve yanlış şeylere sebep olursanız insanların gözünde olumsuz bir kanaat oluşuyor. Ama bu tabi istisnalar kaideyi bozmaz, kişi kendinden mesuldür ve bir çuval patates alıyoruz arasından maalesef bir iki çürük çıkmıyor mu? Genel itibariyle bizim ehl-i sünnet inancımız, Anadolu’muzun mayası, Kuran ve sünnet ışığında yetişen alimlerimiz her daim bu toprakların mayasında; vatan, bayrak, ezan, Kuran denildiği zaman din görevlilerimiz akla gelmiştir. Genel itibariyle olumlu rol model olduklarını düşünüyorum.” (K29).

Katılımcılardan din görevlilerinin bireyler üzerinde rol model olması sorumuza yedi katılımcı olumsuz görüş beyan etmiştir. Verilen olumsuz cevaplara bakıldığında bazı din görevlilerinin anlattıklarını yaşamadığı, görevlerinde samimiyetsizlik ve bilgi yönünden yetersiz oldukları yönünde eleştirilere maruz kaldıklarını görmekteyiz. Bu ifadelerden öne çıkan yorumların bazıları şu şekildedir:

“Din görevlilerinin bilgi birikimi bakımından çok üst düzeyde bir model olması gerekirken, günümüzde bu birikim eksikliğinin bireyler üzerinde olumsuzluk oluşturduğunu düşünüyorum.” (K1).

“Benim babam da din görevlisidir. Çocukluğumdan beri dini anlamda sorumluluklarımı bana anlattı ki kendisi de yaparak bana örnek oldu. Ama benim babam imam olmasaydı ve başka biri benim hocam olsaydı yaşantısına baktığımda olumsuz bir rol model olurdu.” (K7).

“Herkes kendine rol model olarak illa ki birilerini seçer. Bizim din görevlilerimiz de toplum için rol model olduğunu düşünüyorum. Güneydoğu, Doğu Anadolu oraları baz alarak konuşursam bizde imamlar, din görevlileri, şeyhler, seydalar hepsi bizim için rol model olmuştur. Alt tabaka avam dediğimiz kısım adına konuşursak rol model oluyorlar ki çoğu kişi kötülük yapmak istediklerinde imam yapıyor biz niye yapmayalım diye kötü örnek almak isteyenler de oluyor. Bence iyisiyle kötüsüyle rol

model oluyorlar. Ama şu an günümüzü baz alırsak çok kötü rol model oluyorlar. (K24).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde öne çıkan eleştirilerden bir tanesi de diyanet personelinin siyasi söylemlerde bulunması ve bu durumun din görevlisinin imajını olumsuz etkilemesidir.

“Olumlu anlamda diyanetteki personelin rol model olanı çok nadir bence. Çok yetersiz görüyorum diyanet personeli. Olumsuz olarak rol model oluyorlar mıdır? tabi ki toplum ister istemez etkileniyor yani yüz tane doğrusu olsa birinin ona çok bir şey demezler ama bir eksiği olduğu zaman dillerine dolayabilirler. Özellikle son dönemlerde diyanetin siyasallaşması, imamların ve din görevlilerinin de buna çanak tutmasıyla beraber din görevlilerinin yaptığı hatalar daha fazla toplum tarafından daha çok gündem ediliyor. İnsanlar daha çok tepki göstermeye başlıyor. Bu da ister istemez toplumda özellikle siyaseten muhalif olanlar nezdinde din adamlarının onlar üzerindeki etkisini azaltıyor. Olumlu etkiyi azaltırken olumsuz etkiyi de arttırıyor. İnsanların dinden uzaklaşmasına sebep olabiliyor.” (K28).

Bireylerde rol model algısı teması altında katılımcılardan alınan görüşler değerlendirildiğinde, din görevlilerinin toplum üzerinde rol model olma konusunda birtakım eksiklerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4.4. İdeal Din Görevlisi Algısı ile İlgili Bulgular

Katılımcılara ideal din görevlisi sizce nasıl olmalı? sorusu sorularak din görevlilerine dair beklentilerinin neler olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda bireylerin bir din görevlisinde görmek istedikleri en önemli özellik, bilgi yönünden donanımlı olmasıdır. Bunun yanı sıra, din görevlisinin sahip olması gereken diğer nitelikler arasında ilmine uygun şekilde yaşaması, görevini samimi bir şekilde ifa etmesi, sosyal yaşamda aktif bir rol üstlenmesi, takva sahibi olması, insanları bilgilendirirken nesnel ve tarafsız bir dil kullanması, yaşamında ifrat ve tefritten kaçınarak dengeyi gözetmesi ve insanlara değer vermesi gerektiği vurgulanmıştır.

Tablo 4.4. İdeal Din Görevlisi Algısı ile İlgili Bulgular

Kategori	Kod	Frekans
İdeal Din Görevlisi Algısı	Donanımlı olmalı	11
	İlmiyle amel etmeli	4
	Samimi olmalı	4
	Sosyal olmalı	2
	Takvalı olmalı	2
	Nesnel olmalı	3
	Dengeli olmalı	2
	İnsana Değer Vermeli	2

Din görevlilerinin mesleki olarak donanımlı olması gerektiğini ifade eden katılımcılardan bazıları görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Bence ideal din görevlisi hem dünya cihetinde her şeye hâkim olmalı hem de İslami açıdan Kuran’a, hadise, peygamber ve sahabe hayatlarına hâkim olmalı. Bizim eskilerin dayattığı bir şey vardı, din adamı deyince sanki dünyada yaşamıyormuş gibi sadece İslamiyeti bilmesi gerekiyormuş gibi yanlış bir algı vardı. Kötülere engel olabilmek için onları tanımak gerekiyor. Dolayısıyla dünyada yaşanan olaylar ve güncel hayatı bilmesi gerekiyor. Önceden yabancı yazarların kitaplarını okumak bana yanlış geliyordu sanki zaman kayıymış gibi. Ama bunun tamamen yanlış olduğunu anladım. O yüzden din görevlisinin her anlamda donanımlı olması gerekir. Bir Müslüman hiçbir zaman yerinde sayamaz. Yerinde sayması demek dünya hayatıyla çok meşgul olduğunu gösterir.” (K17).

“Bence ideal bir din görevlisi, Kuran ayetlerini ve hadisleri anlatırken kaynağını vererek net bir şekilde anlatacak düzeyde donanımlı olmalıdır. Anlattığı veya söylediği şeyleri örneğin şu ayette veya şu hadis kaynağında geçiyor diye sağlam ve kesin bir şekilde anlatmalı ve kendi yaşamında da bizzat uygulamalıdır.” (K26).

“Bence ideal bir din görevlisi herkese hitap etmeli. Çocuğa çocuğa, ergense ergene göre davranmalı; onların düşünce yapılarını, gündelik yaşamlarında etkilenebileceği şeyleri bilmeli. Yani her yaştan bireylere

göre kendini şekillendirmeli ve kendini geliştirmeli. Çünkü yaşlı birine hitap etmekle bir genci etkilemek aynı şey değil. Zaten yaşı ilerlemiş kişiler hayatı tecrübe ettikleri için onları ikna etmek daha kolay ama gençleri ikna etmek için daha donanımlı olması ve bilimsel bakış açısıyla konuşması, akla hitap etmesi lazım. Birde öncelikle samimi bir üslupla sohbetle başlayıp sonra dini konulara değinmeli, çünkü konuşmaya emir ve yasaklardan başlarsa çok itici olur.” (K10).

Katılımcıların ideal bir din görevlisinde görmek istedikleri bir diğer unsur da söz ve davranışının birbiriyle çelişmemesi, anlattıklarının öncelikle kendi yaşamında görülmesidir. Bu konuda görüş beyan eden katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Hayatın her alanında maddi ve manevi konularda yol göstermesi, söylediklerinin önce kendi yaşamlarına yansması gerekir.” (K3).

“Takdir edersiniz ki ideal bir din görevlisi Kuran ve Sünnetin hükümleriyle amel eden, Kuran ve Sünnetin hükümlerinden bahsederken eylemleri ve söylemleri birbiriyle uyuşan; vefakâr, fedakâr ve cefakâr bu anlamda güzel ahlak sahibi olmalı, cömert olmalı, gönüllere inşirah sebebi olabilmeli, sevecen olabilmeli, kişilerin elinden tutabilmeli, insanları düştüğü yerden kaldıracabilmeli. Şu an birçok psikiyatriktik rahatsızlık meydana geldi insanlarda. Bunların en önemli sebebi tabi kalıtsal ve biyolojik sebeplerin dışında insanların günün karmaşasının ve karamsarlığının başlıca sebebi iman zayıflığı. Bu noktada o insanların bir ve beraber olabilmesi adına, bizim manevi değerlerimiz etrafında birleşebilmesi adına ideal bir din görevlisinin elinden geleni yapması gerektiğini düşünüyorum.” (K29).

İnsan psikolojisine olumlu yönde etki eden diğer bir unsur samimiyettir. Yapılan vaaz ve nasihatlerin insanlara tesir edebilmesi ancak samimiyetle mümkündür. Katılımcılar bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Hiç kimse alanı ne olursa olsun dört dörtlük olamaz. Din görevlilerine vasıf yüklediğimizde kesinlikle kusursuz olamazlar. Kusursuza yakın nasıl olunmalıdır. Peygamber Efendimizin bir hadis-i şerifi var: “Din samimiyettir, din nasihattir” diye. Nasihatın terim anlamı zaten samimiyetten geliyor. Bence samimi olmalılar. İslam davasına, Kuran’a, sünnete...Söyledikleri şeyi önce kendi hayatlarına uygulamaları lazım ki başkasına, bizlere örnek olabilsinler. Zaten bir insan Kur’an ve Sünnette samimiyse çok güzel bir rol model olur.” (K24).

“Bence ideal din görevlisi tanıdığım kişilere bakarak, samimi ve insanlarla iç içe olan kişidir. Kendinden büyük veya küçük insanlara arkadaş canlısı olarak yaklaşandır. Çünkü din açısından çocukla çocuk olmak gerekir, onları dine teşvik etmek gerekir. Güzel ahlaklıyla örnek olmalıdır. Önemli olan Kur’an okumak değil; sonuçta herkes Kur’an okuyor önemli olan onu yaşayabilmektir.” (K20).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde dikkat çeken yorumlardan bazıları da din görevlilerinin toplumdan izole olarak cami eksenli yaşaması değil; bizzat sosyal

hayatın içinde aktif bir rol üstlenmesidir. Bu doğrultuda görüş beyan eden katılımcı düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim ideal din görevlisi tanımım farklı. Bence ideal din görevlisi görevini yerine getirdikten sonra toplum üzerindeki sadece dini anlamda değil sosyal anlamda da insanlara bir faydası olabilmeli. Birinin bir sıkıntısı varsa onunla ilgilenebilmeli. Örneğin bir esnafın psikolojik sorunları varsa bunu bir din adamı da gidip konuşabilmeli. Din adamı belki psikolojik bir destek vermez ama psikolojisini olumlu anlamda etkileyecek bir konuşma yapabilir, manevi bir telkin yapabilir. Toplumda mesela güvenlik güçlerinin daha çok uğraştığı meseleler var kadına şiddet olayı gibi... Din görevlisi bu konularda orta bir yol izleyip doğrulardan vazgeçmeden insanlara faydalı olmaya çalışandır. O kadar her yerde olması gerekir. Din adamı mesela kötü sayabileceğimiz, dinin kötü kabul ettiği, İslamın haram kabul ettiği bir işi yapan bir adamla bile görüldüğü zaman ayıplanmamalı; kendisi de görüldüğü zaman insanlar bana ne der diye düşünmemeli.” (K19).

Literatürdeki anlamı; Yaraticının emirlerine uymak, küçük günahlara dikkat etmek, büyük günahlardan sakınmak olan takva kavramı, dini temsil eden kişilerde daha çok bulunması gereken nitelikler arasındadır. (Bor, 2020, s. 759). Katılımcılardan elde edilen verilerde takvanın din görevlisinde olması gerektiği şöyle ifade edilmiştir:

“İdeal din görevlisi sadece hayatı din alanında değil yani namaz, oruç dediğimiz dini ritüel alanında değil de tüm yaşayışını özümsetmiş insandır. Yani onu gördüğüm zaman “Allah dostu” kavramı vardır ya bunu çok duyardım ama ne demek olduğunu sonradan öğrendim. Onu gördüğünde sana Allah’ı hatırlatan insan demekmiş. Bu çok ala bir şey. Her bir din görevlisi de bu mertebede olur inşallah.” (K13).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde öne çıkan bir diğer özellik de nesnelliktir. Kişisel görüşlerden bağımsız olan ve objektif anlamı taşıyan nesnellik, din görevlisinde olması istenen özelliklerden biridir. Bu yönde düşüncelerini ifade eden katılımcı görüşlerini şu şekilde beyan etmiştir:

“İdeal din görevlisi kendi düşüncelerini empoze eden değil de daha çok Kuran’da geçen nesnel bilgileri anlatandır. Çünkü ben bireysel fikir duymak istemiyorum bu beni tatmin etmez.” (K9).

Katılımcılardan iki kişi din görevlilerinin ifrat ve tefrit boyutundan uzak denge insanı olmasını temenni etmektedir. Din görevlilerinden çok büyük beklentileri olmayan katılımcı düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

“İdeal din görevlisi benim için hiçbir hatası olmayan melek gibi bir insan değildir. Çünkü insanız, fıtratımızda hata yapma potansiyeli var. Ancak

çok uç boyutlarda kesinlikle yapılmayacak bir şeyi yapmamalı. Yaşamında dengeli olması benim için kriterdir.” (K6).

Yapılan mülakatlar sonucunda “İdeal din görevlisi algısı” teması altında ortaya çıkan son kod hümanist olması yani insana değer verilmesidir.

“Öncelikle insanın karakterini tanımaya yönelik olmalı ve ondan sonrasında muhatabını tanımalı ve karakterine göre davranmalı. Aslında dini anlatacak ama zorlamayacak. Sen kötüsün veya sen iyisin gibi kesin yargılarda bulunmamalı, önceliği karşı tarafı yargılamadan yaftalamadan ön yargısız tanımak olmalı. Çünkü çevremden de çok görüyorum bir insan dış görünüş olarak tarzı farklı, marjinal birisi ve toplumda aykırı olduğu için bundan bir hayır gelmez gibi yaklaşıtlarından dolayı onunla pek iletişim kurmak istemiyorlar ve bu bana çok yanlış geliyor. Doğru bir din görevlisi de bunlara bakmaksızın muhatabıyla ön yargısız, insan odaklı olmalı.” (K15).

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, bir din görevlisinin ideal olarak tanımlanabilmesi için birçok özellik ve beklenti dile getirilmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde bu kutsal göreve talip olmuş kişinin her açıdan yetkin olması, duruşuyla ve temsil ettiği değerlerin farkındalığıyla görevini ifa etmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

4.5. Rol Modelliğin ve Manevi Rehberliğin Bireyin Yaşamına Etkisi ile İlgili Bulgular

Katılımcılara; din görevlilerinin rol modeliği ve rehberliğinin sizin manevi yaşamınıza, dini tecrübenize ve dini duygunuza katkısı var mı? sorusu yöneltilmiş ve din görevlilerinin bireylerin manevi yaşamları üzerinde etkisi araştırılmıştır. Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre çoğunluk olumlu etkilendiğini ifade etmiş, onu takiben manevi olarak olumsuz etkilenenler, din görevlilerinin dini yaşamlarında hiçbir etkisi olmadığını düşünenler ve dini düşüncelerinin din görevlisine göre şekillendiğini ifade edenler olmuştur.

Tablo 4.5. Rol Modelliğın ve Manevi Rehberliğın Bireyin Yaşamına Etkisi ile İlgili Bulgular

Kategori	Kod	Frekans
Rol Modelliğın ve Manevi Rehberliğın Bireyin Yaşamına Etkisi ile İlgili Bulgular	Olumlu	14
	Olumsuz	8
	Etkisiz	5
	Din Görevlisine Göre Değışken	3

Manevi yaşamlarında din görevlilerinin olumlu yönde katkıları olduğunu ifade eden katılımcılardan bazılarının görüşleri şu şekildedir:

“Ben İzmirliyim ve çok fazla dine odaklı büyümedim. Ben kapandığımda çevremden çok fazla tepki almıştım. Ailen mi zorladı veya neden böyle bir şey tercih ettin gibi sorularla karşılaştım. Ama bir hocam vardı ve bana insani yönümden yaklaştı ve en başından beri bana destek olan biriydi. O yüzden beni desteklemesi o zamandan bu zamana bence karakterimi etkiledi diye düşünüyorum.” (K15).

“Olumlu olarak yaşadığım bir şeyden bahsedeyim o da hocaların yaptığı bir sohbet sonrasında etkilenip namaza başlamamdı. Örneğin imamın namaz kılmamasından etkilenmem ama orda söylediği bir söz kalbime işledi ve namazlarımı kılmaya başladım.” (K19).

Bir katılımcı ise yaşadığı zor günlerinde din görevlilerinin dini başa çıkma sürecindeki olumlu katkılarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Ben kısa bir zaman önce kardeşimi kaybedecek duruma geldim. Yaşadığı her ameliyatta yanındaydım ve geceleri ağlayarak isyan ederek uyanıyordum. Kaldığım hafızlık kursundaki hocalarımın, her şeyin Allah’tan geldiğini ve kader planında yaşandığını, isyan etmemem gerektiğini söylemeleri benim yaşadığım o zor günleri atlatmamda yardımcı oldu. Benim o an ki acıyla göremediğim şeyleri onların hatırlatması acımı hafıfletti. Yaşadığım acı tecrübede hocalarımın bana bakış açısı sunmaları acımı anlamlandırmamı sağladı. Bir kayboluşun içindeyken onların yanımda olduklarını bilmek bile beni rahatlatmış.” (K6).

Bir din görevlisinin yaşamında ihlas kavramı hayati bir unsurdur. Yapılan bir işi herhangi bir dünyevi menfaat beklentisi olmaksızın yalnızca Allah’ın rızası

gözetilerek gerçekleştirilmesini ifade eden ihlas, insanların çevresine yansıyan en belirgin erdemlerden biridir. Katılımcı kendi yaşamına dair deneyimi şu şekilde ifade etmiştir:

“Ahmet Yesevi Camisinde bir tane hocamız var; bir de okulda tanıdığım imam arkadaşlar var. Ben onları tanıdıktan sonra gerçekten çok etkilendim. Dürüstlükleri, samimiyetleri...Hatta şu an mezun olup gelecek bir arkadaşımız var; biz bu göreve layık mıyız, hakkıyla yapabilecek miyiz dedi. Bazı imamlar var okula geliyor; bazı arkadaşlarımız yeni göreve başladı vekil olarak. Bir vakit namazlarını kaçırmamak için ellerinden geleni yapıyorlar; maaşları da diğer imamlara göre çok az, bunlar insanı etkiliyor. Diğer hocamız 45 yaşında adam ve hayatında o kadar sıkıntıları o kadar dertleri var ki iki yıldır tanıyorum bir kere bile uf dediğini görmedim. Bende çok etkisi var bunu inkâr edemem. Hüseyin hoca mesela efsane bir örnek bizim için. Gençler için dertleniyor. Mesela bizden bir şey isterken o kadar samimi olmamıza rağmen ismimizle hitap etmiyor “Hocam rica etsem” diyor. Bu adamın maneviyatını gördükten sonra etkilenmemek imkânsız çünkü samimi.” (K24).

“Her zaman hepsinden Allah razı olsun. Kur’an hocam hem üniversiteye gidiyordu hem çalışıyordu, bana örnek olmuştu. Ben onu örnek almıştım okurken nasıl tesettürlü olabilirim nasıl namaz kılabilirim diye. Benim için büyük bir rol modeldi.” (K3).

“Samimi olan hocaları dinlediğimde manevi olarak etkileniyorum. Bazen davranışlarımı sorguluyorum ve yapabildiğim kadar yanlışlarımı düzeltmeye çalışıyorum.” (K5).

Katılımcılarla yapılan mülakatlarda sekiz kişi olumsuz görüş beyan etmiştir. Özellikle din görevlileri söylem ve eylemlerinde görülen çelişki, görevini aksatması, samimiyetsizlik, bireylere karşı negatif tutum sergilemeleri, gençlerle iletişimde yetersiz kalmaları, görevlerini memur zihniyetiyle ifa etmeleri ve İslamı temsil noktasında hatalı davranışlarından dolayı eleştirilmişlerdir. Yapılan görüşmelerde olumsuz düşünen bazı katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Eğer babam bir din görevlisi olmasaydı, dışardan başka hocaları gözlemlediğimde Allah’ın varlığını sorgulardım. Ateist bir birey olarak yetişebilirdim. Ama zamanında araştırdım, kendimce okumalar yaptım. Ondan dolayı Allah’a inanıyorum ama bunun delili bir din görevlisinin yaşantısı ve anlattıkları değil. Günümüzde din görevlilerinin 50 yaş üstüne hitap ettiklerini düşünüyorum.” (K7).

“Mesela hatırlıyorum bize derste tesettürü anlatan bir hocamız vardı ancak başörtü takma şekli o kadar farklıydı ki, biz onun kulaklarını, boynunu ve saçlarını görürdük. Müthiş bir ikilem. Biz doğrusunu bildiğimiz için şaşmazdık ama sınıftaki bazı kızlar; açık olup acaba kapansam mı diye düşünenler; eğer tesettür bu ise örtünmeye ne gerek var

diye düşünürlerdi. O yüzden tam düzgün bilmeyen insanlar için din görevlilerinin tamamen düzgün olması gerektiğini düşünüyorum.” (K16).

Olumsuz görüş bildiren bir katılımcı, din görevlilerinin son yüzyılda toplum üzerindeki etkisinin azaldığını ifade etmiş ve bu durumu maddi değerlerin öncelikli hale gelmesiyle ilişkilendirmiştir.

“Ben tarih okuyorum ve son yüzyılda olumsuz yönde çok etki yaratmış ama yüzyıl öncesine kadar din görevlileri toplumun liderleriydi. Toplumu yola getiren, Müslümanların güçlü olmasının tek sebebiydi. Boyun eğmiyorlardı ama şimdi artık maaş olmuş her şey. O yüzden olumsuz.” (K23).

“Küçükken katkısı vardı ama bir yerden sonra artık aynı şeyleri tekrar ettiklerini düşünüyorum. Benim aklımda sorular birikmeye başladı, ben bunları yönelttiğimde ve negatif bir karşılık aldığım da negatife evrilmeye başladı içimdeki sevgi ve bağ. O yüzden bir din görevlisi bence pozitif yaklaşmalı, çünkü insan kırılabilen bir varlıktır.” (K22).

Mülakatlardan elde edilen verilere göre din görevlilerinin rol model olmasının ve yapılan rehberliğin manevi yaşamlarında hiçbir etkisi olmadığını ifade eden katılımcılardan bazıları düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Çok fazla benim hayatımda belirleyici değiller ya da çok fazla etkilerinin olduğunu zannetmiyorum. Çok saygı duyduğum ve dinen hüküm ya da yargı ya da görüş bildirebilecek insanları dinlemekten keyif alıyorum ama bunu bir din görevlisi olarak mesela her din görevlisinde ya da burada kasıt sadece camideki imam ya da müezzin falan onlarla bu tür entelektüel muhabbetlere, konuşmalara ya da merak ettiğim şeylere girmiyorum zaten. Buradaki sebep, onlar yetersiz olduğu için değil; artık bir sistemin içerisinde kötü yönetilen kurumsallığın getirisi olarak yapayım olsun ya da işimi yapayım ve paramı alayım gibi bir başıboşluk olduğu için çok verimli değiller. Alınırken çok donanımlı ve deneyimli ya da yetkin insanların alındığını da düşünmüyorum her ne kadar belirleyici sınavlar olsa da. O yüzden bir şey merak edersem bunu din görevlilerine sormam ya da onların herhangi bir olayla herhangi bir konuyla alakalı görüş ya da davranışlarını ya da fikirlerini çok önemsemiyorum sadece akademiye yatkın olanların görüşlerine, fikirlerine ve tavırlarına dikkat ederim.” (K27).

“Günümüzde çoğu imam hutbeyi kâğıttan okuduğu için kendisine ne katıyorsa bana da o kadar duygu katıyor. Sanki hikâye dinliyoruz gibi hissediyorum ve bu bana samimi gelmiyor. Böyle olunca bende pek bir etkisi olmuyor.” (K8).

İyilik ya da kötülüğün kişinin karakterine bağlı olduğu ve dışarıdan birinin bireye maneviyat empoze edemeyeceğini düşünen katılımcılardan biri görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ahlak dediğimiz şeyler insanın içinde doğuştan getirdiği özelliklerdir. Bir hoca gelip bir insanı içinde var olan kötülükten örneğin; içki, kumar gibi şeylerden uzak tutamaz. Belki bir müddet engelleyebilir. Bu manada benim içimde bir kötülük varsa pek etkili olacağını sanmıyorum.” (K7).

Son olarak katılımcılar, din görevlisinin manevi yaşamlarına katkısının din görevlisine göre değişkenlik arz ettiğini ifade etmişlerdir.

“Duruma göre değişebiliyor. İmamdan örnek verirsek her cami imamı bir olmuyor. Ve çoğu kişi görevini yapıyor, namazını kıldırıyor ve maaşını alıp kenara çekiliyor. Ama bazı imamlar var ki, sürekli koşturuyor, başka etkinlikler de yapıyor, gönüllü olarak her şeye katılıyor. Onların rehberliği bende daha çok iz bırakıyor.” (K20).

“İnsanlar olarak okuyan bir toplum değiliz, daha çok dinleyen ve izleyen yani görsel ve işitsel dayalı bir toplumuz maalesef öz eleştiri yapmak gerekirse. Camiye gittiğimiz zaman da insan güzel şeyler duymaya, güzel şeylerden bahsedildiğinde gönlü inşirah bulmak istiyor. Bu anlamda müftülerimize, hocalarımıza ve vaizlerimize önemli görevler düşüyor. Onlar anlama, yaşama ve hayata yansıtma noktasında bizlere ne kadar aktarabilirse, bizim de o kadar tecrübemiz artıyor. Bunlar sadece sözde kalmamalı.” (K29).

Araştırma bulgularına göre katılımcılardan olumsuz görüş beyan edenler olsa da genel olarak bakıldığında, din görevlilerinin bireylerin maneviyatlarına olumlu yönde katkı sağladıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.6. Sosyal Medyada Din Adamı Algısı ile İlgili Bulgular

Günümüzde sosyal medya her bireyin aktif kullandığı bir iletişim platformudur. Birçok fenomenin yer aldığı bu platformda din adına konuşan, dini temsil eden kişiler de yer almaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, sosyal medyada gördüğünüz din adamlarının söylemleri sizde nasıl bir etki yaratıyor? sorusu sorulmuştur. Yapılan görüşmeler sonucunda, sosyal medyada yer alan din adamlarına yönelik farklı değerlendirmeler ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, din adamlarını olumlu değerlendiren, eleştirel bir bakış açısıyla olumsuz görüş beyan eden, hem olumlu hem de olumsuz yönlerine dikkat çeken ve tamamen nötr bir tutum sergileyen katılımcılardan elde edilen veriler tablolandırılmıştır.

Tablo 4.6. Sosyal Medyada Din Adamı Algısı ile İlgili Bulgular

Kategori	Kod	Frekans
Sosyal Medyada Din Adamı Algısı ile İlgili Bulgular	Olumlu	6
	Olumsuz	14
	Hem Olumlu Hem Olumsuz	7
	Nötr	3

Sosyal medyada din adamı algısı ile ilgili temada katılımcıların çoğunluğunun olumsuz yönde görüş beyan ettikleri göze çarpmaktadır. Bu konudaki olumsuz görüşlerin başlıca sebepleri; aşırı uç açıklamalar, güvensizlik duygusu, üslup hataları, kitlelerin yanlış yönlendirilmesi ve dinin araç olarak kullanılarak duyguların istismar edilmesidir. Katılımcılardan bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Son zamanlarda aşırı rahatsız edici paylaşımlar görüyorum. Aşırı uç açıklamalar yapanlar var. Bazen kendi kendime soruyorum acaba bu kişiler İslam’ı kötülemek için bilerek mi bunu yapıyor. Başka dinden olup İslam’ı merak edip araştıranlar o kişileri dinlediğinde kendi dinini daha mantıklı bulacak.” (K5).

“Ben hiçbirine inanmıyorum. Dini kullanarak sosyal medya üzerinden para kazandıklarını düşünüyorum. Çünkü sosyal medyada belli bir kitleye hitap ediyorlar. Orda konuşanlar nesnel bir tutum yerine kendi düşünce ve fikirlerini nesnel bilgiymiş gibi anlatıp insanları kandırıyorlar bu beni rahatsız ediyor. Genel anlamda bana güven vermiyor.” (K9).

Katılımcılardan bir tanesi din adamlarının yaptığı üslup hatalarının dine verilmiş en büyük zarar olduğunu düşünmektedir.

“Benim bu konuda şöyle bir düşüncem var. Bizim insanımız biraz dikkat çekmeyi seviyor açıkçası. Bizim din görevlilerimiz özellikle sosyal medyada popüler olmuş, buradan vaazlar veren hocalar var. Tabi ki çok değerli insanlar hepsi ama her birinin bir kırmızı çizgisi var fakat söylemlerindeki keskinlik bence çok önemli. Yani keskin bir şey söylediğiniz zaman siz, zaten sizin tarafınızdaki insanlar sizin yanınızda ama karşınızdaki insanları yanınıza çekemiyorsunuz ne yazık ki. Kestirip atıyorsunuz, uzaklaştırıyorsunuz ve bence bu dine ve din görevlilerine karşı en büyük olumsuzluk olabilir. İnsan kazanmak yerine çok keskin bir

dille eleştirdiğiniz zaman sizden daha fazla uzaklaşmasına sebep oluyorsunuz. Bu da genel olarak dine karşı verilmiş bir hasar olduğunu düşünüyorum. Ben bir din görevlisinin çıkıp televizyonda veya sosyal medyada soru cevap yapmasını, vaazlar vermesini, öğütlerde bulunmasını yanlış bulmuyorum ama bence orda ekstra hassasiyet göstermek lazım. Çünkü karşınızdaki insanlar zaten siz bir hata yapın da yanlış bir şey söyleyin de biz sizin üstünüze gelelim, sizi yalnız bırakalım düşüncesindeler. O yüzden ben biraz daha dikkatli olunması taraftarıyım.” (K18).

“Sosyal medyada kendilerini din görevlisi olarak tanımlayan insanların artık belli bir noktadan sonra işi şova dönüştürdüklerini düşünüyorum. Sosyal medya platformlarında veya televizyonda gündüz kuşağı programlarında olsun çoğunun söylemleri güzel ama bazılarının bunu kullanmak için yaptığını düşünüyorum kendilerine bir kitle belirleyip kendi işleri yarayacak şekilde yönlendiriyorlar. Bundan dolayı birini mütemadiyen dinlemek için de o kişiyi iyi tanımak gerekiyor.” (K10).

Bir katılımcı ise sosyal medyadaki din adamlarını olumsuz yorumlamakla birlikte, Diyanet kurumunun sosyal mecraı tam manasıyla kullanamadığını ifade etmektedir.

“Bazı hocalarımız var mesela sosyal medyayı çok güzel kullanıp gençlerimize ulaşabiliyorlar. Bazılarının da söylemi vurdulu kırdılı sanki siyaset sahnesindeymiş gibi bir galeyana getirmek arkada fon müziği falan. Tamam davaları var belki ama bu güzel değil ki. Biz birilerine bir şeyler aşlamak istiyorsak bağırmanıza gerek yok. Haklı olanın sesi gür çıkmaz, haklı olan bağırmasın zaten, alçak bir ses tonuyla kendini ifade eder. Çok haykırıyorlar, çok bağırıyorlar ve biz insanları kaybediyoruz. Adam orada çıkıp Peygamberimiz karnına taş bağlamıştır diyor ya o taş senin başına düşsün. Sen lüks arabayla niye geziyorsun o zaman, neden çok pahalı giysiler giyiyorsun? Bir sürü hocalarımız var sosyal medyada, Allah onlardan razı olsun. Ama İslami olarak, Diyanet olarak, bizler birey olarak sosyal medya mecrasını hiç kullanamıyoruz ve gerçekten orda çok büyük kaybımız var. Youtube de adamlar deistlik adına sayfa açıyor on binlerce kişi takip ediyor. Bizim neden böyle şeylerimiz yok. Bir Altay Can Meriç bir Mehmet Yıldız var. Hem reklam hem sosyal medyada aktif değiliz, eksikiz. Z kuşağı orda biz neden orda olmayalım ki? Gençlerin elinden telefon düşmüyor. Biz sadece camilerde mi olacağız? Biz neden sosyal medyada gerçekleri haykırmayalım? Bu dine son 20 yıldır sosyal medya sayesinde çok büyük zarar verildi.” (K24).

Sosyal medyadan takip ettiği kişilerin maneviyatını olumlu yönde etkilediğini söyleyen katılımcılardan bazıları düşüncelerini şöyle ifade etmişlerdir:

“Çok fazla sert eleştiri alıyorlar ama benim hayatımda dinime yönelmem konusunda sosyal medyadan dinlediğim sohbetler çok etkili olmuştur. İnsan ve nefsimize uyabiliyoruz. Uzaklaştığımız zamanlar olabiliyor. En basit örneği namaz kılmayı bırakabiliyoruz. O zamanlarda sosyal medyadan izlediğim sohbetler benim maneviyatımı çok etkiliyor. Yani

bende çok olumlu bir etki bırakıyor. Beni sarsıyor ve kendime gelmemi sağlıyor. Hiçbirinin iç yüzünü bilemem ancak sadece bana kattığı noktasına bakıyorum. Bazen de insanların çok fazla yargıladıklarını düşünüyorum. Ama onların kendilerine göre doğruları vardır. Ama bende olumlu bir etki bırakıyor.” (K15).

“Takip ettiğim genç bir hoca var Mehmet Yıldız. İnsanlara yaklaşımı o kadar güzel ki mesela bir tane her yerinde dövme, her yerinde pirsink olan bir çocuk vardı ve adamın yanına ağlayarak gidip “Bana dini sen sevdirdin” demişti, o videoda çok ağlamıştım. Bir tane kız gitti kitabını imzalatırken “Her namazımdan sonra size dua ediyorum” demişti. İnsanları yargılamadan, açık-kapalı, dövmeli-dövmesiz yaftalamadan, tuhaf ayırımlara girmeden empatiyle yaklaşıyor. O kişinin çok güzel bir şekilde dini tebliğ ettiğini düşünüyorum. Öyle insanlar çoğalmalı bence çünkü dini sevdirmenin zorluğu kadar uzaklaştırmanın kolaylığı var. İnsan küçücük şeylerden etkilenip dinden soğuyabiliyor. Şu an herkesin elinden telefon düşmüyor, neyi görsek önce sosyal medyadan öğreniyoruz, o yüzden sosyal medyada daha çok olmalılar. Artık kimse özellikle gençler televizyon izlemiyor.” (K14).

Yüce bir ideale sahip olan kişilerin, bulduğu her ortamı etkin bir şekilde değerlendirmesi ve bulunduğu her yere değer katması elzemdir. Bir katılımcı özellikle din görevlilerinin sosyal medyada daha çok var olmalarını temenni etmektedir.

“İslami ilimlere başlamadan önce İslam kültürüm pek yoktu. O yüzden sosyal medyada da o kişileri çok takip etmezdim. Yeni yeni tanıdıktan sonra benim için çok ufuk açıcı oldular. Birde sosyal medya benim için eğlence kültürünün, batı ahlakının hâkim olduğu bir mecraydı. Ama böyle bir mecrayı İslam adına kullanmak çok hoş bir şey. Bu mecrada bende varım, bende buralara giriyorum, buradan kendimi geri çekmeyeceğim demektir bence.” (K13).

Yapılan görüşmelerde katılımcılardan biri olumlu yönde kanaatlerini belirtmekle birlikte, toplumu aydınlatacak uzman kişilerin yetersiz olmasından dolayı bu alandaki boşluğa dikkat çekmektedir.

“Sosyal medya görsel ve işitsel anlamda şu an teknolojik olarak çok kullanılıyor. Türkiye’nin veya dünyanın herhangi bir yerinde olan bir hadise bir anda milyonlarca kişi tarafından izlenilebiliyor. Din adına konuşan görevlilerimizin bu anlamda örneğin bir doktor kendi sahasında konuşuyor, bir mühendis kendi alanında konuşuyor ama din adına gelince maalesef herkes her konuda yorum yapabiliyor. Bu sahanın biraz daha doldurulması gerektiği kanaatindeyim. Bu anlamda görev alan akademisyenlerimiz, profesörlerimiz daha fazla elini taşın altına koymalı. Bu belki ekranlarda belki Diyanet Tv tarafından yapılmaya çalışılıyor ama kısıtlı imkanlarla oluyor. Bu anlamda fetva verecek makamların bir anlamda birkaç adım daha önde olması; Diyanet görevlilerimizin,

akademisyenlerimizin önünün açılması gerektiğini düşünüyorum. Sahih kaynaklardan dipnotlarıyla çok güzel eserler var; Kütüb-i Sitte'den, Buhari, Müslim'den veya Diyanetin tefsirlerinden verildiği zaman kişide olumlu etkiler yaratıyor ama onun dışında çok özür dilerim her önüne gelen konuşup yorum yaptığı zaman bilgisizce, ön görmeden, bence böyle şöyle olmalı gibi öznel yargılar bence çok yanlış.” (K29).

Sosyal medyada iki farklı kesimin olduğunu söyleyen katılımcılar iki farklı bakış açısı sunarak, sosyal medyadaki din adamlarından hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilendiklerini ifade etmişlerdir.

“Bende hem olumlu hem olumsuz etki yaratıyor. Olumsuz hissettiğim yönü üslup. Birçok kişiyi takip ediyorum ve onları takip etme sebebim herkese ve her görüşe açık olmaları. Muhatabının kendisini rahatsız eden görüşleri var ama onun neden böyle düşündüğünü merak edip onu dinlediğini de görüyorum ve bu bende gerçekten bir şeyleri değiştirmek istiyor hissi uyandırıyor. Youtube de bu tarz kişilerin olması beni mutlu etti. Benim namaza başlamamda, kapanmamda etkili oldu, okumalarımı artırmama yardımcı oldu, düşüncelerimi birçok konuda değiştirdi. Gençler için hareket eden, bizim fikirlerimizi önemseyen bir kesim gördüm orda. Şöyle de bir kesim var; üslupları çok sert. Örneğin namaz kılmıyorsan hiçbir işe yaramıyorsun gibi ya da başörtülü değilsen kıldığın namazın bir önemi yok gibi hissettiriyorlar. Bu da insanları dinden soğutuyor. Üslup gerçekten çok önemli.” (K17).

“Ben buna iki yönden bakıyorum. Birincisi kötü olan diğeri de iyi olan. Kötü anlamda baktığım, ben şu an İslami ilimler öğrencisiyim ve benim şu an çıkıp bir yerde vaaz etme yetkim yok. Benim çıkıp bir yerde vaaz edebilmem ve dini bir konu hakkında bahsedebilmem için bir icazete ihtiyacım var. Şu an sosyal medyada olan insanların bir icazeti olduğunu düşünmüyorum. O yüzden niyetlerinden de şüpheliyim aslında çünkü bir yandan iyi söylerken bir yandan kötüyü de aktarıyor olabilir. Bunun en yakın örneği Fethullah Gülen. Kendisinin hiçbir ilmi tahsili yok, televizyonlara kadar çıkıp insanlara vaaz etti ve binlerce insanı kandırdı. Bunun önü alınamadığında ne kadar büyük sorunlara yol açtığını gördük. İyi olarak düşündüğüm yönü de İslam'ı yayma niyetinde olan kişiler olarak her sahada olmamız gerektiğini düşünüyorum. Mesela Fatih Çollak Hocamız gelmişti geçen sene icazet törenine ve hafızların hafızlıklarını bitirdikten ve icazetlerini aldıktan sonra sadece ilahiyat okumamaları gerektiğini; hafız doktorlar, hafız polisler, hafız mimarlar olması gerektiğini söylemişti. Yani biz her sahada olmalıyız. Sosyal medya şu an ne kadar kötüye kullanılıyorsa bizde bu sahanın içinde olup bir yerden Allah kelamını duyurmaliyiz. İnsan kötü niyetle dinliyor olsa bile oradan bir şeyler alır. Ve gün içinde duyduğumuz şeyler de çokça maneviyatımızı zedeliyor. Bu anlamda sosyal medyadaki bir dakikalık bir video bile maneviyatımızı bir anlamda besler diye düşünüyorum ve en ufak bir söz bile bazen kulağımızda kalabiliyor biz farkında olmuyoruz. Aklımıza gelip amel ettiğimiz zaman o insanlara ne kadar büyük bir sevap olur. İşini doğru yapanlardan Allah razı olsun.” (K11).

Son olarak sosyal medyadaki din adamlarından etkilenmeyen ve nötr bir bakış açısı sergileyen katılımcılardan bazıları düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Bende hiçbir etki uyandırmıyor. Çok gereksiz konuları gündeme getiriyorlar. Bazı hocalarında müritleri tarafından putlaştırıldığını görüyorum. Dolayısıyla sosyal medyada olan hocaların iyi bir niyet ve düşüncede olduklarını düşünmüyorum.” (K7).

“Ben çok etkilenmiyorum. Ben kendi okuduklarımdan Kuran, sünnet okumalarımdan etkilenirim. Sosyal medyada izlediğim insanlardan çok uzak durmaya çalışıyorum. Çünkü herkesin farklı bir dini düşüncesi olabilir; herkes dini kendine göre yorumlayabilir. Kimisinin de hitabet gücü bazılarında daha iyidir. Hitabet gücü iyi olan bir insan iyi bir konuyu kötü bir yere çektiği zaman onu doğru olarak kabul etme durumu da var psikolojik olarak. Çünkü kötü olan bir şeyi iyi bir şekilde anlatıp insanların zihnine iyi bir şey empoze ettiklerini düşünebilirler. O konuda ben çok fazla etkilenmemek için dinlemiyorum. Ben Kur'an ve meal okuyarak dinimi öğrenmeye çalışırım.” (K19).

Genel olarak bakıldığında katılımcılarla yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen verilerde, bireylerin sosyal medyadaki din adamlarına ve dini söylemlerine karşı olumsuz bir tavır sergiledikleri ve güven duymadıkları ortaya çıkmaktadır.

TARTIŞMA

Din görevlilerinin toplumda rol model olmasını ve yapılan manevi rehberliğin bireylerin yaşamlarına etkilerini tespit edebilmek amacıyla yapılan çalışma, Çankırı ili merkezinde yürütülmüştür. Nitel araştırma yöntemiyle 15 erkek ve 15 kadın olmak üzere toplam 30 kişiyle görüşülmüş, mülakat tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler fenomenolojik analiz tekniğiyle incelenerek beş ana tema tespit edilmiştir. Bu temalar; toplumda din görevlilerinin varlığı algısı, rol model algısı, ideal din görevlisi algısı, manevi rehberliğin bireylerin manevi yaşamlarına etkisi ve sosyal medyada din adamı algısıdır. Araştırmanın bulgularında yer alan bu temalar; günümüzde din görevlilerinin bireylerin dini duygularına, dini tecrübelerine ve manevi yaşamlarına olumlu veya olumsuz etkilerinin tespit edilmesi açısından oldukça önemlidir.

Araştırmada öncelikle din görevlilerinin toplumdaki varlığının bireyler için ne anlam ifade ettiği detaylı bir şekilde ele alınmış ve bireylerin din görevlilerine yönelik bakış açıları derinlemesine incelenmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmı din görevlilerini yalnızca dini bilgiyi aktaran kişiler değil, aynı zamanda toplumun manevi rehberleri olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Özellikle din görevlilerine yönelik güven duygusunun güçlü bir şekilde hissedildiği ve dinin geleceği açısından toplumda var olmalarının zaruri olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra din görevlilerinin bireyler için birer rol model olduğu ve toplumsal istikrarın korunmasında bütünleştirici bir işleve sahip oldukları dile getirilmiştir. Elde edilen bulgular, genel olarak katılımcıların din görevlilerine karşı olumlu bir tutum sergilediğini ortaya koymaktadır. Bu olumlu tablo, toplumda din görevlilerine yönelik saygınlığın ve güvenin devam ettiğini göstermektedir.

Din görevlilerinin bireylerdeki rol model algısı ile ilgili daha önce yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde Uygun (1992) tarafından yapılan ve din görevlilerinin toplumdaki imajını ele alan nicel araştırmada, 372 kişiye anket uygulanmış ve araştırmanın sonucunda genel olarak din görevlilerinin mesleki bağlamda yetersiz oldukları; ayrıca dini temsil etmede görülen tutarsızlık nedeniyle toplumdaki imajlarının olumsuz olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Konu ile ilişkin bir diğerk çalışma Buyrukçu (1993) tarafından, din görevlilerinin mesleki yeterliliklerini ve sosyal hayatın içindeki tutumlarını değerklendirmek amacıyla 443 din görevlisi ve 216 cami cemaatinden oluşan bir örneklem grubuna anket uygulanmıştır. Mesleki formasyon kapsamında değerkleştirilen araştırma bulgularına göre din görevlilerinin donanım eksikliğı, toplumun sosyokültürel değerişimi, sosyal yaşamdaki beklentilerin karşılanmaması gibi nedenlerden dolayı din görevlilerinin mesleki bilgi ve temsil açasından istenilen düzeyde toplumun ihtiyaçlarına cevap veremedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yine konuyla ilgili Gül (2007) tarafından yapılan bir başka nicel araştırmada 112 kişinin katıldığı anket sonucunda din görevlilerinin topluma olumlu rol model olmadıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Konuya ilişkin diğerk bir çalışma, Hacıismailoğlu (2017) tarafından toplam 650 katılımcıyla yapılmış ve bayan din görevlilerinin mesleğini temsil etme gücü değerklendirilmiştir. Elde edilen verilerde bayan din görevlilerinin mesleki yeterliliklerinin bireysel yaşamlarına yansıdığı görülmekle birlikte, toplum tarafından istenilen düzeyde olmadığı tespit edilmiştir.

Son dönemde bu alanda değerkleştirilen en güncel akademik araştırma, Duran (2023) tarafından hazırlanan doktora tezidir. Nitel araştırma yöntemiyle yürütölen bu kapsamlı çalışmada din görevlilerinin toplumdaki rol modeliğı sosyal bilişsel kuram çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışma kapsamında farklı sosyo-demografik özelliklere sahip 46 katılımcıyla derinlemesine mülakatlar değerkleştirilmiş ve bu bireylerin din görevlilerine ilişkin algıları ve tutumları ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, toplumun genel olarak din görevlilerini rol model olarak görmediklerini ortaya koymuştur.

Önceki yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, bireylerdeki rol model algısına ilişkin değerkleştirdiğimiz araştırmanın sonuçlarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Çalışmamızda katılımcıların verdiğı yanıtların detaylı bir şekilde analiz edilmesi sonucunda, din görevlilerinin bireylere rol model olma konusunda birtakım eksiklikler olduğı tespit edilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların yarısı, din görevlilerinin bireylere hem olumlu hem de olumsuz rol model olabileceğini ifade etmiş ve bu durumun büyük ölçüde din görevlisinin karakteri, kişiliğı ve mesleki yeterliliğine bağılı olarak

değişkenlik gösterdiğini ifade etmiştir. Din görevlilerinin olumlu rol model olduğunu belirten katılımcılar ise bu kişilerin manevi rehberlik yapması, ahlaki değerleri temsil etmesi ve toplumsal birleştiricilik gibi işlevlerini öne çıkarmıştır. Bununla birlikte, katılımcıların bir diğer kısmı ise olumsuz görüş beyan ederek, din görevlilerinin bireyler üzerinde beklenen etkiyi yaratmadığını ifade etmiştir. Bu olumsuz görüşler arasında öne çıkan eleştirilere bakıldığında, din görevlilerinin mesleki alanda donanım eksikliği, özellikle dinî bilgi birikiminin yetersizliği ve güncel sorunlara yönelik çözümler üretememeleridir. Ayrıca din görevlilerinin söylem ve eylemlerinde tutarsızlık olması yani ilmiyle amel etmemeleri, din görevlilerinin toplumdaki imajını olumsuz yönde etkileyen diğer unsurlar arasında yer almıştır. Bunun yanı sıra, sosyal iletişimde didaktik yaklaşım sergilemeleri ve yapılan üslup hataları bireyler üzerinde olumsuz bir intiba bırakmaktadır.

Katılımcılara, "İdeal din görevlisi algısı" teması kapsamında sorular sorulmuş ve alınan yanıtlar doğrultusunda bir din görevlisinde bulunması gereken temel nitelikler ile ilgili veriler elde edilmiştir. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde Yaran (2014) tarafından ilahiyatçılık ve din görevlilerinin meslek ahlakı üzerine doktora çalışması yapıldığı görülmüştür. Çalışmada toplumda ilahiyatçılık ve din görevlileri kapsamına giren meslek gruplarının etik ilkeleri ve ahlaki kuralları araştırılmıştır. İlahiyatçı ve din görevlilerinin toplumdaki fonksiyonları düşünüldüğünde görevlerini ifa ederken etik ilkelere bağlı kalmaları, toplumsal güvenin ve manevi dayanışmanın istikrarı açısından önemli olduğu vurgulanmıştır. Araştırmanın bulguları analiz edildiğinde ise çalışmada bahsedilen meslek etik kodları, "İdeal din görevlisi" başlığı altında yaptığımız araştırmada katılımcıların verdiği yanıtlarla örtüşmektedir.

Araştırmada katılımcılar, ideal bir din görevlisinde olması gereken temel özellikler ile ilgili çeşitli beklentiler dile getirmiştir. Katılımcılar, din görevlilerinin sürekli kendilerini geliştirmeleri ve bilgi açısından donanımlı olmalarının gerektiğini vurgulamıştır. Bunun yanı sıra sahip oldukları ilmi hayata geçirmeleri, görevlerini samimi ve dürüst bir şekilde yerine getirmeleri önemli görülmüştür. Ayrıca, sosyal hayatın içerisinde aktif bir rol üstlenmeleri, yaşamlarında takvaya önem vermeleri, bireylere nesnel ve güvenilir bilgiler sunmaları, dengeli bir yaşam sürmeleri ve insana değer veren bir yaklaşım sergilemeleri de ideal bir din görevlisinden beklenen temel özellikler arasında sayılmıştır.

Yine araştırmada din görevlilerinin rol model kimliğinin ve yapılan manevi rehberliğin bireylerin manevi yaşamlarına, dini duygu ve tutumları üzerinde etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Manevi rehberlik konusuyla ilgili olarak Duva (2018) tarafından yurt dışında gerçekleştirilen nicel bir çalışmada, yaşamda manevi rehberliğe duyulan ihtiyaç ve din görevlilerinin bu konudaki yetkinlikleri araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara manevi rehberlik alanında din görevlilerinin istenilen düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Görüldüğü üzere daha önce yapılan bu çalışma, yalnızca din görevlilerinin mesleki uzmanlıklarının değerlendirilmesiyle sınırlı kalmış, yapılan rehberliğin bireylerin manevi yaşamlarındaki etkilerine değinilmemiştir. Dolayısıyla bu durum önceki yapılan akademik araştırmalardan farklı olarak çalışmamızın orijinalliğini ortaya koymaktadır.

Araştırma sonucu ortaya çıkan bulgulara, katılımcıların büyük bir kısmı bireysel yaşam deneyimlerinden hareketle din görevlilerinin maneviyatlarına olumlu yönde katkı sağladığını ifade etmiş, yapılan rehberliğin ve manevi desteğin hayatlarına anlam kattığını belirtmiştir. Bununla birlikte bazı katılımcılar bu konuda olumsuz düşüncelerini dile getirerek, din görevlilerinin bireysel yaşamları üzerinde olumsuz etkiler bıraktığını ifade etmiştir. Diğer taraftan bir grup katılımcı ise bu konuda nötr bir duruş sergileyerek, din görevlilerinin manevi hayatlarına herhangi bir etkisinin olmadığını dile getirmiştir. Elde edilen veriler üzerinde genel bir değerlendirme yapıldığında ise genel olarak din görevlilerinin bireylerin manevi yaşamları üzerinde pozitif etkiler bıraktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak çalışmamızda katılımcıların sosyal medya platformlarındaki din adamları ve söylemlerinin kendilerinde nasıl bir etki yarattığı araştırılmıştır. Literatür incelendiğinde daha önce bu konu üzerine araştırma yapılmamış olması çalışmamızı özgün kılan diğer bir unsurdur. Bazı katılımcılar, sosyal medya platformlarında takip ettikleri kişiler olduğu ve paylaşmalarının manevi yaşamlarına olumlu yönde katkılar sağladığını ifade etmişlerdir. Bu katılımcılar, takip ettikleri kişilerin dini konulara dair yaklaşımlarını ve verdikleri mesajları anlamlı bulduklarını; bu içeriklerin manevi tekml sürecini desteklediğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte genel olarak katılımcıların görüşleri derinlemesine analiz edildiğinde, sosyal medyada faaliyet gösteren din adamlarına yönelik eleştirel bir tutum sergilendiği gözlemlenmiştir. Ayrıca katılımcıların, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olmayan ve tarikat ya da

cemaat gibi yapıların oluşturduğu sivil toplum kuruluşlarına karşı mesafeli bir tutum sergiledikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların bu tür oluşumlara yönelik olumsuz tutumlarının nedenlerine ilişkin yapılan değerlendirmede, yapılan aşırı uç açıklamalar ve kullanılan üslubun çoğu zaman eleştiri konusu olması ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra yüz yüze etkileşim imkanının bulunmaması ve bu durumun yarattığı iletişim eksikliği, katılımcılar arasında güvensizlik duygusunu artıran bir diğer etkidir. Ayrıca dinin istismar edilmesi, maddi veya manevi çıkar sağlama amacıyla kullanılması ve kitlelerin yanlış yönlendirilmesine ilişkin algı da olumsuz görüşlerin temel nedenleri arasında yer almaktadır.

SONUÇ

Toplum üzerinde din görevlilerinin rol model kimliği ve ifa edilen manevi rehberlerin bireylerin yaşamındaki etkilerini araştırmak amacıyla, 15 kadın ve 15 erkekten oluşan toplam 30 katılımcıyla mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 22'si üniversite öğrencisi, 2 katılımcı çocuk gelişimi mezunu, 1 katılımcı Türk dili ve edebiyatı mezunu, 1 katılımcı elektronik haberleşme teknolojileri mezunu, 4 katılımcı ise kamu personeli, memur ve esnaftan oluşmaktadır. Mülakat yapılan öğrenciler; 2 öğrenci psikoloji, 5 öğrenci İslami ilimler, 3 öğrenci hukuk, 3 öğrenci fizyoterapi, 2 öğrenci bankacılık ve finans, 1 öğrenci diş hekimliği, 1 öğrenci ilk ve acil yardım, 1 öğrenci tarih, 1 öğrenci işletme, 1 öğrenci kamu yönetimi, 1 öğrenci ebelik ve 1 öğrenci de güzel sanatlar fakültesinde okumaktadır. Rol model kavramı özellikle gençlerin yaşamında daha etkin ve belirleyici olmasından dolayı görüşmelerin çoğunluğu üniversite öğrencileriyle yapılmıştır. Görüşmelerde yöneltilen sorularla katılımcıların din görevlilerine bakış açısı, rol model algıları, ideallerindeki din görevlisi imajı, din görevlilerinin tutum ve davranışlarının bireysel yaşamlarındaki oluşturduğu olumlu veya olumsuz etkileşim, manevi rehberliğin sonucunda hissettikleri dini duygu, düşünce ve dini tecrübeler anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara bundan önce yapılan akademik çalışmalarda tespit edilen birtakım problemlerin halen devam ettiği görülmüştür. Özellikle bazı din görevlilerinin toplumda olumsuz rol model olarak algılanması ve dini temsil konusundaki birtakım problemlerin bugünde var olduğu müşahade edilmiştir. Bu durum bireyleri de olumsuz etkilemektedir zira insanlar kendilerine nasihat eden birinden çirkin fiiller görürlerse söz ve eylemdeki çelişkiden dolayı dine karşı mesafeli bir tutum sergileyebilirler. Ayrıca bireysel yapılan hatalar yüzünden tüm din görevlilerinin zan altında kalması da söz konusudur. Daha önce yapılan akademik çalışmalarda din görevlilerinin bireylere istenilen düzeyde rol model olamamasına rağmen toplumdaki birleştirici ve bütünleştirici işlevinden dolayı imajlarının olumlu olması, çalışmamızdaki bulgularımızla örtüşmektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde mesleki alanda yetersizlik, bilgi yönünden donanım eksikliği, kendini yenileyememe gibi önceki çalışmalarda tespit edilen din görevlilerine yönelik yapılan eleştiriler tekrar dile getirilmiştir. Ayrıca hutbenin yazılı

bir metin üzerinden okunması, aynı kalıplarla tekdüze anlatım, hitabetin daha çok belli bir yaş üzerini kapsamaması ve bu noktada gençlerin manevi arayışına cevap bulamaması da din görevlilerinin donanımlarının yetersiz olduğu kanaatini oluşturmaktadır. Çalışmada bazı katılımcılar ise din görevlilerinin bilimsel konularda yetersiz kaldığını, kavramların entelektüel bir yaklaşımla yeniden yorumlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Toplumsal yaşamdaki değişimler, cemaatin eğitim seviyesinin yükselmesi gibi faktörler bazı din görevlilerinin toplumun beklentisine yeterli düzeyde cevap verememesine neden olmuştur.

Araştırmanın en önemli sonuçlarından biri din görevlilerinin rol model kimliğinin ve manevi rehberliğin bireyler üzerindeki psikolojik etkileridir. Bu konunun daha önceki çalışmalarda yer almamış olması araştırmayı diğer çalışmalardan farklı kılan en önemli özelliğidir. Katılımcılar bazı sorularda olumsuz görüş beyan etmesine rağmen çoğu katılımcının din görevlilerinin dini duygu, düşünce ve maneviyatlarına olumlu yönde katkı sağladıklarını ifade etmesi oldukça dikkat çekicidir. Önceki temada ortaya çıkan olumsuz tabloya rağmen katılımcılar, din görevlilerinin manevi yaşamlarını şekillendirdiğini, hayatın akışı içinde unuttukları ya da öteledikleri uhrevi konuların din görevlileri tarafından hatırlatıldığını ifade etmeleri oldukça önemlidir.

Çalışmayı özgün kılan bir diğer unsur da sosyal medyadaki din adamı algısının araştırılmasıdır. Geçmiş yıllarda yapılan akademik araştırmalardan farklı olarak çalışmamızda sosyal medyadaki din adamı algısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bazı katılımcılar olumlu yönde görüş beyan etmiş olsa da araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgularda sosyal medyadaki din adamları tenkit edilmiş ve çoğu katılımcının bu platformdaki din adamlarına karşı güven duymadığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcılar din görevlilerinin bu alanda yetersiz kaldığını, oluşan bu boşluğu gayri resmi kişilerin doldurduğunu ve verdikleri sübjektif bilgilerle kitleleri yanlış yönlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda yaşamın her alanında aktif olmalarını istedikleri din görevlilerinin, gençlere yönelik hazırlanan farklı içeriklerle sosyal medya platformlarında da görmek istemeleri, bu alandaki eksikliğin telafi edilmesi konusunda gerekli proje ve çalışmaların yapılması gerektiği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Çalışmanın tamamından elde edilen veriler analiz edildiğinde ise, din görevlilerinin mesleki bilgilerinin yetersiz olduğu ve toplumda olumsuz rol model olarak

algılandıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların yöneltilen bazı sorulara genelleyici ifadeler kullanması bu sonucu ortaya koymaktadır. Ancak bireysel yaşamlarına dair sorulan sorularda kendi hayat tecrübelerinden yola çıkarak olumlu görüş beyan etmeleri, din görevlilerinin manevi açıdan yaşamlarına olumlu yönde katkı sağladıkları sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların çoğunluğunun dini konulara ilişkin hassasiyet göstermemelerine rağmen din görevlilerine karşı güven duydukları gözlenmiştir. Bu bağlamda din görevlilerinin toplum nezdinde saygınlık ve itibarlarını büyük ölçüde korudukları ve toplumda güvenilir bir kesim olarak değerlendirildikleri müşahade edilmiştir.

ÖNERİLER

1-Din görevlilerinin toplumda rol model kimliği ve yapılan manevi rehberliğin bireyler üzerindeki etkilerini araştırdığımız çalışmanın örneklemini, Çankırı ilinde ikamet eden bireyler oluşturmaktadır. Rol model kavramının gençlerin hayatındaki belirgin etkisi göz önünde bulundurularak görüşmelerin büyük bir kısmı üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilmiştir. Konuya ilişkin ileride yapılması düşünülen akademik çalışmalar, farklı bir şehir ve örneklem grubu üzerinden yürütülerek bu alandaki literatüre katkı sağlayabilir.

2-Din görevlilerine yönelik yapılan eleştirilerden biri mesleki donanımlarının eksik olduğu yönündedir. Zira toplumun eğitim seviyesi yükselmiş ve buna mukabil din görevlileri yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla seviye açığının kapatılabilmesi, çocuk ve gençlerle daha sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı personel alımlarında, en az lisans mezunu ve pedagojik formasyonu olan kişileri tercih etmelidir. Ayrıca lise ve ön lisans mezunlarına kadro açılmaması daha uygun olacaktır.

3-Lisansüstü eğitim gören personele gereken imkan ve kolaylık sağlanmalıdır. Ayrıca gerekli adımlar atılarak lisansüstü eğitimini tamamlayan personelin, Millî Eğitim Bakanlığında uygulandığı gibi uzmanlık verilerek derecesinin yükseltilmesi sağlanabilir. Böylelikle personel, lisansüstü eğitime teşvik edilmiş olacaktır.

4-Belli periyotlarla personele hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenerek personelin bilgi ve donanım konusundaki eksiklerinin telafi edilmesi gerekli görülmektedir.

5-Özellikle son dönemlerde popüler kültürün bir getirisi olarak gençler arasında hızla yayılan deizm ve ateizm gibi farklı inanç problemlerini konu alan kitaplar seçilmeli, belli aralıklarla personele kitap okuma etkinlikleri yapılmalıdır. Böylelikle gençlerin zihinlerinde oluşan sorulara daha bilimsel bir yaklaşımla tatmin edici cevaplar verilebilir.

6-Gençlere yönelik yapılan faaliyetlerde görevlendirilecek personel, gençlere hitap edebilecek bilimsel donanıma sahip genç personelden seçilmesi daha uygun görülmektedir.

7-Günümüzde sosyal medyanın bireylerin yaşamlarındaki hayati fonksiyonu düşünüldüğünde, bu mecrada diyanet görevlilerinin daha aktif rol alması son derece

önem arz etmektedir. Özellikle felsefi konularda uzman olan personel belirlenerek sadece bu alanda istihdam edilmeli ve genç kitleye hitap eden içerikler üretilmelidir.

8-Yapılması planlanan etkinliklerde görevlendirilen personel farklı birçok alanda değil; hangi yönde donanımlıysa o alanda istihdam edilmelidir. Böylelikle yapılacak hizmetlerin daha verimli ve kaliteli olacağı düşünülmektedir.

9-Müftülüklerce manevi danışman olarak görevlendirilen personele öncelikli olarak başkanlık tarafından gerekli eğitimler verilmeli daha sonra sahada aktif görev alması sağlanmalıdır. Bu şekilde sistemli olarak yürütülecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bireyler açısından daha sağlıklı ve kaliteli olacağı öngörülmektedir.

10-Son olarak İslam'ın bir nevi geleceğini inşa eden din görevlilerinin pasif olma lüksü yoktur. Bilakis o; okuyarak, kendini sürekli yenileyerek, aktif bir duruş sergilemelidir. Yaşamdaki modern çizgisini koruyarak taşıdığı misyonun şuuru ve farkındalığı ile hareket etmelidir. Kılık-kıyafet konusunda ölçülü ve titiz, insanlarla iletişimde samimi olmalıdır. Bireylerin zihin dünyasında söylediklerinden daha ziyade yaptıklarının etkili olduğunu unutmamalıdır. İlmini ve inancını yaşamında görünür kılarak; İslam'ı her alanda en güzel şekilde temsil etme gayreti içinde olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2021). *Yaşamın Anlam ve Amacı*. (F. Erkek, Çev.) İstanbul: Olimpos Yayınları.
- Akıncı, A. (2005). Hayata Anlam Vermede Dinî Değerlerin ve Din Öğretiminin Rolü. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(9), 7-24.
- Akgül, Ö. (2014). *Hayatı Anlamlandırmada İnancın ve Kişisel Değerlerin Rolü (Ruh Sağlığı Çalışanları ve Öğrencileri Örneği)*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi). Sakarya. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.
- Akpolat, S. (2005). İletişim Asrında Din Görevlileri. *Diyanet İlmi Dergi*, 41(3), 41-54.
- Aksoy, E., Dülger, S. ve Köksal, A. (2018). *Bilimsel Araştırmalarda Evren, Örneklem, Varsayım ve Değişken*, Ö. Güngör. (Ed.), *Bilimsel Araştırma Süreçleri* (ss. 137-167). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Altıntaş, M. E. (2018). Bir Hatip Olarak Din Görevlilerinde Bulunması Gereken Temel Yeterlilikler. *Dergi Abant*, 6(12), 416-429.
- Anglin, A. H., Kincaid, P. A., Short, J. C., & Allen, D. G. (2022). Role theory perspectives: Past, present, and future applications of role theories in management research. *Journal of Management*, 48(6), 1469-1502.
- Ayten, A. (2021). *Psikoloji ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bahadır, A. (2011). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bahadır, A. (2000 Ocak). Psikoterapi 'de Yeni Bir Yaklaşım: Logoterapi ve Viktor Frankl. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 469-485.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs.

- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Olasılık, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 198-210.
- Braun, V. ve Clarke, V. (2019). Psikolojide tematik analizin kullanımı. S. N. Şad, N. Özer ve A. Atli (Çevirenler). Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi – *Journal of Qualitative Research in Education*, 7(2), 873-898. <https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.7c.2s.17m>
- Biddle, B. J. (1986). Recent developments in role theory. *Annual review of sociology*, 12(1), 67-92.
- Biddle, B. J. (2013). *Role theory: Expectations, identities, and behaviors*. Academic press.
- Bilgin, V. (2021). *Din ve Toplum*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Birlik, H. M. (2020). *Eğitici Bir Eş Olarak Hz. Muhammed*. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.
- Bor, A. (2020). Kur'an da Takvanın Bireysel ve Toplumsal Boyutu. *Diyanet İlmi Dergi*, (56), 755-780.
- Bulut, H. (2021). Kuran ve Sünnet Perspektifinde Dindarlık Ölçütü Olarak İtidal. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1), 93-121.
- Buyrukçu, R. (1995). *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Candan, A. (2022). *Ulemanın Gücü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cebeci, S. (2010). Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 53-69.

Cerrah, L. (2015). *Sosyal Medyada Din Algısı (Twitter Örneği)*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi). Erzurum. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Ceylan, T. (2011). Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol/ Sosyal Sistem Analizinde Sosyal Statü ve Rol. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 89-104.

Connell, R. W. (1979). The concept of role and what to do with it. *The Australian and New Zealand Journal of Sociology*, 15(3), 7-17.

Cox, J. (2010). An introduction to the phenomenology of religion. A&C Black.

Çekin, A. (2013). Dindarlık Boyutları ve Din Öğretimi: İlk ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları (2010) Çerçevesinde Bir Analiz. *The Journal of Academic Social Science Studies*

Çiftçi, S. (2022). *Dini Davranışların Kazanılmasında Rol Modellerin Etkisi*. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Malatya. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Doğanay, S. (2023). Üniversite Öğrencilerinin İnanç Gelişimlerine ve Anlam Arayışlarına Yönelik Nitel Bir Çalışma. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1), 47-66.

Dömbekci, H., Erişen, M. A. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (Özel Sayı 2), 141-160. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227330>

Duran, H. (2023). *Rol Model Olarak Din Görevlileri-Cami Cemaati Perspektifinden*. Ankara: Eskiyei Yayınları.

Duva, İ. (2018). *Manevi Rehberlikte Din Görevlilerinin Yeterliliği ve Bu Alana Duyulan İhtiyaç*. Avrupa İslam Üniversitesi, Manevi Rehberlik, (Yüksek Lisans Tezi). Rotterdam. Yöktez veri tabanından erişildi.

Ersoy E, Köşger F. (2016). Empati: Tanımı ve Önemi/ Empathy: Definition And Its Importance. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(2), 9-17.

Ekşi, H. (2020). *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma*. B. Keçeci (Ed.), *Manevi Yönelimli Psikolojik Danışmanlığın Kültürel Temelleri*. (ss. 69-86). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Erbaş, A. (2021). *Bilişim Çağında İnsan Din ve Diyanet*. İstanbul: İhlas Gazetecilik.

Frankl, V. (2022). *İnsanın Anlam Arayışı*. (Ö. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayıncılık.

George, L. K. (1993). Sociological perspectives on life transitions. *Annual review of sociology*, 19(1), 353-373.

Gibson, D. E. (2003). Developing the professional self-concept: Role model construals in early, middle, and late career stages. *Organization science*, 14(5), 591-610.

Göncü, E. (2020). *Türk Masallarında Din Adamı Tipolojisi*. Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Denizli. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Gül, H. (2007). *Sosyokültürel Açından Din Görevlilerinin Toplumdaki İmajı (Kayseri/Kocasinan Örneği)*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Ankara. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Gürel, R. (2014). Sosyal Pekiştireçlerin ve Model Davranışlarının, Çocukların Ahlaki Yargılarının Şekillenmesindeki Etkisi (Bandura Örneği). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(28), 101-119.

Hacıismailoğlu, L. (2017). *Bayan Din Görevlisinin İmajı ve Mesleğini Temsil Gücü-Çorum Örneği*. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Çorum. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Hadislerle İslam, Erişim 12 Aralık 2023. <https://hadislerleislam.diyanet.gov.tr/>

Hasnah, Y. (2017). Hasna. *Kumpulan Jurnal Dosen Universitas Muhammediyah Sumate Utara*, 0(3), <https://jurnal.umsu.ac.id/index.php/kumpulandosen/article/view/1279> adresinden erişildi.

Hemşinli, H. (2015). *Öznellik ve Nesnellik Bağlamında Dini Tecrübe*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi). Erzurum. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Herrmann, T., Jahnke, I., & Loser, K. U. (2004). The role concept as a basis for designing community systems. In Coop (pp. 163-178).

Holdcroft, B. B. (2006). What is religiosity. *Catholic Education: A Journal of inquiry and practice*, 10(1).

Hoshi, M. (2008). Self-transcendence, vulnerability, and well-being in hospitalized Japanese elders. The University of Arizona.

Hökelekli, H. (2015). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.

İlk, G., Bilici, M. (2020). Viktor Frankl Örneği ile Varoluşçu Psikolojide Din ve Maneviyat. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(17), 45-62.

James F. (2017). *Psikolojik Din Kuramları*. M. Ulu (Ed.), *Din ve Arketip*. (ss. 281-318). Kayseri: Kimlik Yayınları.

James, M., Carrette, J., James, W., & Taylor, E. (2003). The varieties of religious experience: A study in human nature. Routledge.

Kabaklı, Ç, L. (2019). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Rol Model Tercihleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 88-110.

Kanger, F. (2015). Manevi Rehberlikte Proaktif Bir Yaklaşım Olarak Hz. Muhammed'in (sav) Örnekliği, *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi = IZU Journal of Social Sciences*, cilt: III, sayı: 6-7, 79-103.

Kaplan, İ. (2023). *Sosyal Medyada Dini İletişimin Medyatikleşmesi*. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi). Eskişehir. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Karaboğa, M, T. (2019). Lise Öğrencilerinin Rol Model Tercihlerine İlişkin Bir Çalışma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 363-391.

Karaca, F. (2011). *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.

- Karaca, K. F. (2010). *Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Isparta. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.
- Karacoşkun, M. D. (2004). Dinî İnanç-Dinî Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4/3, 23-36.
- Karaçalı, M. (2023). *Psikolojik İyi Oluş, Yaşamda Anlam ve Dindarlık Arasındaki İlişkiler*. Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Karagöz, İ. (2014). *Din Görevlilerinin Misyonu ve Vizyonu*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karasakal, Ş. (2014). "Lider Olarak Din Görevlilerimiz". *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 39-53.
- Karslı, İ. (2015). *Vahyin Aydınlığında Yürümek*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karslı, N. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 169-201.
- Kartopu, S. (2013). Dini Yaşayışta Hayatı Sorgulama ve Anlam Arayışı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 67-90.
- Kasapoğlu, A. (2006). Kur'an'da "Üsve-i Hasene" Kavramı -Model Alma Yoluyla Öğrenme-. *Diyanet İlmi Dergi*, cilt: XLII, (3), 33-48.
- Kayıklık, H. (2006). Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19(3), 491-499.
- Kesgin, B., Erdem, M. (2018). Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 69-92.
- Keskin, M. (2004). Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4(3), 7-21.

- Koç, B. (2008). Çocuğun Dinî Gelişiminde Rol Model Olarak Anne ve Baba. *Dini Araştırmalar*, 11(31), 49-60.
- Kur'an Yolu, Erişim 5 Ocak 2024. <https://kuran.diyamet.gov.tr/>
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Lynch, K. D. (2007). Modeling role enactment: Linking role theory and social cognition. *Journal for the theory of social behaviour*, 37(4), 379-399.
- Maraşlıoğlu, Ş. (2023). *Dini Kimliğin Oluşumunda Çocukluk Döneminin Etkisi: Rol Teorisi Bağlamında Psikolojik Bir Analiz*. Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi). Kahramanmaraş. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.
- Maslow, A. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- McNamara Barry, C., Nelson, L., Davarya, S., & Urry, S. (2010). Religiosity and spirituality during the transition to adulthood. *International journal of behavioral development*, 34(4), 311-324.
- May, R. (2019). *Kendini Arayan İnsan*. (K. Işık, Çev.) İstanbul: Optimum Basım.
- Meydan, H. (2015). *Din Eğitiminde Manevi Boyut*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Nabavi, R. T. (2012). Bandura's social learning theory & social cognitive learning theory. *Theory of Developmental Psychology*, 1(1), 1-24.
- Nazıroğlu, B. (2006). *İslam Eğitim Geleneğinde Öğretmen (Başlangıçtan 16. yy'a Kadar)*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Trabzon. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.
- Nelson, J. M. (2009). Introduction to psychology, religion, and spirituality. In *Psychology, religion, and spirituality* (pp. 3-41). New York, NY: Springer New York.
- Okumuş, E. (2008). Dindarlık ve Diyanet. *Eskiye* 10, 39-44.
- Oppong, S. H. (2013). Religion and identity. *American International Journal of Contemporary Research*, 3(6), 10-16.

- Orhan, F., Dağcı, A. (2015). Ergenlikte Dini Kimliğin İnşası: Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 115-132.
- Oruç, C. (2008). Din Kişisel ve Sosyal Bir İhtiyaçtır. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 129-141.
- Oyman, N. (2016). Sosyal Medya Dindarlığı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 125-167.
- Özdoğan, Ö. (2006). İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(2), 127-141.
- Özdoğan, Ö. (2010). *Aşkın Yanımız Maneviyat*. Kayseri: Özden öze Yayınları.
- Öztan, A. (2019). *İnsanın Anlam ve Mutluluk Arayışında İncanın Rolü*. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Bursa. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.
- Paloutzian, R. F., & Park, C. L. (Eds.). (2014). *Handbook of the psychology of religion and spirituality*. Guilford Publications.
- Pargament, K. I. (2011). *Spiritually integrated psychotherapy: Understanding and addressing the sacred*. Guilford press.
- Park, C. L. (2005). Religion and meaning. *Handbook of the psychology of religion and spirituality*, 2, 357-379.
- Peker, H. (2020). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Pür, İlyas. “Dindarlık ile Kişilik Arasındaki İlişki: Jung ve Maslow Örneği”. Sosyal Bilimler Üzerine Araştırmalar- III. kitap editörü Ali Apalı vd., editör Nüket Kırıcı Çevik. Özgür Yayınları, 2023. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub97.c502>
- Resuloğlu, G. (2019). *Tophumsal Rol Kuramı Bağlamında X ve Y Kuşağı Gelinlerinin Rol Değişimleri*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.
- Sağlam, B. (2011). *Model İnsan Peygamber*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Schieman, S. (2008). The religious role and the sense of personal control. *Sociology of Religion*, 273-296.

Southwick S, ve Charney, D. (2023). *Psikolojik Dayanıklılık, Hayattaki Büyük Zorluklarla Başa Çıkma Sanatı*. çev. Defne Orhun. İstanbul: İletişim Yayınları.

Söylev, Ö.F. (2016). Psikolojik Yardım Hizmetleri Bağlamında Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 287-308.

Sözen, H. (2018). Peygamberimizin Hayatı Dersinde Hz. Muhammed’in Örnek Kişiliğinin Model Alma Yoluyla Öğretimi. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-116.

Sözcün, Z. (2017). Dini Danışma ve Rehberliğin Hayatımızdaki Yeri ve Önemi. *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, 3(1), 207-220.

Swinton, J. (2001). Spirituality and mental health care: Rediscovering a'forgotten'dimension.

Şeker, N. (2018). Dini Rehberlikte Temsil Sorunu. *Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü.

Şener, S. (2021). Sosyal Medyanın Gençlerin Düşünce ve Değerlerine Etkisi. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 529-553. <https://doi.org/10.52115/apjir.979579>

Şeşen, Elif. (2015). “Role theory and its usefulness in public relations”. *European Journal of Business and Social Sciences* 4/1, 136-143.

Şimşek, E. (2004). Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(4), 207-220.

Taşkın, O. (2018). *Ortaokul ve Lise Öğrencilerine Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Rol Modelliği*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi). Samsun. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

TDK Sözlük. Erişim 27 Ekim 2023. <https://sozluk.gov.tr>

Tekindal, M., & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.

Temel, A, V. (2022). Felsefe ve Kur'an-ı Kerîm Bağlamında Varlık ve Hayatın Anlamı Problemi. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 135-149.

Tokur, B. (2020). *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.

Topçu, N. (2022). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Topçu, N. (1998). *İslam Ve İnsan, Mevlana Ve Tasavvuf*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Turner, H., & Boyns, D. E. (2001). The return of grand theory. In Handbook of sociological theory (pp. 353-378). Boston, MA: Springer US.

Tülüce, H, A. (2022). Bireysellik ve Toplumsallık Bağlamında Modern Bireyin Anlam Arayışı. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 305-312.

Tümer, G. (1986). Çeşitli Yönleriyle Din. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1-4), 213-268.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim 27 Ekim 2023. <http://sozluk.gov.tr>

Uygun, H. (1992). *Halktaki Din Adamı İmajı ve Din Görevlilerinden Beklentileri*. Ondokuzmayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi). Samsun. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Virginia Braun vd., “Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı”, *Journal of Qualitative Research in Education*, çev. Nihat Şad vd., 7/2 (Nisan 2019), 875

Vural, E. M. (2021). *Hayatın Anlamı, Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi: Bir Karma Yöntem Araştırması*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi). İstanbul. Yök Tez Kataloğu veri tabanından erişildi.

Yağar, F, Dökme, S. (2018). Niteliksel Araştırmaların Planlanması: Araştırma Soruları, Örneklem Seçimi, Geçerlik ve Güvenirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.

Yaparel, R. (1987). Dinin Tarifi Mümkün mü?. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 ,403-418.

- Yapıcı, D. A. (2002). Dinî Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (ÇÜİFD), 2(2), 75.
- Yaran, C. S. (2019). *İlahiyatçılık ve Din Görevliliği Meslek Ahlakı*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Yavuzer, H. (2022). Toplumda Din Görevlisi Algısı: Nevşehir Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(3), 1653-1673.
- Yavuzer, H. (2023). Toplumsal Huzurun Sağlanmasında Din Görevlileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(43), 535-563.
- Yıldız, Z. (2014). Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuralı ve Din Öğretimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (33), 147-161.
- Yiğit, Y. (2023). *Maneviyat Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yiğit, Y. (2010). *En Güzel Örnekten Rahmet Damlaları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yodanis, C, L. (2023). Role Theory. *International Encyclopedia of Marriage And Family. Encyclopedia.com*. Erişim 9 Kasım 2023. <https://www.encyclopedia.com>
- Yüksel, E. (2012). Din Fenomeni. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*(1).
- Yüksel, İ. (2021). Varoluşsal Anlam Arayışı ve Kutsalın Etkisi. *GAB Akademi*, 1(1), 65-88.
- Zinnbauer, B. J., Pargament, K. I., Cole, B., Rye, M. S., Butfer, E. M., Belavich, T. G., ... & Kadar, J. L. (2015). Religion and spirituality: Unfuzzifying the fuzzy. *Sociology of religion*, 29-34.

EKLER

EK-1. Görüşme Formu

Sizi Nesrin DELEBE tarafından yürütülen *Din Görevlilerinin Toplumda Rol Model Olması Üzerine Nitel Bir Çalışma* başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkına sahipsiniz. Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayınız. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

GÖRÜŞME SORULARI

- 1.Toplumda din görevlilerinin varlığı sizde nasıl bir duygu oluşturuyor?
- 2.Din görevlilerinin bireylere rol model olduğunu düşünüyor musunuz?
- 3.Sizce ideal din görevlisi nasıl olmalıdır?
- 4.Din görevlilerinin dini tutum ve davranışları sizin maneviyatınızı nasıl etkiliyor?
- 5.Din görevlilerinin rehberliğinin, sizin dini anlama, yaşama ve hayata yansıtma noktasında dini tecrübenize katkısı var mı?
- 6.Sosyal medyada gördüğünüz dini temsil eden, din adına konuşan kişilerin söylemleri sizde nasıl bir etki yaratıyor?

Yapılan ikili görüşmeler 30 dakika ve 1 saat arasında planlanmıştır. Katılımcılara, görüşme öncesi görüşmenin ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınacağı ve isimlerinin gizli tutulacağı bildirilecektir.

